

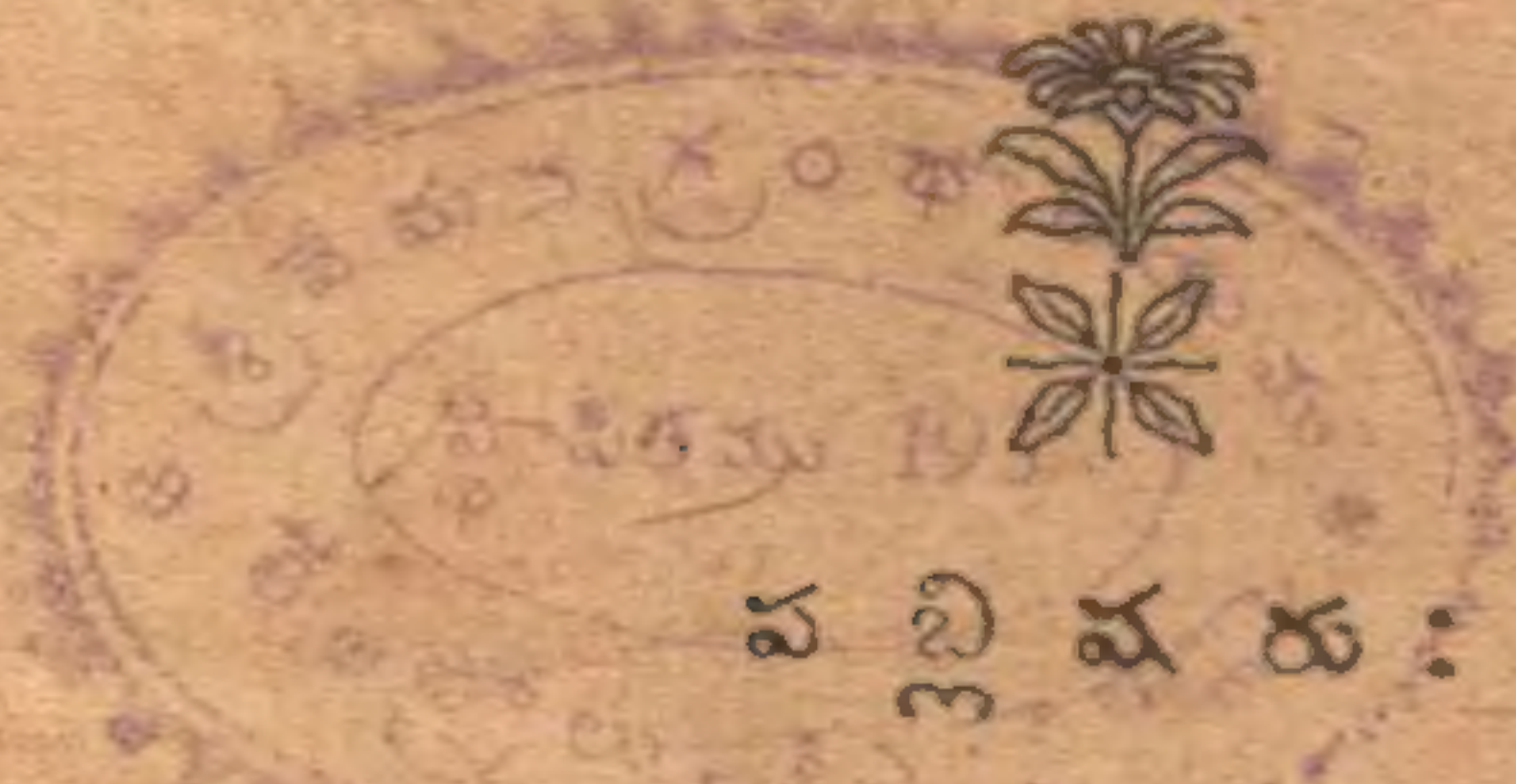
కారాగృహము

ఇది

కొమ్మూరు సంగమేశ్వర, సింహచల

సోదరకవులచే

రచింపఁబడినది.

గోపన గ్రంథాలయము
(కొత్తూరు)

పల్లిపాడు :

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య

బుక్స్‌లర్ రాజమండ్రి.

రాజమహేంద్రవర

శ్రీ సీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1929

కాపీరైటు రిజిస్టరు]

[వలదు 1—0—0

12

PLA 105 B 185 ~~IPB~~ 105 B 185

ప్ర

తమక మొకింతలేదు, విహి • తంబగు మాటలు, బంధుకోటిపై
నమిత. దయారసంబు, తగి • నంతటి సాహితీ. నాటిలేని రూ
పము, కవిశారసజ్ఞత, యు • పాయముగల్గిన వర్తనంబు, సూ
రమదరినేవసించె రమ • రా ! యిదియంచుదలంచి యన్నియు

విషయ సూచిక.

- 1 కారాగారము
- 2 యిరువురు
- 3 ఉపవాసము
- 4 కృష్ణభారతము
- 5 ఓహోబావగారు తమరా ?
- 6 భాషాదేవి
- 7 పికారు
- 8 పన్నెండుగంటలకు తలుపు
- 9 వ్యాసము
- 10 శరచ్చంద్రుడు
- 11 5 రూపాయలు
- 12 నాటియత్తరము
- 13 కే. రావు.
- 14 పేసేనాను
- 15 భావికాలమెవ్వరికి జరియును
- 16 కల్యాణము గానున్నది.
- 17 తెలిగొర్రుచూచి ప్రయాణము.
- 18 రావుగారి స్వగృహప్రవేశము.
- 19 గదిలోముచ్చటలు.
- 20 సమాప్తము.

అ దృష్ట దీపిక.

లు

సోదరా! నీయదృష్టమునొక్కసా చూచుకొనుము.

“అదనునకు అందని అప్పుల,,వలెనీయదృష్టమును ఎవరెన్నివిధములఁ జెప్పినను, తప్పో, ఒప్పోకాకపోదు, మొగమోటమునకు కల తెరుంగితయు దెలువక నిన్నుచీకాకుపరచు నవసరము లేకుండ దురదృష్టగ్రహశాంతికొరకు నీ “యదృష్టదీపిక,, కరదీపికగా నుండగల డను నమ్మకముతో బెక్కునంగతులు జేర్చి, ముహూర్తభాగము, జాతకభాగము, సాముద్రీకభాగము, వాస్తుప్రకరణము, ప్రశ్నభాగము గాఢీశాస్త్రము, జ్యోతిషభాగ మను ఎనిమిదిభాగములు గలిసిఒకేపుస్తకముగా బయిందు చేసియున్నాము. సర్వజనులకు నుపకరించునది గనుక

వెల: 0-10-0 మాత్రమే

ప శు వై ద్య శాస్త్రమునందలచుచు

పల్లెటూరు పంటకావూ! గొల్లుమనకు. ప్రతిదోషము. (క. శ్లో. జి. శ్లో.)

నీగొడ్డు చల్లగానుండవలెనంటే నీపశువైద్యశాస్త్రమును చదివివుపయోగించుము. చదివిన నంగతులు విశదముగా తెలిసికొని నీవు పశువులకు చికిత్సలుచేసి బాగుపడుము. నీగోమాతను రక్షించి నీవునీ దేశమును సుఖముగా జేసి అంధ్రమాత గౌరవమును నిలబెట్టి, న్యవసాయాభివృద్ధికి తోడ్పడుము. జంతుసంతానములలో గంతులిడగగలిగినదీ పశువుల నమూనామే. గోలబెట్టు పెంతయునీగోవుల నముదాయంబుజచ్చుటవలననే? వరాలునంబాదించవలసిన నీకొడెదూడలునీ మనంబు ఖరేలుమన్నట్లు గాల్లు, వాతంబులు, దొమ్మలు, పక్షవాతంబులు వావులు నశించునట్లు చికిత్సలు చేసిసుఖంబు ననుభవించుము. విరాటనగరంబున గోపరిపాలకుండగు నహదేవునిచే గీర్వాణభాషయందుద్భవించబడి, సుప్రసిద్ధుడగు మారనయను. కవిచేతెనిగింప బడినదిగా నికీతాత్పర్యముమధూరి శ్రీరామమూర్తిగారిచేవ్రాయబడి అమ్మకమునకు సిద్ధముగానున్నది.

వెల 0-6-0

సలభీమపాకశాస్త్రము.

౧౧

ఈసలభీమపాకశాస్త్రము అక్షరజ్ఞానము గల ప్రజాస్థితీవురుషాదులకు చక్కగా బోధగునటుల నులభమైన పదములతో విశదముగా నుండిన ఈగ్రంథమునుగాంచి మిక్కిలి కుతూహలుగై, జీవాత్మ సంతసించునటుల రుచికరము లగు కూరలు, సచ్చడలు, చారులు, ఊరగాయలు, పిండివంటలు, మొదలగుపదార్థములు చేయు క్రమమెఱింగి నుఖింతురని నమ్మచున్నాము. సాధారణము గా కొందరిగృహములలో ఉప్పు, కారము, నువ్వానన ద్రవ్యములు, దేనికెటుల వేయవలయునో ఎఱుంగక పదార్థములు భుజించుటకు వీలులేకుండునటుల పాడుచేసి నిందలపడువారిని మన మనేకమందినిగాంచుచున్నాము. మఱియు నేవియైన రుచిగల పదార్థముల భుజించుట కాశయుము గలిగినప్పటికిచేయు విధము తెలియక విఫలమగుమనోరథముతో నిరుత్సాహపడి చేయనొల్లది అపని మానుకొనుచున్నారు. కాబట్టి యీపాకశాస్త్రమును పఠించి చేసేవిధములు గురుతునందుంచుకొని అంగ్రహింపవలయులు అబ్బురముగా అరవైరిరు పిండివంటలు, ముప్పదిమూడుసచ్చచ్చురుచితప్పకుండాజేసి తమ యజమానుల మెప్పునుబడసి, నిత్యకృత్యములుగా నెగడబడుఅన్నము, పులుసు, చారు, మొదలగు పదార్థములకు లేనిరుచికల్పించి తాము సంతసించ, తమతోడివారు మెచ్చ, బాహుటముగా నీగ్రంథమును పైకిదెచ్చి, నవిమర్శముగా వాడినచో-చాలకాలకువరకు వాడినచో-భర్తచే చీవాట్లు, కొడుకుకోపగింపులు, ముసలివారి ముచ్చట్లవఱ కక్కఱలేకుండా గృహశ్రమములలో పెద్దల మెప్పునుపొందికొప్పగా దమ కుటుంబమును వెళ్ళబుచ్చగలదు.

వెల 1—0—0 మాత్రమే

కొండపల్లివీర వేంకయ్య, బుక్కెల్లకు, రాజమండ్రి.

కారాగారము.

కారాగారమున బంధింపబడినవాఁడు శాస్త్రు బంధింపబడిన
 మలకు కారణముతానొనర్చిన యనంభావ్యకృత్యములననేయని
 మొదలగును. అట్లెరిగియు శాకృత్యము మించిదియని నమ్మించుచు
 మట శుట్లుండ దైవమును నశోదూరుచుండును. ఇందువలన విహార
 రముల రెండింటికీ దూరముకదా అని ఆ కారాగారమున బంధింప
 బడినయొక నూతనపురుషుఁడు తన శాస్త్రు కృత్యములను గుఱచెడు.
 సరే! ఇంద్రుఁడప్పేమున్నది. తనకుఁ దెలిసిన మహిమము. పోలికలది
 వ్యా? కష్టమైనది విశ్రాంతిమేమున్నది? బోకలను గావించివాగు
 తొంబది తొంబండుగు కలదు. పొడనంక, పొడనంక కారాగారమున
 బంధించునా? ఇది దేవత్యాదులు! గూఢగూఢమైనను నాందలిం
 వారుందురు? ఉందరునుకొందును. పురుషులైన కారణముతెలిసిన
 పురుషుకదా? అందుచే నెచ్చునుకదలందును. ఈత డీచాచర్యముఁ
 రించినాఁడు. అందుచేనేను బంధించి ఈకారాగారమున వేసికనవి క్క
 కొలుపుచోనుండి చెప్పినదా? మంచివనిగాని, చెమటనికాని చెప్పుట
 కారణములేని దెన్వరేదుగురు. నామీకల్పింపబడిన కారణము
 మార్చియు. సహేతుకమైన దగును. అంతకొనిరించిన దగునా
 కాదా? యని సదులుబోల్చినలెలును. అందుకు నేనుబంధింపబడు
 ట సమంజసమగుఁగాని, నానుచున్నాక్షిణ నేనాకార్యములించియు
 డలేదు. అది నాతెల్లపై మోసి, నెచ్చుబంధములకు నెచ్చుచూర్చి
 పశ్చాత్తాప మొదలుపెట్టునా? బిగికి, నానుచున్నాక్షిణ నేనాకార్యము
 తెలియకుకదా? నన్నుతప్పుక బంధింపబడును నని చెప్పి వేరెవరివిడి
 పశ్చాత్తాపమెట్లుకలుగును. వివిగమ. పురుషులైన కారణముతెలిసిన

కాదు కదా! ప్రమాదమున నానాభావములు జేసినను, విచారింపడు.

సామించిన న పూర్వము గా జేసినది : అది వాత సమకరణముగా బుద్ధి జేసినది : విచారించును. అంతవరకు నాతనికి విచారముండుట యుగంధము బుద్ధిపూర్వముగా నట్లు చేసినవని కనుక తన తెలివితేటలను మెచ్చుకొనునుగాని విచారింపనేమి యవసరము. విచారముక నాదిగను. నేనాపాపకార్యమునరందియుందునేని, నాకును విచారముండకపోవును, నాకుమాత్రము విచారమెందులకు? తానుజేసిన కృత్యమున గలఫలము తానుభవించవలయునుకదా? అకారణముగాకొకని అకారణమున నున్నవాడేమియును, నాకునశ్వశ్వము ప్రసాదించెనని నాకును నుండదు. అట్లే యకారణముగా నప్తమువచ్చినను, పరమేశ్వరుడే పెట్టినది పెట్టినాడనుకొనును. అకారణముగా నాకు నుండవలెను. అకారణముగా పాపమున నేకమయ్యునవలయును. నశ్వశ్వము నంతయును. అనుకొని చేయదగినదే. నశ్వశ్వముని భవించున నశ్వశ్వమునంతుడగు నశ్వశ్వమునిభవనమే. దీనివల్లనే నేయదగినదేమున్నయది? కొందరావత్కాలమున భగవంతుని తలచియును సత్కార్యమునే తలచును నిజము నిజము, వివాహకాలమున పల్లకినెక్కుచున్నప్పుడు, భగవంతుడున్నాడని యెరుగనివాడైనను భార్యనురణించుచున్నప్పుడు పరమభక్తునివలె భగవన్నామస్మరణముగా దొరకునును, భగవంతుడున్నప్పుడి భగవంతులగున నేనేమియొకడలడనుకొనినవాడు నప్తముయ్యుచున్నప్పుడేమి ప్రకటించున జేయవలయును సాధముకట్టుచున్నప్పుడు జేయవలయును ఇట్లే సమర్థుడు కాడనుకొనువాడు, అయిచున్నప్పుడేమి ప్రకటించును కొనునుండును.

నే యిట్లుకాక, సర్వకాల న్యాయములకు దురు. అనశ్వశ్వముని, అనుగ్రహించు, అడగన్నట్లు మాత్రముగాను, హృదయపీడముననుంచి

మొదటి ప్రకరణము.

యారాధించుచుంటిని, భగవంతుని యాధి మటకు పెక్కుకారణ
ములున్నవి. ధనవంతులుకానివారు ధనమునొరకు, సంపదలేనివారు.
సంపదకొరకు, ధనసంపదకలవారు మాత్రమునొరకు, సాధగాంధ్య గె
లుపుకొరకు, దొంగలు వాడుకకొరకు, బాగులుపరకాంతావశీ కరణ
ముకొరకు, వివాహము విద్యకొరకు, ఇటువంటి పెక్కుమట్టి పెక్కుకొ
రికలు పెట్టుకొని దైవమును ప్రార్థింతురు నేట్లుండే, నాటినికావల
యును ప్రసాదించమని అనిర్వచ్యమనినంజనబహువులును కోరియుండ
లేదు, కోరుచుండలేదు, కోరను, నావిధిమాత్రము నేను నెరవేర్చుకొ
నుచున్నాను నాకేమున్నది కనుక, మేముయులేదు, భగవాంశేను, నా
రుతాశేను, అక్కచెల్లె వాశేను ఇలివ ప్రణాశేను. ఉద్యమిశేను,
ండబాయ్యశేను, బదుండమించములేను, పెద్దశిశువు, అంతి:డిశేను,
భువులులేను, నాకున్నది ప్రసించము, ప్రసించమునకునేను, ఇంత
పె. నాకీధరావలయుమున నాధారమే మున్నయది, వాని శత్రువులు
న. మృత్యు లంతకంటెలేదు. నేనీకారాగారమునఁ గలననినన్నుఁజూర్చి
భించువారెవరు? విచారించువారెవరు? తల్లియూ! దండ్రీయూ
క్షమా! పిల్లలూ! తోడ! నీడ! చుట్టమా! బంధువా! ఆర
త్సరమున తల్లి మృతినొందెను. పదియన వత్సరమున జనకుఁడు
లో మొందెను. ఆహ! తలిదండ్రులార! పిల్లలకొరకు దివ్యతీ
న నేవించి నన్నుఁ గని నేను మిమ్మునఁ జూపించుకాలమున
యితీకదా! అందును నేనువిచారించలేదు. అందుకుకాదు.
ను విచారించను. విచారించి చేయవలసిన దేమున్నయది.
న. మృత మిట్లుజరిగినది. జరుగుచున్నది. జరుగనైయున్నది.
ర్చియైన విచారించు. జరిగిన దెట్లు జరిగినదో జరుగనున్న
గున్న సుఖములుకాని ముఖములుకాని చెప్పరావు. నాని
ట్లు నాచారముకలదు. అనుభవించుట మరలని. కావుననే

యనుభవించుచున్నాను. భాగ్యము మాత్రము మిక్కిలి చిత్ర
 ముగా నిలిచుచున్నది. వీని బోధపడుచున్నది. మానవుని యూ
 హ మాత్రమే! ఆకాశసౌధములు మన మల్లుచుండినవియేయైన కా
 వున చంద్రులకు బంధము. భావములు తెలుసుకొనుట మానవుని
 పనికాదు. అట్లు జేయును న్ననాగు గలరని గ్రంథములు చెప్పుచు
 న్నవి. గాని తేలికదిగి, ధ. లవలననే ముహూర్తికి రుజువగుచున్నది.
 ఈదిన మింద్రీపారము. కే. భాగ్యశ్రీష్టయగు ననుమాల బృహ
 య్యకి తెలిసినదా? అర్చనా. న. పటిదినుముననే రాము డేగునని
 కుంభనంభవులు గురితొలచినా? భార్య దొంగిలింపబడునని రాముడు
 తలచెనా? కనుక! భాగ్యములు తెలుసుకొనుట దుర్భటవిషయము
 కాకపోదు.

ఒకప్పుడుండఁగా, శ్రీకృతకాలమున నెన్వదులేరని నానమ్మ
 కము. కాలచక్రముననిబంధన ననునరించి తిరుగుచుండును. నిన్నరాక
 ఈదినముజోగి, మున్నటిజోగినిన్నమహారాజు, ఇందాకకులట ఇప్పుడు
 పవినరే, ఇప్పటికులటరేటపతియే. ఈము క్రిందటినిరుపేద, ఈ
 ముజోగిని దళివంతుడ! నేయేలపెక్కండ్రో, గూడిచాముక్రితముపి
 చాదునకగిపోయిననేను, కారాగారముననేను బంధింపబడితిని, ఇదియే
 తగునిదర్శనము, దొంగనా? జూదరనా? అన్యతవాదినా? తాగుబో
 తువా? పాణిఘాతుకుడనా! జాగుడనా! ఇంతవరకుభగవంతునినా
 యీగా నిట్టవాడనుకాను. నాకీసర్వంధన మెందులకు, పూర్వోద్దాహృత
 మగుగుణములలో నొక్కగుణమైననాయందునున్న అందువలన నాకీపా
 టుతటస్తించినదనుకుందును, అనేగారపాటు. దొంగలిట్లు బంధింపబడి
 రా? జూదగా. ప్త కీ భాధలున్నయవియ! అన్యతవాదులీకష్టములను
 భవించుచున్నారా? తాగుబోతులుమున్న జీవనముజేయుచుండలే
 దా? పాణిఘాతుకులు స్వేచ్ఛావంతులై మెలంగలేదా? ఇకనేను దే

నినిశ్చయింపవలసియున్నది. హరహరా? నాయూహమిన్నుముట్టు
చున్నది. ఇదినర్వేశ్వరునిసమ్మతము. దీనింగూర్చివిచారించుటధర్మేత్తర
ము. పాశ్చాత్యోటికిదిన్యాయముకాదు, అనుభవించుటయే కర్తవ్యము,
బాగున్నదిఅనుభవించును. కానిదుర్గుటమగ నాయూకలిబాధననుభవిం
చుట మహాకష్టముగనున్నది. సిన్నరాతిదిని యటుశుండ్లదప్పయంత
వరకుమంచినిటితోనై సనీకంతముదక్షపలేనా? మాటరాకున్నది! నిన్నటి
రాత్రిఅటునుడి బయలుదేరకముచువున్న అటుశులదిని, రాత్రిచేరుకొని
ఉదయముదంతధావనముచేసికొని, స్నానార్థముచేరువునకు పోవుచుండ
మధ్యలోవనురక్షకభటులకు దొరకబడి, వారివలనఅపరాధవాక్యము
వినిగొనిరాబడి ఈకారాగారమున బంధింపబడిపోతిని. అది మొదలీచీ
కటికొంపలో బడియుంటిని నే, ముపగలోరాత్రియో హకుతెలియక
కున్నయది. ఇప్పటి కెంత వేళమొంది. తెలియకున్నది. ,, నిజమ
రయ నెవరు చెప్పంగలవారు , ఒకవేళ ఆ కారణమయియుండవ
చ్చునా ,, అనిమాత్రము నావలన కలిగిన లోపమా ? వినేకముం
డవలదా ? ఇంను నిజమెంతయని యూహింప వద్దా ? తన కధికార
ముండిన నిరపరాధులపై నైన నాయధికారము చెలాయుంపవలసిన దే
నా ? అపరాధమని యాతడు తలచుడు కాబోలు ? హరహర ! నిమ
ర్శనకిది తరుణము కానేరదు. ఈయాకలిబాధ సహించుటయెల్లు కడు
పునొప్పిపుట్టుచున్నది. ఇట్టియాపద నాజన్మమున నెప్పుడు సనుభవించి
యెరుగను. ఆకలిబాధ ఇట్టిదని ఇన్నాళ్ళకు నేను గురుకుపెట్టగలిగి
నాను. ఏబాధయైన సనుభవింపవచ్చును కాని ఆకలిబాధ సనుభవిం
చుట మిక్కిలి కష్టమైన విషయము. ఆకలికలవానికి తొంబదితొమ్మిది
దురూహాలు పుట్టునను విబుధనాకులు వర్తములు కావు. ఆకలికి
సహాయకారి కోపము. అందునే మునులు ఆకలి ద్యజించి తపమునకుఁ
బూనుకొందురు. ఆహారముత్యజించినఁగాని నిద్ర విడువదు. ఈరెండు

కాదు, పొరవాలు వడితినేమో? పొరవాటే! అనేకమంది తపశ్శాలు
ముతినచుండ చూచుచున్నామే! పొగపాటు కాదు, వాండు
శ్శాలా? కొడిపోతులు, వొంగలు, దోహాలు, వందలు, భో
యకొరకు నన్యాసివేషము వేసికొను మోసకారులు, నేనన్నవారు,
ండ్లముందు దిరుగుచున్న దొంగలై రాగులుకారు, మహదారణ్య
కో, గొండగువాలనో, సమాద్రాప్రాంతములనో తపమాచరించు
వాకే ఆహారనిద్రామైధునములు వర్జించినవారు. చాలాపొర
జేసితిని. నేను నేరచినవిద్యలలో పాటు, ఆకలిని త్యజించువిద్య
నిన నాకిప్పుట్టన నుపయోగించును, నేనీ జీవితమున నేతప్పును
ను కాని అన్నము మాసిసి తప్పుమాత్రముచేసితిని. నరే కా
శ్వేశ్వరా ఇదియొకందుకు మంచిదనట్టు తెచ్చిపెట్టితిని, నీవేమి
ల జేసికొనినాను, తదతరులికంబు నాంధ్యలాకలికి తాళలేదు,
హారములు సులభముగా జీర్ణించునవి కాన వేగమాకలి వే
ది యోరుషినాంహదాయమన వచ్చును. తదితర దేశజుల
బండ్లమైన పద్మాములను తినుచుందురు. అందుచే వారి
లీలబాధ ముడుగును, భారతీయులలో నాంధ్యుల యా
పెక్కుమూర్ఖులందినవి. ఇందుకు కారకులు ఆచార్యత్ర
ాతికములకు ప్రాముఖ్యత యొసగిన బుద్ధునికాలమునఁ
ము, పూర్వోదాహృతిమగు ఆచార్యులలోశంకరాచార్యు
క బోధనాపద్ధతుల విచినద్గరనుండియే చాలదేశము స్వా
గోలునోయి దాస్యజీవనముఁ జేయుచున్నది. ఇంకనుభారతీ
కొనకుండిరి, కారణమేమో, సవరత్నములకు, సవధాన్య
ుచుండు, సవవ్యాకరణములకు పుట్టినిల్లునై, కర్ణ, అగ్ర
మచి ములకు కన్నతల్లియై, నావిత్రీ, దమయంతి చంద్ర
ు దమ్మనూమయై, కాకాకాదికపులకు పుట్టినిల్లునైన

ଶବ୍ଦ

మొదటి ప్రకరణము.

7

భారతభూమికి ఈదాస్యజీవనమా, అందు ఆంధ్రులుబొత్తిగా పిరికిపంద
లు. మగుడ భారతభూమి, ఆదిభౌతికములకెప్పుడు శిరసానహించుకో
అంతవరకు, నన్యస్పృహకు పత్నియగుట తప్పనిపని యని యాశలిబా
ధచే గాగాగా మనసున్న యాయాయవకుడక్క మూర్ఖమునింగెను.

౨

ఇ ద త డ.

మనవాళ్ళకు మంచిబుద్ధు లెక్కడినుండివచ్చును. నచ్చినదీక
ర్మమేమి. సరి ఆభాగమట్లుంచి మనమాలోచింపఁ దననంగతులే మన
మనమిప్పుడంతపెద్దమార్పులజేయుఁజాలక పోయినచు, అతిబాల్య
వివాహములు తప్పించి, పోడావివాహములను నెలకొల్పుకొనిన చా
లాబాగుండును. అందునుగురించి నవీనపండితులు చాలావిధములఁ
జర్చించుచున్నారు. మొన్న కాకినాడ పౌరమహాసభలో, పండిత, రా
మశాస్త్రి యెంతసేపు మాటలాడనంటే నేనేమి చెప్పగలను. ఆనమ
యమున నిజముగా మనపూర్వాచారములయందు నాకు విశ్వాసము
తప్పిపోయినది, ఆభాగమట్లుండ పట్టరాని కోపమొక్కవచ్చెను. ఆభా
గమే నామనమున నాటి నేటివరకు విడిచిపెట్టకున్నది, ఇంతలో, బ్ర
హ్మపురమున మొన్న చెప్పిన, సూర్యనారాయణ వక్త నాహ్వానము
బొత్తిగా మార్చివేసినాడు, ఆండనమారు మాటలాడిన వారెవ్వరో
యెరుగుదురా? ఆతఁడే సోమలింగశర్మ. ఎంత గంభీరముగా మాట
లాడెనో వింటికదూ? అగ్గిపిడుగువలె మూడవ మారులేచి మాటలా
డిన యతనిని నీవెరుగుదువా, మూర్తికవి, అతని యువన్యాసముమల
మమారుతమువలె ప్రతినాని గూడగూడ

మాటలేచి చల్లగా ఊటలాడినవారే, శాస్త్రుగారు, మొట్టమొదట
 మనసంఘము వీరిప్రబోధమే ఆకర్షించినది. మనలో నెంతదిట్టమైనవా
 రుండిరి తెలుసునా? అగాననాధిపతిగారెంత సమర్థులూ చూచినా
 వా? వీరు, సంస్కృతాంద్రాంగ్లేయ భాషలలో సంపూర్ణపండితులై
 గిన రాజయోగి. వీరిని వీరిభద్రబాధుడగుదురు. ఈసభ కేమి పాసమో
 గాని, పండితరామశాస్త్రి శ్యామగృహిణిసాంబశివరాయలు రాలేదు వచ్చి
 న నికనడగవలసినదేమున్నది. వారేనోస్తాను బట్టిపోయినారో తెలియ
 పున్నది. నేను గంజాంను డలమున పోసిద్దపుసుషుండు లింగరాజరావు,
 విశాఖపట్న ముడొ మనకు, సాంబశివరావు, గోదావరి మండలమున
 కూ, రామశాస్త్రి, గుంటూరు మండలమున కూ, మూర్తికివి, శృష్ణామం
 డలమునకు సూర్యనారాయణరావు, అసై మండలములకు, శాస్త్రిగారు,
 రాజయోగిగారు ఇంతే తక్కినవారు లేరనికాదు, ఉన్నారు, ముందు
 నిలవగల, సమర్థులుమాత్రము వీరే. వీరి కీర్తిభారత దేశమునిండిపోయి
 నది. రామశాస్త్రి, సాంబశివరావు, లింగరాజరావు, మూర్తికివి, వక్త
 శాస్త్రి, రాజయోగి, వీరింగీకరించిన చాలావా? మనసంఘమువీరినే
 కదా ఆశ్రయించియున్నది. తక్కిన వారంగీకరించవలయునంటే ఎంత
 కాలముపట్టును. సమాధిముసంగజకెరటముగా, అరచగాని స్నానము
 జేయనను మూర్ఖునివలె నంఘమంగీకరించినగాని వీలుకాదను వాదము
 మూర్ఖ వాదమును వేచదీనిన పశుమూర్తిని చెప్పకాయుకొట్టవలయునను
 కొంటిని. పోనీ ఆపశుమూర్తిమాటలు పశుమాణముగా, గుండలరాయ
 డు, చిలకమక్కుతూరి, తాలిమూలు వాయిదలదులొన్నారు, ఈపు
 ళ్లాయల మాటయెవరువిశ్వసిస్తారులే. మనలో పండితులున్నారు, పు
 లున్నారు, పురోహితులున్నారు, వక్తలున్నారు, రాజకీయవేత్తలున్నా
 రు, ఎందుకొకమని మాత్రము ఇంతవరకు జరుగకవచ్చినదను వె
 టనే కెండుపపురుషుడంగుకోని, ఇట్లుపలికెను.

పనుగురు వస్త్రాలు పశ్చిమస్థైర్యమును చూపి స్తుత. మొ
దుకు; తమయభిప్రాయములను సోదలకు బోధించుటకు. పరిమంది
నంస్కృత పండితులును సాంఘికక్రంథమేగో చాగితులకు, పరిమంది
ప్రముఖులు రాజకీయరంగమున నిలువబడుదుకలు; ముఖ్యగానినం
ఘము లేర్పరచి, ఆతరవాత తాముకా ను ఘము నెక్కుల్పి, పిమ్మట
జిల్లానంఘముల స్థాపించి ఇనియన్నియు వర్సరమున కొకమాడు జరుగు
చున్న మరకులభారతీయ మహానభతో నాయావిషయములు చచ్చిం
తురట, అప్పుడుగాని ఆగినంత కట్టుదిట్టము జరగదని. చూచావు. అదె
వ్వరో కుజ్జవాడుచెప్పాడు. నిజముగా నట్లు జరగకకాని యేప్రయత్న
ము సంపూర్ణముగా సాగదని నాయభిప్రాయము. నేడై నను మరలొవి
ద్యావంతులు పునఃప్రములుగాంచి పంఘమునను మానకకాంచి తెచ్చి
పెట్టలేకపోలేదు. అ సుసంతనే మొకటిగాడు ఇట్లుచలికెను.

2

గదా, కులతగువులతో కాలము వ్యర్థము చేయకూడదనియు ప్రతివా
 దును సర్వమానవ సోగదత్వముతో నుండవలయునని చెప్పి పూర్వాచా
 రము లెట్లుఖండించినాడో చూచావా? ఆమాటలు ఎంతసధర్మముగా,
 ఎంత సర్వజనాంగీకారముగా, నెంతసభారమగా, నెంతగంభీరముగా
 నున్నవో, అట్లుకదా మాటలాడవలయును. నన్నువుగొంతుక, చక్కని
 రూపము తగినంత సమయానకు ల ప్రసంగము, మృదులమగుభాష,
 శోభనీయమగుదుర్లు, ఆతనిబాల్య యవ్వనమునకు వన్నె తె
 బ్బినవి. కానిమీలో ముందే తెలివితేటలు కలవారులేచారు, మును
 పటి కయ్యల కావయ్యగార్లవంటివారు కాక అమ్మబాబో, మును
 పటి మనపండితులు అట్లెల్లలాటేవారు. నాయనా నేడువంచినమర్థ
 లు. విశ్వమానవ సంగీయములు, లోకజ్ఞానవిభవులు, వన్నెవాళిగల
 వారా విర్భవించిరి. మొదటివాడు,, సందేహనూనేడు మునుపటివలె
 నా, మనలో, నున్నతోద్యోగులున్నారు, చూడబాషావిశాగదులు
 న్నారు, సంస్కృతపండితులున్నారు. కవులున్నారు, హరిదాసులున్నా
 రు, వసాదులున్నారు. విమర్శకులున్నారు. తొకేకులున్నారు. పురోహి
 తులున్నారు. కాన్మికులున్నారు, ఎతులున్నారు, వేదాంతులున్నారు,
 పౌరాణికులున్నారు, ఉపన్యాసకులున్నారు, సోమయాజులున్నారు,
 అన్ని బాపతులలో తగినంతటి సమర్థులున్నారు దీనితల్లికడుపుగాల, ప
 నిమాత్రము సంపూర్ణముగా జరుగుటలేదు.

పరిమేశ్వరుడు తోడుపడలేదు, ఎన్నిగలిగిన నేమిసాధకము,
 (రెండవవాడు.) అదికూడా, నిజమే. పనిజరుగుటలేదు. నేడు మనసం
 ఘము, ఆర్థికస్థితిలో వెనకబడియున్నది. ఇందుకే స్వామీలవారు, ఏమ
 న్నాగోచూచావా. రాజకీయముగా నాధికులు కావలయునేకాని న్య
 యం సహాయమున నెవ్వరు నాధికులు కాజాలరు, ప్రతిచూత్రము
 గానాహస్తగతమైయున్నది. అందుచే ఆర్థికమేకాదు, ఏదీసాధింపవల

యునన్నను రాజకీయముచేతనే సాధింపవలయును, అందు ప్రత్యేకముగామనకు రాజకీయ మత్యావశ్యకము, దానినిగూర్చి తంబాలబడవలయుననికదా చెప్పిరి. అమ్మా! సాప్తములవారిలాగున్నారనియా, మంచిరాజకీయవేత్తనుమా! ఇట్టివట్టు, పండితరామశాస్త్రివాటు విశ్వసనీయమైనది, మీరందరు ఆతని వాక్యానుసారము మెలగవలయునని చెప్పిరి. రామశాస్త్రి, నమగ్ధుడును ఆతడురాజకీయంగమునతప్పకచోటు సంపాదించినచో, మనలో తేని నూతనవిషయములన్నియును ప్రవేశపెట్టి కులము నున్నతస్థితిలో నుంచుననుటలో సందియములేదు. చూడు. ముందు పునర్వివాహములవిషయమే పూనుకొనును, ఒక్కొక్కసంగతి వింటే గుండెలుబద్దలైపోవును. ఆసంగతులన్నియు, సాంబసివరాయ లేరుగదా, మూర్తియేరుగదా, నక్తయేరుగదా, పండితుడేరుగదా, శాస్త్రియేరుగదా, శర్మయేరుగదా, యెవరేరుగరు. శాస్త్రసమ్మతమైన విషయముగాని, ఆశాస్త్రముకాదే, అతెనన్నమాట నువ్వువినలేదు, సంఘదురాచారములను ముందు సాన్కరింపవలయును. అందు ప్రధానమైన దురాచారము, అతిభాగ్యవివాహము, రెండవది విధవావివాహము, ఈరెండు ముందాచరింపజేసిపెట్టి తీరవలయును. ఇంతేగాచెప్పెను, అతినెవరో తెలిసినదికాదు, నేనుకుగవలయుననుకొని మానివేసితిని, అనుకొనుచు వారిరువురు మెల్ల, మందసాకోటకివెళ్లుటకుగాను, ఆచేరుననున్న మహేంద్రముప్పక్కనుండి పోవుచుండిరి.

వేదాన గ్రంథాలము 3

లేలదొగ్గ. (కృష్ణజిల్లా.) ఉ ప వా న ము.

సోభానగుడు. తన చార... చాలింపబ్రతున్నించుచుండెను. పక్షులు పోతము నివాసంబుల నుకనుగమనుచుండెను, అదివేసవి కాలము. అకాలమున సాయంసమయమునకు సుకుమారులు నిరీక్షింతురు. నాయంకాలము కను కాలేదు. కాదలచియున్నది. భాస్కరాగుణకీర్తనములు దశలనిండియుండెను, ధరామతల్లి నర్మమయంబుగా నిండినది, అట్టిచాలములను నొకవిశాలమగు వీధినిసామాన్యభవనమున నొకసుందర పక్షిగిది యందుబంతుకొని యేదియోయొక వుస్తకము చురుచున్నది. అట్టితప్పు నాయంబనెవ్వరులేరు, తండిబాబారు నది పోయినేమో, తక్కిన చాల సరిచయముననకంతగా లేదుఆయజమానుభాగ్యముతోను కాలధర్మమొందినది. యిరువురు కుమారులుండెను. నానందము చాలకొలనులోలేరు. నేడి బాలతండ్రియే యజమానుడు. ఒక ముఖభాగ్యతోనూడ దూరదేశమున నుద్యోగరీత్యా యుండెను, తండ్రినాడు వాచీమేకరు, పశ్చిమము చాల కొలనులో నీడని అధిపతుడున్నది. యజమానుడగు నానందరాంగి రిండినోయోగక్షణమున పశ్చిమముచేయుచుండెను. ఈమధ్య నేచుట్టుపట్టుల చాలామోముయొనియుండెను. సుఖముకూడా కొంతద్రవ్యము సంపించుచుండెరి. తానాకూడా బాగాగణించుచునే యుండెను.

ఆనాయంసనుయ మన అగదిని ఆనుందరి వుత్తకమునట్లే చదువుచుండెను. అట్లంతకెవరినూడ చదువుచున్నదో గురితింపలేముగాని సగముకాకితములు పూర్తియైనవి. తియ్యమామిడి కొమ్మలనుండి కోయిలలు కోకో యనికేలు వేయుచున్నవి. పల్లటీలు రెక్కలాడించుకొనుచు నాలయములకు పోవుచున్నవి. సుకుమారులు నన్ననిదుస్తు

లు వేసికొని పికారునకు పోవుచుండిరి. సింగారించుకొని కాంతలు
 రాత్రివాడుక నీళ్ళకై బిదియలనందిలకులకు పోవుచుండిరి. వీధుల
 యందు నీళ్లుజల్లబడుచుండెను. చిలకలు, గోరువంకలు, పిగిలిపిట్టలు,
 తమ మృదుమధుర ధ్వనులతో, కొమ్మలపై చాటుచున్నది. పిల్లవా
 యువులు మురిపించుచున్నట్లు వచ్చుచుండెను. ఇట్టితరుణమున నా
 తరుణి బంగారువంటి దేహమును గ్లాసుగోమల్లుతో మూసికొనిగులా
 భీరైక దొడిగికొని బహుశ్రద్ధగా చదువుచున్న కావ్యము శృంగార
 కావ్యమే, యయియుండ వలయును. చనవక నామెకేమిలోపము,
 మానవురాలగు కతమున నుండెనుగాని తక్కినలోపములులేవే. భర్త
 నెలకుయాబది రూపికలు గణించుచుండెను. అన్నదమ్ములవద్దనుండి
 నెలకుసాతెక రూప్యములువచ్చు చున్నవి. ఈమధ్యను రెండువేల మా
 పాయలు రాబడివచ్చు భూమికలియుటయేకాక తనజనకుడు యంతకు
 ముందుకొంత భూమికలవాడు ! పాలకొల్లుసామాన్యముగు పట్టణమైన
 ను ఫలములకు, కూరగాయలకు, జలసౌఖ్యమునకు, దానినిమిగచిన
 పట్టణమింక నొకటిలేదని మాయనుభవమున చెప్పగలము. పాలకొల్లు
 లో రెండుదివ్యములగు గోవురములుగలవు. చక్కనిసరోవరములును!
 మంచిధనవంతులును ! భాషాభిచూనులును ! కలరు. పాలకొల్లు అని
 నేడుదాని నన్నునుక్షీరారామయని అదిని నాడుక యుండియుండెడిదట,
 ఈపట్టణమునకు రావలయునన్న కలకత్తానుండి వచ్చినవారుగాని మ
 దరాసునుండివచ్చినవారుగాని రాజమహేంద్రవరములో దిగిగాని లేక
 నిడదవోలులో దిగిగాని, పడవలనెక్కి రావలగును. కొన్నిపడవలుపాల
 కొల్లు, కొన్నిపడవలు, అమలాపురము, కొన్నిపడవలు పెనుగొండ,
 కొన్నిపడవలు అంబాజీపేట కొన్నిపడవలు తెలుగు, నిడదవోలునుండి
 యే పోవును. నేడట్లుకాక కావలసినన్ని మోటారుకారులున్నవి. పా
 లకొల్లు నానమోగ్యమైన పట్టణమునట కానంత యుసందియములేదు.

నాటిరోజున ఆగదిలో నాదివ్యసుందరి యొక్కతియేగలదు. అన్న లస్యదేశముల యందుండుటచేత, అన్నలభార్యలు వారలవద్దనే యుండుటచేత తానును తండ్రిగారు మాత్రమే స్వగ్రామమునందుండిరి. తెల్లలేనిదగుటవల్ల వంటకు పాప మాపిల్లగాక తనమేనత్తకలదు. ఆమేనత్త నంరక్షణముననే యాపిల్లయున్నయది పిల్లయేమి గాదు. రజస్వలయై సుమాగురెండు వత్సరములుగాని పదిహేను మానములు గాని యైయుండను, పాపమా మనోహర గాత్రితానొక్కతేయే యాదినమున నింటనుండవలసివచ్చినది. తండ్రిగారు మూడుగంటలకే కాఫీ ద్రావి ఆపీయనకు పోయెను. అప్పటికి 5 గంటలన్నరకాలము. ఇంతలో మేనత్తగారు ఆగ్రామమునగల బంధువుల మందిరమున కెందుకోపోయినది, తానొంటిగనే యున్నది. పెరటతలుపు వేసియున్నది. అక్కన గదులన్నియు తలుపులు వేసియున్నవి, ముందుద్వారము తలుపులోని గెడవేసి యున్నది, గదిలోమాత్ర మేపిల్లయున్నదని మాపాతకులు చదివినయే యున్నారు, ఆగది మునివాకలి యరుగున కంటియున్నది. గదిలోనున్న మంచముపై కూర్చుని చూచిన నా కిటికీలో నుండివీధిని చూడవచ్చును. ఆకిటికీమాత్రము తెరచియున్నది. ఆకిటికీతెరువకుండిన యడల నిశీధముగానుండును. అందుచేతనే గాబోలు ఆకిటికీ తెరువబడి యున్నది.

ఆవెలుతురున, నానంధ్యానమయమున సుందరీమణి మహాకవి కాలిదానకృతమగు శకుంతలమునకు నాంధ్రీకరించిన రావు బహు దూరు కందుకూరు వీరేశలింగంపంతులగారి శకుంతలోపాఖ్యానము చదువుచున్నది, ఆగదిలో పాపమానుందరి మూడుగంటలప్పుడుతనతండ్రిగారితో కావీద్రావి ఆహ్వానము చదువుతూ ఆమంచముమీద పడి యుండెను. అది వేనవికాలము ఉమ్మలించుటచే ఒకచేతితో పందిరిమంచమునకుగల పంకా లాగునొనుచూ రెండవచేతి వున్నకమంది,

అదే భక్తిమయ చంద్రచంద్రి. చంద్రును పద్యములెంజే
 మారులు ఒక్కొక్క పద్యము మూడేసిసారులు చదువుచుండెను! త
 నుచదివి నందులో నొకశబ్దమున్నకెనను అర్థము తెలువగాయెనను వి
 చారములేక, పరిశుభ్రముగా తెలుసుకొనుచుండెను. ఒకపద్యము ప్ర
 థమమున సర్థముగాక చిక్కుపరచిననూ రెండవమాగుగాని మూడవ
 మారుగాని చదివి చిక్కగా అర్థమువిడదీసికొనుచూ చదువుటనలసకధ
 మిక్కిలి దూరముగా నడువక, పోచారికా నమన్వితమై వివారించు స
 త్తరి నాశకుంతలను దువ్యంతుడుచూచెను, అంతవరకూవచ్చిన కథ
 నాపవలయునని సంకల్పముగలుగలేదుగాని, అస్పృశీకృతగానాయంసమ
 యమగు కతమున చిన్నచ్చువలనగా బోలుపద్యము కనిపించుటలేదు.
 యావిద్యారతి విడువలేదు. అక్షరమునుబట్టి చాసమునుబట్టి అర్థమున
 బట్టి లాగుచూ పద్యము చదువుచునేయుండెను! దీపముపెట్టుకొని చ
 దువుదుమన్న యూహపొడమక యూరకొనలేదు! ఆకథాసందర్భమా
 సుందరిని లేవనీయలేదు! పద్యములు చదువవలయునని యాశయు
 న్నది! అక్షరములు విన్నవ్వుముగా కనిపింపలేదు. కథమాత్రమామెను
 లేవనివ్వలేదు! మేనత్తవచ్చువేళయైనది! ఆమె దీపములు వెలిగించును,
 వచ్చువరకూని క్లేపద్యములులాగు లాడుదమని యామె యట్లేచదు
 వుచున్నది. ఇంతలో తలుపు తట్టినట్లయినది, గాని స్పష్టముగా వినపడ
 నందున గాలివలన యనుసందియము బొడముచుండ గట్టిగాతట్టినట్లు
 వినిపించినది! ఏమిబాప్ప మునివాకలినుంచినచ్చినది అనుకొని లేచి త
 లువుగడియతీసెను! నీవా! మాబాప్పయచుకుంటిని సుమా! పిలువ
 వో నోరేమయ్యెను! అనియూ సుందరి పలుకునకి యాతమనవ్వుచూ
 దాహముతో తహతహలాడుచున్నదని చెప్పి పరుగునపోయి వెండిగ్లా
 నుతో మండినీళ్లుతెచ్చి యిచ్చెను. అతడానీరముద్రావి కనులం మీ
 యంట నీళ్ళెంతరుచిగనున్నవి అనెను.

నీవు తాళివుచున్నవి ఈవ్రాహ్మణులగావా.. యని యాబింబాధరి బలకనటులై ననీచేయిసారము గావలయునని యాతడచు సరికి, నీప్రల్ల దవు బుద్ధులు పోలేదుచుమాయని యాయబల బలుక నన్నింతనుండి నీవు అనవలదునునగాయని యాతడనెను! వానిద్దరికి దిగువనంభావణ ము జరిగినది.

క—ప్రకాశరావుగారూ, అని పిలువవలయునుగాబోలు.

ప్ర—అట్లు ఎందుచేతపిలువగూడదు.

క—నేను పిలువను.

ప్ర—నేను నీచేతను పిలుపించెదనునుమా.

క—నీవు పిలుపి చెలేవు.

ప్ర—నీచేతనేను పిలిపించుకొనక పోయినవట్టు

క—నిన్ను నేను ప్రకాశరావుగారూ, అని పిలుచినవట్టు.

ప్ర—సరేగాని పిలువ వలసివసననుచునులప్పుడు సహితము పిలువవా.

క—ఎన్నినమో ఈమూలసచ్చిదనుసేనాపిలువను. నాకుపిలువనిదో జరుగగా.

ప్ర—జరుగదాకూడాదు.

క—ఎందుచేత జరుగదు.

ప్ర—ముందుముందట్టి కారణములు రానైయున్నవి.

క—ఎన్నికారణము లున్ననానేనుపిలువను.

ప్ర—దూబాష్పవచ్చుచున్నది

క—నిదమేనా ఇంతసంతకూరములోనున్నది.

ప్ర—కొంచెముదూరములోనున్నది.

నేనుపోయెదను. నాకుచాలా జరుగుదుగానున్నది. ఇంతసేపు బంతిగూటముండిలనిచిచ్చితిని. టీ వ్రావలయును పోతాను. ఇనుగో

నీకిమ్మవి మీనాన్నగారు ఆవుత్తరమునిచ్చి గాను చూచునో, పోతాను.

క—కానీ కల్లునకు వెళతావా.

ప్ర—వెళతాను.

క—వాళ్ళకు బాకీయున్న రూపాయలు ఇచ్చివేసితివా.

ప్ర—రూపాయలు 20 బాకీయున్నవి ! కనుక ! ఇవ్వలేదు!
వాళ్ళు చాలా బాధపెట్టుచున్నారు ! కనుక బాకీ రూపాయలు ఇవ్వలేదు!
ఏమచుకొనకు.

క—నా కెన్నిరూపాయలు ఇవ్వవలయునో తెలుసునా.

ప్ర—తెలుసును 60 గరూ.

క—40 ఇస్తాను. నా రూపాయలు ఇంకా ఇస్తావా.

ప్ర—తప్పక, సే.

క—గబగబపోయి 20 రూపాయలతో రోజు వెచ్చియిచ్చు
చుండగా తాను లోనికిపోయి రూపాయలతో బాటు పెట్టుకొనివొడ్డి
నుండి పోయెను. అంతనానుండి లభించునట్టి లాభమునొంది
చుచుండెను ! అలో ముసలమ్మ నడవనొనకపెచ్చి అయిదేములం
అని పిలువగా, కదుల, బొప్పా; ఇంకా సేవేయి యుపసాహితో వాకిరీతి
మాటలాడుకొనిరి. వాసమేమిచెప్పుకున్నావా నాన్నా ! అంత చిన్న
తనలో పాపమాకు నానికి భార్యవి మోగియురావానా. ఎవళ్ళెఖ
ర్మాలనుభవించాలని దేవుడు వ్రాసెను ! వాళ్ళెఖర్మ మనుభవించా
లిగదూ ! ఎన్ని వేలరూపాయలు కర్చుపెట్టారమ్మా ! ఆతనిపెళ్ళికి !
ఎందరు బంధువులునచ్చేరు ! నేనుఎడగునును ! నేనాపెళ్ళికి వెళ్ళినాను.
శివశివా ! పగవచ్చుకై నా ఆశ్చర్యముగానూ కదమ్ము.

క—ఊరుగుండు బాప్తు ! నీనన్ని ఈలాటికి మరులే చెవుతావు.
అవిడ తల్లికడుపు కాల్పుకొని మూడిదే పోయి నిగా వీళ్ళిరామ్మమి
పోయినది, కేవురాయితోమును మల్లెలకొని చెప్పిపట్టుపెట్టి

చేస్తారు! మగవాడికేమి వహారాజు, ఉభయవిధాలా, అడదానిదేగదు
 బాధ. తానుచస్తేతానే మగనికి! స్త్రీకి! తండ్రికి! అల్లకు! మామకు!
 చెడిపోతుంది. భర్తచస్తే ముద్దుకు వాచి వజ్రనతోను! అన్నతోను!
 చివాట్లుతిని చిలికిచస్తుంది! అన్ని బాధలు అడదానివేగదూ! మగవా
 డికేమి, పది పువ్వులు నుడుచును, పదిపువ్వులువిడుచుచు, అరిటాకు
 పై ముల్లుబడినను, ముల్లుపై నరిటాకుపడినను అరిటాకుదేనవ్వము, ఎన్ని
 పుట్టుగులు పుట్టిన అడవుట్టగుమాత్రేమ పుట్టగూడదు, తండ్రియెంత
 యాదార్యవంతుడు. ఇల్లి యెంతవంచిది. పినతండ్రి తెంతమంచి
 వారు. మా వయలెవరివాడు అని యెంతవంచిది అనిమామలెం
 తమంచివారు. అందరికేమి; భర్తకష్టముతెలుగుచద ప్రకొనెను. మం
 చిమంచి వ్యాసమలీ వధ్యనలెను వాని చు డెను. వవావ్య, గున్న
 రాజువ్యాసముగూడా వానియచు డెను కుంటిని, ఇందరిని విడిచి
 పెట్టి నిష్కారణముగా చెచ్చిపోయినది. అన్నవిచారము పొందవుగాని
 పెద్దమాట్లాడతావు. పుట్టింటవాగు ఉప్పులూరుగకు బాప్పా, (యన)
 ఆమునలమ్మ నురేమస్తూ ఉప్పులూరే భూసులు, పుట్టులు, గలవారు,
 మామంచివాగునుచూ, వానికేమి నాచికినీ, వియ్యంగు లిద్దరూ
 ఒక్కలాటివారే; ఇంకూ ఎంతెంత యాధవించాలో అంతయనుభ
 వించవలయును, కదా, అన్నా చెప్పితే స్త్రీవు అలునిశాఖులన్నం మొ
 దలు ఇటుగుంటూరు వరికూపచ్చిరమ్మ! విడయనగరంనుండి సాని
 మేళంవచ్చింది. ఒకపోడామిషనులా! ఎక్కోవచ్చింది. సలక్షణముగా
 నెదురోజు వివాహము జరిగింది! గోసూరభావ! హాహ ఆలాటి
 పెళ్ళి ఈకలియుగంలో మ వాళ్ళుచేయలేరు ఎందుకూ ఇంతామగ్గు
 పాలుగదా, ఓరునుచ్చి మ వా పెళ్ళిళ్ళజేస్తే అచ్చిరాకున్నవి! అని
 చెప్పింతనే యాసుంకరిలిలా, బాప్పా! అనికెప్పుడు మళ్ళీవివాహ
 మగునో! యేమోము, అప్పుడు చూపేస్తా యాని చెప్పచుండగా

గదిదీపము వెలిగించి అన్నట్టునే గదికిపోయి మూసాన్నగారు నాపేర నీ
చీటినేటికి వ్రాసియుండిరి. అసికిప్పి చదువుకొని పాపమానుండరగాత్రి!
యేడ్చియేడ్చి తుద కారాశ్రీ యె. సేపు లేపినను భోజనమునకులేవక
పడుకుండెను. పాపమామయేడువునకు కారణముహించి తండికూడా
మిక్కిలి విచారించెను. మే త్రకూడావిచారమునుసాందెను. కాని యే
మినేయగలరు. భగవంతుడు జేసినవానికివారు చేయవలసినదేమున్నది?
పాపమాపిల్లతోపాటు వారుకూడా భోజనముమానుకొనిరి. తుదకా
రాత్రివారికి పస్తుకదా;

కృష్ణభారతము.

మదరాసునుండి వచ్చినమేలు, రాజమహేంద్రవరము పైలు
స్టేషనులో వాదించుకాత్రి తొమ్మిదిగంటలకు నిలచెను. అందుదిగిన
వారిలో నొక నూతనపురుషుడు ఆ గ్రామమునకు చిరపరిచితుడు గా
నేరడు. తానాప్రాంతమువాడుకూడా కాదు ఈతడు వైజాగమండల
మువాడు. వీరితాతలు, తండ్రి, పినతండ్రిలు ముచి భాషాపీఠియు
లును, గ్రంథిగ్మాత యనకు కాణముచేనో నా పూర్వపుణ్యవశము
ననో, తనయిరువదవ సంవత్సరమున వివాహస్మరుడము సంపాదించి గం
టకు నూరుసద్య యలుజెప్పగలసమర్థుడై బాల్యముననేతనయతోవల్లికలు
దిగంతముల ప్రాకించుకొనియెను. తాను జన్మించిన గ్రామముగు నం
తవల్లి మిక్కిలి చిన్న గ్రామమైనను తాను త పితవల్లికి దత్తతకాబడిన
వాడగు కతమున కొంచము పెద్ద గ్రామముగునోట గ్రామముననే పె
రుగు వాడగు కతమున పెద్దవార్తిమిత్రియు నొక్కజ్ఞానమును నందుతు
తగినసాండిత్యము దానికిదగినవిత్వము, అట్టివానికంటె మిగిలినచాతు

స్వయం, తేలివివేయము, అ, అ, అ, అ. సుందరము గలవాడైయుండెను. దత్తపుత్రుడు, దత్త పుష్పి, తోడనేతః నాకపద్మ ముద్దుగామెలుగుట యట్లుండ ధనవంతుడని చూపాకయు పోయియును. తానంత ధనవంతుడు గానుగాని తన బ్రాత్రుమేలు ధనములేనివాడుకాదు. తనయిరునదన యేట నే నాహుతి కాక. తాను భారతదేశమంతయు దిరగవలయు నని బుద్ధిపుట్టుచేరి తన నామ కాకినాడరేవున వాడనెక్కి రంగూరులో పర్యవేక్షకునిగా వేరుగా కాకినాడనుంచి కలకత్తాపట్టణము చేరుకొని అక్కడనుండి ముందు బోయిగరువెళ్ళి కర్కపూరు వచ్చి మిడ్నాపురును బోయి బోయిగా బాగుగా బాగును పోయి గయాప్రయాగ యయోధ్యలునుగాని బాగుగాను వెళ్ళి అటయనుమిదుగా మెనునారు పోయి శ్రమయ్యెను నీ హాస్యవచనచరి మరరాసు చేరుకొని కర్నాట దేశమునకల నాభ్యుపట్టణ మలనెల్లదిరిగి మగుడ మదనాసులో తొమ్మిది గోజులుండి నెల్లారు, నెల్లారునుండి తెనాలి తెనాలినుండి బెజవాడ బెజవాడనుంచి గుంటూరు గుంటూరునుండి బెజవాడ మగుడ నాడనుండి బెజవాడ మగుడ బెజవాడ అడనుండినైజాం బ్రయనుచి పరసరికూపోయి బెజవాడనుంచి బెజవాడనుండి ఏలూరు, ఏలూరునుండి నేరుగా నామరాజనుకోద్రవరము మెయలుకోనుండి 11-11-1927 రాత్రి 9గంటలకు ప్రయాణమునుండి దిగిచవాళ్ళకోగూడి పోవుచుండెను. సామాను కూలీలనెత్తి పోయివచ్చెను.

జ్యోతిషచేత ననుకుంటుండెను. బడికట్టించుకొన వ్రాయత్తించె నుకాని మొగతుడుగును నంకిల్లమున నాయుదేశము మానుకొని యెను. ఈనికి కున్యజ్వరము ఒకప్పడితను బరంపురంనుండిసాలూరు అటనుండి నామరాజు మనినుండి నరసిపట్టణం వెళ్లినందున జ్వరము వెళ్ళినందునపోయిన నామరాజు నెన్నియందులుదిచ్చుచు సార్ధకములేక పోయినది. ఈజ్యోతిష పరిశీలన మామూలముగా వచ్చుట యా

చారము. జ్వరముచేతనే ఆతఃసాయూరిలోదిగి మరునాడు వెళ్ళిన
యుండెను. 2 ట్రంకులు మచుష్యులనెత్తులమీదనున్నవి. పరుపువేరొక
మనిషిపట్టుకొనియెను. వ్రపు చుట్టలకట్టలు అగ్నిపెట్టెలు టీడబ్బాలు నే
తిడబ్బాలు గోదమపిండిమూట మాసినబట్టలు చెచ్చలు నూననీసా
పైన యద్దము కలమరియొక పెద్దట్రంకు వేరొనినెత్తిమీద నున్నవి.
రైలుసంచిమాత్రము తనచేతితో పట్టుకొని యుండెను. అందునొకకూ
లివా డెరుగునని చెప్పినందున రాజమహేంద్రవరంలో మంచిపేరుతో
నున్న వీరభద్రస్వామిగారి యింటివద్ద భోజనముచేసుకొని రాత్రివా
వసారాలో పడుకొని యిట్లుఆలోచించుచుండెను. 10 గంటలుకావచ్చె
ను గాబోలు. లేకున్నజ్వరమునదలదే! వదిలేసిపది. ఇంతదూరము వచ్చి
తిమి. కోననీమాప్రాంతమొకటిచూడ కొరకయిన్నది. పడవమీదగా
ముందుతలుకు రేవునమా తరువాత సమలాపురంరేవునను ఆతరువాత
నరసాపురంరేవును వెల్లవలయును. అప్రదేశము విశాలమగుమోటారు
లలో విరాజిల్లుచుండునందుకు. సరే మంచిది తప్పకపోయిచూచెదను.
జ్వరము మరినాలుగు రోజులు వచ్చిసతరువాత క్వయనావేసి
కొందునని నిశ్చయించి ఎట్టుగో ఆతడాకాత్రో పట్టనినివ్రగలవాడైదో
మలతోకొంత సంగ్రామముజేసి ఎలాగునో తెల్లవారుజామున నిద్రిం
చి ఉదయములేచి కావీక్లబ్బునకుపోయి ఇంతక్షుధతీర్చుకొనివచ్చి ఒ
క్కంతనేవు విశ్రమించు సంతలో ఈతను వచ్చినను వార్తవినిగాబో
లు పలువురురా వారితోపనినంగించి 11 గంటలకు భోజనముజేసి మ
ధ్యాహ్నము 4 గంటలవరకూ జ్వరముతో బాధఁడిజ్వరవిసర్జనానంతర
ము నాలుగు గంటలన్నరనమయమున బండిజేసుకొని శ్రీపాదకృష్ణమూ
ర్తిశాస్త్రికవిరాజుగారి బసకు చిలకమర్తిలక్ష్మీనరసింహంగారి బసకు
నెళ్ళియేడున్నరకు పండితరామమూర్తిగారిబసకుపోయి నుదయము గౌ
తమిగంధాలయమునకు నెళ్ళినిశ్చయించుకొనిన తరువాత నానూతన

పురుషుడు తిన్నగా బసకుపోయి మరువాడు సాయంత్రముగా గంట
లకు టవునుహాలు చూడనేగెను.

టవునుహాలు జనముచే క్రిక్కిరిసియుండెను. కొందరు సమర్థులు
గునగున లాడుకొనుచుండిరి. ఇందేదో సభ జరుగనై యుండెనని యా
నూతనపురుషుడు పోల్చెను. ఏమియని యడిగిన బాగుండును గాని
మరి యక్కడగలవారి నెవ్వరిని యడుగలేదు. ఆవూరునకాతడు కొత్త
వాడు. పేరుమాత్రము గ్రామవాస్తవ్యులలో పాజ్ఞులెల్ల నెరుగుదురు
గాని మనిషి నొకరైన నెరుగరు. అతడొక కద్దరుచొక్కాయ తొడు
గుకొనియెను. సిల్కువాణి పైనివేసికొనియెను. పొందూరు పట్టుకహ
లీ నూలుపంచను గట్టుకొనియెను. సిల్పురతోడు, చేతనొక కట్ట కళ్ళకు
స్ఫటికలు మున్నగు హంగులన్నియు చూడ నక్కడ కొందరీతని దీ
వూరుకాదని యనుకొనుట యల్లుండ నిక్కడను రాబోవు ప్రముఖుల
లో నీతడొక డని వారమనుమానము పడిరి. అతడు వారెల్ల తనపై
దృష్టిని నంధించినట్లు తెలుసుకొని కూరుమూలను నిలువబడి వేరొక
వైపు పరికించుచుండె. . ఒకగుంపు వచ్చుచున్నది. ఆగుంపులో మన
నూతనపురుషుడు మావ్వరినిమాత్రమే మెరుంగును తక్కినవారు నుమా
రు నలుబదిమంది యుందురు. ఆవెనుక నొక మావ్వరుండిరి. వారి
మువ్వరిని మననూతనపురుషు డెరుగును. వారి మువ్వరిలో నొకరు,
శబరభాషా వాగనుశాసనుడగు రావు సాయేబుగిడిగు వేంకటరామ
మూర్తిపంతులుగారు. రెండవవారు వార్కికుమాళ్ళగునీతాపతిరావు
మావ్వరుగారు. మూడవవారు సుప్రసిద్ధులగు మండపాక పార్వతీశ్వర
శాస్త్రిగారు. మొదటిమువ్వరులో, శతావధాని, చెళ్ళపల్లి వేంక
టశాస్త్రిగారు, రెండవవారు కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి
గారు, మూడవవారు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంపంతులుగారు.

ఇంతలో ముందు పెద్దగుంపు యెదుటబడువెంటనే ఆనూతన

పురుషుడా మువ్వరులో చక్కని వేంకటేశాస్త్రిగారికి నమస్కరించెను. వారాకున్న పోల్పులేకపోయి యుండవచ్చును. పోల్చినంతవేగమేగరు. అతనివరిని శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారిని యడుగగా వారివల్ల శాస్త్రిగారు తెలుసుకొని తాము స్వయముగా దగ్గరకు వచ్చునంతలో నానూతన పురుషుడును మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిగారును మాట్లాడుచుంటిరి. తరువాత రామమూర్తి షరణులగారున సీతాపతిగారును సంభాషించు సంతలో పేరుపెట్టిలిచి, నేనని చెప్పవలరా. యని వేంకటేశాస్త్రిగారు నూతనపురుషుని చేయవట్టుకొనిరి. చిత్తమని వాడు మగుడశాస్త్రిగారికి నమస్కరించెను. అందరు గలిసి టవునుహాయిలోని కిం బోయిరి.

వీరిందరు ఇక్కడకు చేరుకొనుటకు కారణమూ నూతనపురుషునికి, పార్వతీశ్వర శాస్త్రిగారు చెప్పచుండగా మరియొడుకులెండియని, చెప్పవలసిన విషయము లాపి చెను! ఈనూతనపురుషుడు వేంకటేశాస్త్రిగారు బందరు హైస్కూలులోనుండు నమయమున వాగిన్ ద్దకొంతకాలము చేదువుకొనియెనుగాని, నమయమున చిచ్చిన సితను రామమూర్తిగారి శిష్యుకోటిలో చేరిపోవును, ఎట్టకేలకు ఆసభ రసాభాసుతోనే ప్రారంభింపబడి రసాభాసుతోనే ముగిసినది. ఆసభ కగ్రాసనాభావత్యమును వహించినది చక్కని వేంకటేశాస్త్రిగారు! శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిగారి భారతముపై రామమూర్తిగారి విమర్శన, అందువలన భాగము వేంకటేశాస్త్రిగారు కవిరాజుగారికి సాయము చేసినను, ఇంకా చాలినదిగాదు. పెక్కండు ఆసభలో మాట్లాడిరి. ఆనూతన పురుషుడు కూడా వ్యవహారభాషావాదియగు కతమున కొంత సేపు మాట్లాడెను నభ. సాయంత్రమున కుముగిసినది. యనంతరమందరు బజారువరకూ కలిసిపోయిరి! శతావధానిగారును మననూ తనపురుషుడును కొంతసేపువరకు సంభాషించిరి. ఆసంభాషణ తన పర్యటమును గురించియై యుండవచ్చును. తరువాత

శాస్త్రిగారు వేంచేసిరి. ఈ నూతనపురుషునిపేరు ఇదివరకు ఆచూరు
వారు విన్నదేగావున నితినే నాయానుధ్వనులాతను వింటూ నడుచుచూ
కావీక్లబ్బునకు పోయి తరువాత పోడావివనునద్దకపోయి పడవలకు
పోవువారి నరసి ఇంకను మూడగంటలు త్రాచున్నదని తెలుసుకొని
తిన్నగా బసకుపోయెను.

౪౨

ఓహో బాపగారు తమరా?

ఆదికమారాశ్రము: కొల్లుకూయు చేరమైనది! మరికొంతసేపటికి
కొక్కురోహో యనకొడికూతలు సామాన్యముగా కొంతమంది మెలు
కవగలవారలకు వినిపించినవి ! ఆనమయమున నొకగ్రామములో నొ
కయింటితలుపు తెరుచుకుని యొకబాలవిధవ చీరరుట్టుకొని వచ్చి
నది. అది బాలవిధవయేకని గాఢాశయముగా తెలిసి- వారుతప్ప బా
లవిధవయను పోయిట దుష్టులు. పడునెనిమిది పెత్తనములు మించని
వయస్సుతోనున్న నావితంతు బట్టకట్టు జుట్టునుడి నామాన్యముగు
నగలుగలిగిపైకై కొంతసుందరముగా నుండికపోదు. ఆసశీధమున నా
వితంతు నుండకను చూచువారెవ్వరు? తలుపుతెగచుకొనియునివాకిలి
నువ్వులువాటి తీనిపై నిలవబడునో ఆడకుమరియొక నుండరీతిలక
ము మెల్లనవచ్చి అత్తయ్యా ! పన్నులేనవియా యనియెను. లేదమ్మా
యిప్పుడే లేచితిని. నీపన్నులే వియా యనిఅదిరిరిగి బదులుగానడిగెను.
నేను నీకంటెగూడగానే లేచితినిగదా అనిరెండవది పలికెను. మొదట
కొంచము గట్టిగా పొట్టగా పుక్కుటిరికాని తరువాత మెల్లనమూటలూడు
కుంటిరి. వారిమాటలు మాకుపూర్తిగా వినిపించలేదు. ఈమాటలుమా
త్రము వినిపించినవి. గున్నమా నావ్వునచ్చి నున్నాడు 4 మాసములు

గాలేదు. కాలేదక్కయ్యమూడునూనములుగావచ్చినది. నిన్నునుగు
దుమన్న నెన్నడు వీలైనదిగాదు చూడూ „అమాటనిజమేనా,, నిజ
మే నత్తయ్య నీతో చెప్పితినిమనా, రెండవవారికి తెలియనియ్యకు,
ఇకమరివెల్లడమెందుకు. వాల్చింటచాకిరీకి, అంతేనంటావాఇంకనందేహ
మా మనిషికనబడదూ ! అనునకి ఆవిశంషులు విన్నప్పుడే వేలుపెట్టు
కొని, „గున్నడు నేను నీకొకసంగతి బోధిస్తాను వింటావా.,,

గున్న—మరి యాసంగతినాకు చెప్పకు ఇంతతో తెగుదెంపే.

విత—గాదులేసవచ్చును మాతగులబాల్లు ఎగాగునై ననున్న
వి. పున్నవాళ్లుమీరుగూడనా?

గున్న—నేనులేనిదానితో నేలెక్కి. అంతమాత్రము శేకపోయిన
నరే.

విత—చెప్పితే సిగ్గు అత్తయ్య, డెన్నెలయెడలను అన్ని యెడల
నిర్భాగ్యపువీరుగు. కాదుగాని అక్క కొక నెల నిక్క కొక నెలయుండ
గూడదా.

గు—నేనుండలేను. స్థావరముండవలయును. అతడు స్త్రీయై
ల్యుడుగదా, అరిని యక్క యున్నది. బ్రహ్మరాక్షసియుండ. ఇంటిపను
లన్నియు నేనే చెయ్యవలయును „నక్కనిరూపమా, పోనీ అక్షర
నమా, పోనీదురుకా, పోనీతెలివితేటలా, ఇంతయేలా, అసలై ననుండ
వద్దా యేమియులేదు. నర్వశూన్యము.,,

విత—సాయంత్రంకలిసిమొక దగ్గరకు వెళునుమరా ! రానడ
మే మానివేసినాదేమమ్మా.

గున్న—చుప్పవచ్చితివా యొకనాడెవ్వరు విన్నారానిశేషము.

విత—గు—రమ్మ! మంచిపోడువునుగదా.,

గున్న—మగువకు! తప్పకవచ్చు. ఎవరి అనుకున్నానుమగు
న్నవారు.

విశ—సాంబశివరావు.

గున్న—తెలివిపై యున్నానుగాబోయి.

విశ—లేదు. పడుకునియే యున్నాను.

గున్న—వెళ్ళిరా! స్తానుమళ్ళీ! అవి ఆరెండవది పోవునంతనే యావితంతు వే వేగతను నచ్చినద్యారము గుంటాపోయి నీవురగట్ట బడవేసి చెంబుతో నీళ్లుపట్టుకపోయెను. గాని వానిమంచమువద్ద నిలువబడి తెలివితో నున్నాడా! నిదోబట్టెనా! ఆతనితో కురువల్ల నిద్రించి నట్లు తెలుసుకొని తలుపుదగ్గరజేర్చి గొళ్ళెమువేసుకొని కాలుగదలకుండానడిచి! కొంతదూరమేగుసరికి మంచముపైనున్న సాంబశివరావు దానివెంట నంటి వెల్లగజోవుచుండెను! సోయినందులకు తాను నంగతులన్నియును చూడలేదుకాని! ఆత్రోవనుపోయి ఒకయింటిలోదూరదము మాత్రానూతడు చూచెను! అరఘుటసేవునఱకు రాలేదు. చెంబుమాత్రాము గుమ్ముముపైనున్నది. ఆతలుపుదగ్గరకు సమీపించెను. ఆయిల్లు చిన్నదిగాక విశాలమగు నిల్లునూత్రామగును. యిప్పుడా వితంతు దూరమగుమ్మను! దొడ్డిగుమ్మముకాదు! మునువాకిలిగుమ్మము సహకాను! ఆయింటికి పక్కనున్న నొకగదితాలూకు ద్వారముమాత్రామగును. ఆతడా తలుపుదగ్గరి చెవిబెట్టెను. అందొక పురుషకంధము విసబడుచుండెను ఆతడు ముందరుమానించెను. తరువాత సంకోచించెను. పిమ్మట నీశ్చయించెను. ఇప్పుడు ధృవముజేమకొనెను. స్త్రీతొత్తకై నను సమర్థులని సిద్ధాంతపత్రచెను. వాని కరచరణములాడలేదు. ఆతడిదివల కెఱింగిన చాల వితంతులను జ్ఞాపకముదెచ్చుకొనెను. తన రహస్యము నేను తెలుసుకొంటిని యీకాంతయనుకొననలెనని యెంచెను. తాను విడచినచెంబు చేబూనెను. పట్టకొనివచ్చెను. తనమంచముదగ్గరపెట్టెను. యెప్పటియుట్లనగుండెను. లోనిట్లు భావించుచుండెను. ఆతని యాహ్వానంతోనూ లేచు. అగుకున్న నే యనుకొనుచుండెను. తలచిన

దే తలచుచుండెను. గుండెలువడకుచున్నవి. హరిహరీ! యిట్టులేన్ని
 జరుగుచుండెనో యని భావించెను. ఏమేమో యనుకొనెను. తన
 యంతర్గతమగు విషయము లేవ్వరుగుతీబట్టిరి. ఆతనికారాత్రీనిద్రాపట్ట
 లేదు. ఆపూరితడా క్రొత్తవాడు. క్రొత్తవాడై నను యీవచ్చిననాలు
 గురోజులకే ఆవీధిలోనున్న పాఠశాలకు నీతినికి పరిచయమైరి. యిప్పుడు
 యీవితంతు దూరినయింటివార దరిని యీతడెరుగును. తుదకెవ్వరే
 గదినుండినది యితనికి తెలుసును. అతని హృదయ మిక్కిలి వ్యా
 కులముగానున్నది. ఆవీధి తుదకువుతీసినది మొదలు ఆయింట దూరి
 నవఱకు యితనికి తెలుసును. యంతకుముందానువాసినియు యీపూర్వ
 నువాసినియు సాభాషించిన సంభాషణలో గలయర్థము యీతడుపూ
 ర్ణముగా నెఱుగును. వీరద్దరును మేల్త మేనగోడండ్ల. యీవితంతు
 కంటెను ఆనువాసిని మిక్కిలి నందరవతీకాని విద్యావిధులయందు
 నెక్కువ పరిచయము. చదువీరివురికిని సమానమే. నువాసినిచదు
 వంతలో ఆగిపోయినది. వీతంతువుచదువువృద్ధి కానచ్చినది. ఆనువాసినిచ
 దు వాగిపోవుటకు కారణము లేకపోలేదు. ఆశాధర్మరామానుజాచారి
 వట్టిచవట పెద్దమ్మ. ఆతడు మూనుబెత్తిల పొడవుగలవాడు. తామన
 ముమాత్ర మాకాసమగలుచుంటి పొడవు. ఆతనికి తలిదండ్రులు లేరు.
 లేరన్నసుఖమువాని భార్యకులేదు. తలిదండ్రులకు మింగివేసి అక్క
 చేల్లెలాయనకుగలదు. కూలికిపోవని జాతీయగుటచేత పోలేదు గాని
 పోయినచో రోడ్డు బాగుజేసెను యిరువబండ్లకు ఆమెయొక్క
 చేతితోలాగగలను. అమ్మవారిని యెంతభయమో ఆవీధిలోనంతభ
 యము. మగడు చచ్చిన ముండయగుటచేత గాని నిజముగా మగడే
 యున్న నామెయింటిపనులను చేయదని మామమ్మకిము తయారులో
 నున్న నొకపైల్మానువలె నామెశరీరముండును. ఆయుగరములకొన్నా
 ఆవంక రభూపులయొక్కా ! క్రొత్తవాడుజూనిన భయపడును. పొట్టిచే

తులును, సిక్కలపై వెండుకలును, బలిష్టమగు పిఱుదులును, మగవా
నితో నెనయగుకంతమును బట్టి నూడనీమె నన్యవిధముగా దలచినను
దీని జీవితము మాత్రము నిష్కళంకమైనదని మేము చెప్పగలము. పూ
తసినిశూర్చి పోతన్న వాసినపద్యములును, లంకిణినిగూర్చి భాస్కరుడు
వాసిన పద్యములును ఈరామానుజాచార యక్కపై వినియోగించి
మాసాతకులు సంగతసింపగలరు.

ఇట్టి దీని యార్భటము లట్లుండ నారామానుజుడో, రూప
హీనుడు; చదువురానివాడు, దౌర్భాగ్యుడు వీనికి చిన్నతనమున నొక
వ్యాధి ప్రవేశించుటచేత యాలుగులలో నత్తునలేక నిందియపటుత్వ
ము దప్పినది ! అట్టివారికి, కోవకు మెండనుమాట యట్లుండ నూహ
లెట్లుండునో పోల్పులేదు. అట్టి వారలు కరు ! వానికి భార్యపై నను
మానమింతయు లేని గాదు ! అత్తవారక్కడ నున్నయడ నాపిల్లలెల్ల
నిబట్టికట్టుటగాని, నిష్కర్మగా తలచువ్వకొనుటగాని ! నలుగురుతో నవ్వు
లాటగాని, ఒకపద్యము చదువుటగాని ! పాటబాడుటగాని ! యెరుగ
దు ! తన కిన్నిటిమీద నున్నాడు. వాస్తవచేయ నివ్వరు ! కావున నా
మెచదువు అంతతో నాగిపోయినది ! ఆవితింతుమూత్ర మట్లుగాక
నిత్యము చాటలని, పద్యములని, పత్రికలని, చదువుచుండును. వీరిరు
వుర రహస్యము లొకరినొకరు ఎరుగుదురు, అప్పుడేగున్నదు తనసాంకే
తస్థలమునుండి వచ్చినది ! అందుచేతనే అత్తయ్యాపయలై నవా యని
ప్రశ్నించెను ! ఈ వితంతు సువాసినుల నిరువురను పూర్వము మన
సాంబళివరావు యెరుంగును. వరసకు సాంబళివరావున కిరువురు
మేసతలగుదురు ! సాంబళివరావు తనదుప్పటి వలన నాపాదము
స్త్రగము మూసుకొని పడుకొనియుండెను ! పలువిధముల భావించు
చుండెను. అన్నా యెంతమాట నేనుకొనున త్లనదికదా ! ఇట్టి
వారీయిరువురిపుదురని నేనుకొనున లేదు. ప్రత్యక్షముగా చూచితిని.

ప్రత్యక్షముగా వింటివి. నరేబాగున్నది. వీరియందేమి తప్పున్నది. ఇం
దుకు సంఘమరాచారమే కారణమని ముమ్మాటికి దూరనాగెను. వితం
తు బిరబిరవచ్చినది. చెంబు పోయినదని తుంది ఆ చెంబునకు నిరాస
జేసికొనియెను. పై నీ బెట్టుటచేత నెవ్వరో పట్టుకొని పోయిరని నిశ్చ
యించెను. చీపురు బట్టుకొని మునివాకిలి దుకుచుచుండగా మంచము
క్రింద వచ్చగా కనిపించిన చెంబును పొడగాంచెను ! శరీరము పులక
రించినది ! భయము బొడమినది ! ఇక చేయవలసిన పనులే మున్నవి !
అన్నియు దెల్లమైనవి ! గుట్టు బయలుబడిందని యావితంతు నిన్న
యించి ఈచంబేనా యని మంచము క్రింద చెంబుదీసి చూచెను !
భయకంపిత శరీరగాత్రియై చెంబుబట్టుకొని లోనికి పోయెను ! మతి
పోయినదానివలె నుండెను ! వాడు తెలివిగానే యుండెను ! మంచము
దిగువ చెంబును పట్టుకొని పోవుట యాతడు మెల్లగాచూచెను అనమా
నము పొందెను. తన గుట్టును తెలుసుకొందుననియదియేమైన ప్రమా
దము జేయునో యని భయముపొందెను. ఇంత నొకముసలమ్మ వచ్చి
కళ్ళాపుబల్లనంతనే లేచి నాయనమ్మా ! చెంబుతో నీళ్ళనిమ్మని చుట్ట
వెలిగించుకొని తన విహితకృత్యము లెల్ల దీర్చికొనియెను. అదిపల్లె
టూరుగాన కావీళ్లబ్బులు ఎక్కడచుండివచ్చును. దంతధావనముజేసి
కొని లోనికివచ్చి ,,యేమండయ్యగారు తీరికగా కూర్చుంటిరి. నాపై
కోపమా,, పోయ్యని నిప్పువేసిరిగారు. నాకు ఈదినము కావీకాదియ్య
దలచుకొనలేదాయని యావితంతుతో చిన్ననవ్వునవి మనరావుగారు,
పలికెను, దానిముగమున రక్తములేదుగాని చటుకునలేచి వేగవేగనింత
యుష్మాయును నిత కాఫీగాచి తెచ్చియిచ్చెను. గాని వెళ్ళిపోకుండా
నతనివద్దనే నిలువబడి యుండెను. దానిమొముచుగమాత్రమూతడుచూ
డకుండా నాయుష్మాదిని కావీనాగివేసెను ! ఇంత టపాదీసికుని ముం
దుత్తరములు చదివివేసెను. అందు నొక యుత్తరము రెండుమాట్లు

చదివి వేరుగానది జాబున పెట్టుకొనియెను. ముందువిశ్వజ్ఞవత్రిక చదివి
యనంతర మాంధ్రీపత్రికయు, తరువా సమదర్శిని ఆ వెనుక కృష్ణాప
త్రిక, వేగవేగచదివి, ఒకదానికొక వ్యాసమును చూచినవ్వి ఈవ్యాస
ముచదివిచూడుమని యావితంతునకునిచ్చివేగవేగ యుత్తరములకు జనా
బువ్రాసివేసి బసాకు చలుకుననందించి తాను జవాబియ్యవలసినబహి
రంగలేఖలుగల పత్రికలను నొకదరినుంచి తనజాబులోనుండి తీసి
యుత్తరమును మగుడ నిట్లుజదువ ప్రార్థించెను.

బ్రహ్మశ్రీ వేదమూర్తులగు నామనోహరుని దివ్యపాదార్
విందము. సన్నిధికి మీపాదదాసి త్రికాల సమస్కారములు చేసి
చాయంగల విష్ణుపములు. ఉభయకుశలోపరి అనంతరంతమరుకల
కిత్తానుండి వ్రాసినయుత్తరమును బొంబాయినుండి వ్రాసినయుత్తరము
ను మదరాసునుండివ్రాసిన యుత్తరమును చేరినవి వీనికెల్లను బందరు
మకాములకు జవాబువ్రాసి పంపించినాను, ఆయుత్తరములవల్లనే నా
గంటలన్నియును తెలియగలవు అనియెల్లను వ్రాసినయడలవునరుత్తులని
తిలచెదరేమోయని మగుడవ్రాయమాని యుంటిని. తమరునేడు గా
వించిన పర్వటనమునుచూచిన సంగతులు ముఖస్థముగా నెన్నడు మీ
వలన విందునోయను కుతూహలముతోనున్నాను ! తాము రాజమ
హేంద్రవరమునుండి వ్రాసిన యుత్తర మీదిచముదయును 12 గంటల
కండినది. అమ్మ నాన్ననాన్నయని పలవరించుచువచ్చు బండ్లన్నియు
చూచుచున్నది ! గాక తొందరగా రాగలరని నమ్ముతాను.

చిత్తగించవలెను.

20—11—1927

ఇట్లు మీపాదసఖ,

మాణిక్యమ్మ వ్రాలు.

ఆవుత్తరము మగుడజదివెను ! ఎట్లు జవాబియ్య వలయునో
యాతనికి తోచలేదు ! విద్యావతులగు స్వకాంతలు సాధులకు వ్రా

నిన కన్మలంత సియములగుబోలు. అతని కనుమొదట నారన్న
 మృణు, తనకుమార్తెయు నిలిచినట్లు భావించుకొనెను. అతడు రాజ
 మహేంద్రవరమున నానాడు నభినుండ వచ్చిన యనంతరం వేగభోజ
 నము జేసి పడిపనెక్కి లెడుకువెళ్ళి అట నొక్కదినముండి, అమలా
 పురమున నొక రోజుండి ఆడనుండి అంబాజేపటవచ్చి, అక్కడనుండి
 మొనలపల్లి, తరువాత పుల్లేటికుగ్రులో నాలుగురోజులుండి నేరుగా
 పాలకొల్లులో నొకదినమును నరసాపురములో నొకదినమును వసియిం
 చి అనెటనే రాజుకోడూరుపోయి అటనుండి వచ్చుతోవలూ నీకు
 గ్రామమున బ్రవేశించెను. సామాన్యమైన యాకుగ్రామము పూర్వ
 మింతకంటెను కొంచము పెద్దదియై యుండినను పండితమండలికాల
 వాలమగు నదియని చెప్పుదురు, గావుననే, దానిపేరు, పండితమండలి
 యందురు. ఈగ్రామము మొగల్తూరు సంతానాధీశ్వరుని యాస్థానవి
 ద్వాంసుడగు, పండితరాధామాధవభట్టునకు సగిలదని చెప్పుదురు. క్రమ
 ముగా నాగ్రామమున, పండితులును, కవులును, నానా విధములగు
 విద్వాంసులు 40 మందియుండుటచేత నా మూరునకు పండితమండలి
 గుని పేరువచ్చినదందురు. అపండితమండలి యను పురము నుమూరు
 10 వీధులచేతను, వివిధవర్ణములవారిచేతను నన్యయుక్తములగుచేల
 చేతను, నమ్మద్దియగు పాడిచేతను కూరగాయలచేతను, నాగరికులగు
 జనులచేతను విరాజిల్లు నా పండితమండలిలో నొక యింటివద్దనే
 మన సాంబశివరావు గలడు. ఈతడా గ్రామమువచ్చుటకు కారణము
 శిలాశాసనము లక్కడకొన్ని గలవని విని యుండెను. గ్రామమునకు
 చని చూచు నత్తరి తనకు కొందరుసుఖ్యులందు గలరు. వారందరీతని
 నెరుగును గాని ఈతడు వారలా యూరనుంటమైన నెరుంగడు, వీరిలో
 కొందరను నాతడుమాత్రము చూచియుండెను. అకుటుంబమువారు మి
 క్కిలి సాంప్రదాయకులు. వీరి యిల్లు ప్రారియిల్లుమైనను విశాలమగు

నదిమాత్రమగును. ఆజానము నుమారు నాలుగుయిళ్ళు వారివేగలవు. ఈ యజమానులు నలుగురన్నవన్నులు. అనలుగురుకల్లు వరిసగానున్నవి. అందు పెద్దవాని కీకువురు కుమార్లు నొకకుమార్తెయు గలరు. ఆవిడయే యాబాలవిశంతు, ఆ యింటిపాడుగున కడవవాని యిల్లు గలదు. ఆతని కొక కుమారుడును కెండవకుమార్తెయు గలరు. ఆ పిల్ల యే మన గుప్పడు ! మూడవ యింటిలో నున్నవానికి సంతానములేదు ! నాలుగవయింటికి ముగ్గురు కుమార్లు ! అందులో కడపారివానిని మూడవవాడు పెంచుచున్నాడు. మన గణాకాలమునకు యజమానులెల్ల మృత్యువానిది. అందుమన సాంబశివరావు మొదటి యింటివద్దనే బస చేసియు జేరు. ఆతనికి ద్వైతము క్వియనా సాధనమువల్ల గణాడు గోబలికిందనేర్పిపోయింది. అతడా వ్రాదులో నెనిమిదికోజులగడ సూరిచ్చియు పోసయెను. తన కెమిరారా మరమ్మత్తునకు లేసుకు పుప్పెను. అదనచ్చినగాని శాంతములు పోకోదియ్యవీలుగాక పోయింది ! గోదావరి ఆననముల పొడి యందుటచేతను 4 రోజులకు రావలసిన పక్షియు ! యుత్తరములు ! పదిన్న దిరోజుల కందినవి. ఇంతలో నాతడు పోటోలుగాక యుంజెను. అప్పటికి || గంటలకాలము కావచ్చినది ఆయన్నినడుమ రిల్వేలో పెద్దవాడు మనసాంబశివరావు వద్దకువచ్చి బాబు భోజనమునకు లే పోయన ప్రశ్నించి చెల్లీ! అంగవస్త్రము బాబుకు తెచ్చి యిమ్ము యని చెప్పగా, నా పితంతు అంగవస్త్రము తెచ్చి యిచ్చెను. తానాయంగవస్త్రముగట్టికొని లోనికిపోయి స్నానముచేసి భోజనము చేసికొని అందునొక గదియందు ఆమడిబట్టతోడనే బంతుకొని చుట్ట గాల్చుచునుండెను. అప్పటి పవలు 12 గంటలుగా వచ్చినది. అవిశంతు వానివద్దకువచ్చి ఈకొక ముయెవ్వరు, అని ప్రశ్నింపగా వాగువుకెట్టి సంతాపము దరిగినది.

సా—ఆమె వ్రాత, వ్రాతమాత్రమే చూచుచు నున్నది కాని ఆమె సంగతి పూర్తిగా తెలియదు.

వి—ఈవ్రాత యామెదా, ఇంక నెవ్వరిదైన నగునా.

సా—సాంతముగా తెలియదు, సంగతి తెలిసినవరకూ మనం విశ్వసించ వలయును.

వి—చిన్నతనముననే భర్తమ్మనిగొందెను గానోయి.

సా—గానయ్యను.

వి—ఇందుకు సమాధానమేమి (నాలోతీర్చుకొనుట.)

సా—ఎవరు.

వి—స్వమీయి.

సా—అంగీకారమే సూచించుచుండి.

వి—ఇంక నెందుకామె పునర్వీవాహము చేసికొనలేదు.

సా—గొందరింగీకరించలేనందున.

వి—గోతములో నున్న మనములు, వారందరంగీకరించినతేసి కొనునా.

సా—కాబోయి.

వి—అదిఈకాలమున నెరవేరునా.

సా—కావలయుననే యామెకోరినది.

వి—ఏమి, తాను స్వతంత్రియగుటదా?

సా—నేను బాలవితంతువు గాన యన్వనవతిని యున్న నాకు భర్త కావలయును. నా పునర్వీవాహమున క్షావయచేయమనినవనం ఘమును కోరుట చాని విహితకృత్యము. అందరింగీకరించిన నేనై వా హికమాడును. అంగీకరింపకుండిన మామగూడును, తానుస్వతంత్రింప వలయునని తలచిన సంఘమువారి నడుగనేర? కొందరు వితంతులవలె నిదిమంద్వ ర్తికి ప్రారంభించివేసిగో గూడును. గొడుగుసాగిననిందలెందును

అనినంతనే తన చేతినిగలపతోకచే వానిమోమునకొట్టి వానిపై నాపత్రిక పారవేసి లోపలకుపోయెను. ఆతడేమో ఆలోచించుకొనుచూ నట్లే పడుండెను. యిదికి కొంచెము నిగ్రహింపబడినది. మూడుగంటలకు తెలివివచ్చెను. తన చేరువనున్న పత్రికను చేబూని అంగువిశంతువిలాపములను చేరుతోనున్న పద్మము లాతనుచదివి తగువారితో ప్రధానవ్యాసమును, మరికొన్ని సంగతులు చూచునడికి మూడుగంటలన్నర కావచ్చినది. ఆవిశంతు ఒకచేతితో తాంబూలపళ్ళెరమురెండవచేతితో టీగ్లాను పట్టుకొని వచ్చినది. ఆతడా టీదాగివి పళ్ళెరమున పక్కలు నమలుచుండ నీసలుతీసియద యాకుమకుపుల సెచ్చుచుండెను. వాడట్లు తాంబూలమువేసుకొనునంతలో తనచేతిలోనున్న వాచీలో 15 నిమిషములతక్కువగా నాలుగు గంటలుకావచ్చినది, తానామంచమునుండిలేచి నబ్బుతో మోముగడిసికొని నన్ననికద్దరుపంచకిట్టుకొని సిల్కుకమీజుతోడుకొని, జేబునిండ చుట్టలును, అగ్గిపెట్టియు వేసుకొని, సిల్పరుతోడుకుకొని, ఒకచేతితో పత్రికలుదొంటి, రెండవ చేతితో బెత్తము, పట్టుకొని యావీధినుండి పోవుచుండెను. ఆతనంతపొడవువాడు. గాడు మిక్కిలి నన్నముకానుండడు, బొత్తిగారూపహీనుడుగాడు, మోమునుండి తనపెంకితనమా నివ్యాపకభావము, నిరంకుశత్వము, తెలివితేటలు, సత్కళ, యుదారస్వభావము, వ్హించుచున్నవి. మీసమునవరించుకొనుచు వెళ్ళుచుండగా, రెండవయింటివారుపిలిచిరి. వారితోనైదునిమిషములుమాట్లాడి దాహముపుచ్చుకొన లోనికివెళ్ళెను. ఒకదివ్యనుందరి వానికి దాహముదెచ్చినది. బాబునాలుగు రోజులక్రిందట వచ్చిరావడమే లేదు. మేముపై వాళ్ళిమాయనియూపిరిబోడిపలుక మొన్నవచ్చితిని, లోనికిరాలేదు, బాబయ్యతో మాట్లాడినాను.

గుంటూరునుండి యెళ్ళుచువచ్చితివి, మనవారిందరు నిమ్మలంగానున్నారు. నేను మొన్ననే అచ్చటకు వెళ్ళినానని చెప్పగా, ఆలాగు

నా! నేను వచ్చిదగ్గిరదగ్గర నాలుగుమాసములైనది? అని గున్నచుచేప్ప
గానింత వేగమువెళ్ళవు కాబోలునని యాతనుబలికెను? ఏమోయను న
మాధానమువిని, యేమదియని యాతడమగ నెరుగఁజ్ఞు మార్గాడతా
వేమిబాబూ అని పలుకుసంతనే, యెరుగుచునలే! మంచికూరకు మం
చికూడు దొరకదని యాతడు సమయాక్తగా బలికి దాహముపుచ్చు
కొని మళ్ళినచ్చెదను అని చిన్నదిరువవ్యసో చెప్పగా నాసురుదిరయా
న మొలకలెత్తిన ముసినగవ్యతో కోరికిపోయెను. అరువాతి పెకిరా!నా
యజమానుడు చుట్టనిచ్చెను. తక్కిన రెండు ఇళ్ళవారితో రెండు
ముసములు మార్గాడతానాబజారునుండి పోవుచుండగా పలువురాతని
వైపు జూడసాగిరి. కొంతవాని నట్లేనూతురుగదా? వాడావెళ్ళిదము
వెళుతూ కాలువదగ్గర వంతెనపై కూర్చున్నచో నాలుగుగంటలచర
గావచ్చినది, కృష్ణాపత్రికలో పరిధానవ్యాసము జదివియుగించి నవ్వు
రాజ్యవాదుల యభిప్రాయము అను శీర్షికకిందగల రెండవవ్యాసము
నగము జదివినంతలో నొకనూతనపురుషుడువచ్చి తనుదేవరారండీయని
ప్రశ్నించగా వారెరువుర కీసంభాషణయు జరిగినది.

సా—మాది, కోటిపల్లి

నూ—తామి పండితముండలి యెప్పుడుదయచేసినారు.

సా—నాలుగురోజులైనది.

నూ—తమయింటిపేరు,

సా—శృంగపురివారు.

నూ—తమపేరు.

సా—సాంబశివరావు

నూ—చిన్నము.

సా—తమదేవరారు.

నూ—దేవీపురము.

సా—ఇక్కడకెంత యుండును

నూ—ఇక్కడకు సుమారొక మైలుండును.

సా—తమయింటిపేరు.

నూ—దొండావారు.

సా—వారుపేరు

నూ—సింహగిరి.

సా—ఓహో! బావగారు సమస్కారమండి తమించండి. మీరిక్కడ నాయుంట ఎంతమాట, మా బాప్పనిమ్మళంగానున్నదా? తమ దర్శనమువల్ల కృతార్థుడనైతిని?

సింహగిరి—ఒకే బావానీకు తగునా? 4 రోజులనుండి వచ్చి నావు. బాప్పగోలపెట్టుచున్నది. నీవువచ్చితివనిపత్రికలోనిప్పుడుచూచితిని! చాలాదూరము తిరిగితివి! ధన్యుడవు! పెద్దవాడవైతివి! నీకంటె పెద్దవాళ్ళమేసుమా? మేము! ఏమిసార్థకము, చిన్నప్పుడు ఎంతపనికిరావనియనుకొంటే వారో నేడంత నమర్థుడవైతివి. నీకీర్తివిని సంకోషించడమేగాని నిన్నెడును చూడలేదు. ఇంతదూరమువచ్చి ఈలాకునకు సహితమువచ్చి రాకుంటపోయెనని బాప్పగోలకెత్తు తున్నదిరా, రా,

సా—హనా, ఇంకారానా, మీరిక్కడున్నారని నాకుమాత్రం తెలుసునా, మాచెల్లమ్మ నిమ్మళంగాయున్నదిగదా? బాప్ప పటుత్వముగానుందీ; ఈనుభ్యను సైకలుచేసితివనివిన్నాను, శిల్పపంచానన చిరుదము నంపాదించి, భట్టరాజువలెనన్ను గొగడుటకు ప్రయత్నించ దొరకుంటివి? సాయంత్రమగుచున్నది. పద పోవుదము. మళ్ళారాత్రికి ఇక్కడకు వెళ్ళిపోరాగలనా,

సి—రావాయేమిటి?

సా—బాగుంది, ఇకవాళ్ళతో చెప్పినంతవరకూ, మర్యాదా?

సి—ఇప్పుడు చెప్పివస్తాను.

సా—కాదుకాదు నాకీపూరులో కొన్నిపనులున్నవి. ఇక్కడకు నాలుగు పల్లాంగులుగదూ మీపూరున్నది! వస్తానునన్ను వచ్చి ఇక్కడ కుతీసుకురా, నేను వాంటికిపోతాను. నాపని దీరినతరువాత నాలుగురోజులుంటాను, తెలుసునా.

సి—పోనీసద, ఆలాగే, లేకపోయిన బాగుండదు.

—

భాషా వి.

ఇంకామధ్యాహ్నము నాలుగుగంటలు కొట్టలేదు. ఆయూరులో నావీధిలో నాయుంటిలో మన యొకనుందరీమణి తనపుత్రికకు జడవేయుచున్నది. ఆపిల్లకు నింకను నాలుగుసంవత్సరములు ముగియుటలేదు. ఆయమ్మకు 12వ సంవత్సరముననే సంతాన మోగ్యతపట్టి నను వరసగానాలుగు సంవత్సరములకు మువ్వరు మొగపిల్లలు పుట్టి చచ్చిపోయిరి. 17వ సంవత్సరమున నాయాడశిసువు జననమయ్యెను. నాటికథాకాలమునకు నాగృహణికి 21 గాని 22 సంవత్సరములవయస్సుగా వచ్చునని మా పాఠకులు పోల్చక పోరు. అప్పట కాడ పిల్లకు 7వ సంవత్సరమని మాపాఠకులకు తెలిపేయున్నాము. ఆపిల్ల యందు నాతల్లికిగలప్రేమ యపారమని మాయనుభవమున మేముచెప్పగలము. తనభర్త యొకానొకమహాసభలో భాషావిషయమునుకూర్చి యుపన్యసించు నమయమున జననమయ్యెనుగాన నద్దానిపేగు తండ్రి గారు భాషాదేవియని స్థిరపరచిరి. అందుకు తగినట్టిపిల్ల మాటలు కూడ మనోహరముగా నుండును. తలిదండ్రులకు ఆ పిల్లయందన మానమగు ప్రేమము. వారీపిల్లతోనే లోకమచుకొని జీవించుచుండిరి.

నిజముగా వరసగా మువ్వరు మగపిల్లలు నాలుగువత్సరములలో నా నూతన దంపతులు భూమిపాలుజేసిన తరువాత నీశిశువు జననమయ్యె ననవారికెట్టి ప్రేమముండునో అప్రేమనుగురించి వ్రాయమాలేని చాలదుగాన పరిష్కారవంతులగు మాపాఠకులు పోల్చగలరని వారిపై నే యాభారముపడివేసినాము. ఆయూరిలో తనబంధువులింట నత్యనారా యణ వ్రతమగు కతనపిల్లమేనమామతో పంపనై తల్లిగారు ఆభాషా దేవికి జడవేయుచున్నది. అనతస్తులు ఆయజమానురాలిని వ్రతమునకు రమ్మనియొతయో బాధపెట్టిరిగాని భర్తగ్రామములోలేని దగ్గరనుండి యు మంచిచీరగాని తలగటుకొనుటగాని మానుకొని తొమ్మిదిమాస ములనుండియుండ వారింటికెట్లువెళ్లును. నేను రాలేననివారికికొన్నిమా ట క్లుప్తముగాచెప్పి తృప్తిపరచి తమ్ముచితో భావనుపంపెదనుఅనివారి కొప్పజెప్పి పంపివేసెను. గావుననే పరుండిన పిల్లనులేపి జడవేయుచున్న ది. ఆసమయముననే మరయొకరు పిలువునకు వచ్చిరి. ఆయమతమ్ము డుస్నానము జేయుచుండెను. అక్కయ్యా అన్నయ్యయేడియనివచ్చిన యాతడడుగుసరికిమళ్ళీయెందుకువచ్చితివనాయనా, తమ్ముడుస్నానముచే యుచుండెను. అమ్మాయికిజడవేసిన వెంటనే వంపుతాను. చెవుతానులే వెళ్ళు. ఇంకా పిలవవలసినవాళ్లున్నారుగా! యెండసాపము; చెమటలు క్రీక్కుదుంటివి. యన నాతడు వెడతానని చెప్పిపోవునరికి తల్లిపిల్లలు ఈరీతిగా మాటలాడుకుంటిరి.

పిల్ల—అమ్మా, నేను మామయ్యయొక్కడికి వెళతాము.

తల్లి—వాల్లంట నత్యన్నారాయణవ్రతము అందుకు.

పిల్ల—నువ్వరావు.

తల్లి—నేనురానురా, నువ్వమామయ్యవెళతారు.

పిల్ల—మామయ్య నన్ను ఎత్తుకోవడగావాలి.

తల్లి—ఎత్తుకుంటాడమ్మా;

పిల్ల—అదుగుమరి.

తల్లి—రానీ ! అదుగుతాను.

పిల్ల—అదుగోవచ్చినాడు.

తల్లి—మరిచిపోనమ్మా, తమ్ముడూ భావనెత్తుకొని తీసుకుని వెళతావుగదూ. అదుగోనే యెత్తుకుంటాడట.

పిల్ల—ఇక్కడ యెత్తుకుంటాడమ్మా, అక్కడదించివేస్తాడు.

తల్లి—ఎంతమాటకారివే. దించవుగదూనించిన తానియ్యతో చెప్పికొట్టిస్తాను.

పిల్ల—నువ్వెందుకు రాకూడదూ.

తల్లి—నీతో చెప్పినగాని వీలుగాదా.

పిల్ల—నాన్నలేరనే.

తల్లి—నవ్వుచూ, అవునే నాన్నడంటేవస్తాను, మరియింటివద్ద నవరుంటారు.

పిల్ల—నాన్ననురమ్మనుమని దేమునికి దండముపెడతాను.

తల్లి—అలాగేదేముడూ, మానాన్నగానువస్తే మేము నత్యన్నా రాయణ వ్రతముచేస్తాముఅని దణ్ణంపెట్టా.

పిల్ల—నాన్నకి వినపిస్తోందే.

తల్లి—దేముడు మీనాన్నగారితో చెవుతాడు.

పిల్ల—యేమని.

తల్లి—మీభాషతెన్నుచూచి దణ్ణంపెట్టింది. నిన్నురమ్మను మని అందుచేతను వేగము వెళ్ళుపోయి.

పిల్ల—దేముడు నాన్నదగ్గరకు వెళతాడా?

తల్లి—నీవుదణ్ణంపెట్టి వెళ్ళుమంటే వెళతాడు.

పిల్ల—అలాగే వేగం వెళ్ళి దేముడికి దండము పెట్టి మానా
న్నగారిని రమ్మనుమని చెబుతాను. ఇంకానువ్వుజడేవెయ్యలేదు.

తల్లి—ఇదుగో! అయిపోయినదియను మాటలసందడిలో జడ
వేసివేసి! ఈవేళ అల్లరపెట్టకుండా జడచేయించు కున్నానమ్మాయని
లేచి నీళ్ళుపోసి కాటికబొట్టుపెట్టి మెడలోకింటెయు బంగారపుగొలును
వేసి గానుతొడిగి చెన్నలుతొడిగి అక్కడ యేడకుమీ. అటు నిటు
తిగగకూ; మామయ్యదగ్గరే కూనోయని, సత్యం ఇందరఅమ్మాయి
అనివానికీవ్వగా ఆతడాపిల్లనెత్తుకొని సత్యంన్నారాయణ వ్రతందగ్గరకు
తీసుకొని వెళ్ళెను. పాప మాయజమానురాలు గడపనద్ద నొక్కతయే
కూర్చుండియున్నది. ఆమెమునస్సుఆసమయమున నది యొకవిధముగా
నెపోయినది. ఇల్లుచిన్నపోయినది. తనభక్త ఇంటివద్దనుండిన నిత్యము
సందడియే. పెద్దపెద్దవారువచ్చి కూర్చుందురు. ఆతను స్వరాజ్యవాది
యైనను, కోపరేబ్బంఘు యితో మైత్రిగానుండును. గ్రామ్యభాషావాది
యైనను గ్రాంధికవాగు యితో స్నేహము, జాతీయపత్రికాసంపాదకుడై
నను అందరికొకరితిగా మాచుకొనువాడు. నలువురుపిల్లలతండ్రియైనను
చిన్నవాళ్ళతో మైత్రిగానుండును. పద్యకవియైనను, నవలానిర్మాతలభావ
ముల ననుసరించుచుండును. కవియయ్యును పండితస్నేహము విశేష
ముగాగలవాడు. సుందరుడుగాకపోయిననూ, కురూపిగాను, కానవాని
వద్దకెల్లవారువచ్చుచుందురు. నిత్య మేదియో యొకప్రసంగముతో
నుండెడి వాడు. ఆనందడియెల్ల నామె కొన్నిమానములనుండి మరిచి
పోయినది ! పిల్లతో కాలక్షేపముజేయుచుండెను. అపిల్లనూమయ్య
తోనూపా సత్యంన్నారాయణ వ్రతమునకొరకు వెళ్ళినది. 7-8 గంట
లరాత్రిచరకురాదు. ఒంటినెల్లుందునమ్మాయుకొనియే పంపెను. మా
మా పిల్లనెత్తుకొని వెళుతున్నప్పుడెన్నిమానములనుండి మనాన్న
గాను నిన్నెత్తుకొనలేదు. ఎల్లుమనస్సు ఒప్పించియుని మనస్సొకలాగుజే

నుకొనెను. పతిమనస్సునెరిగినది గావున వానికిది నై జమాయని యను
కొనియెను. భర్తపెట్టినబాధలకాయుల్లాలుగనుక పడినది గాని మరియొ
కరైన బలత్కారమున నురితీసుకొని చచ్చుటయో లేక నింకనేమియ
గునోయనువిషయము. మాయనుభవమున మేమెరుగుదుము. ఆయమ్మ
కు తలదండ్రులు మృతినొందిరి. అన్నదమ్ములు మువ్వరును అక్కజెల్లె
లొకతెయు గలరు. తనచెల్లెలు అత్తవారింటనున్నది. ఆమెకొకమీగ
పిల్లడు. వేలొక యాడపిల్ల ముగ్గురన్నదమ్ములు సంతానమంజులే. తా
నున్నయింటికి నమీపముననేగలరు. తల్లివీచిన్ననమున మృతినొందు
టచేత తండ్రియే వీరినల్లారుముద్దుగా పెంచెను. ఈవపురలో నామెపై
గలపేమ తండ్రికపారమునుతాణమృతి గొండెను. కాలమునకొ ముగ్గు
తోనమానమగు వంతామెకీచ్చెను. భర్తసిరియునుగాడిని యామెపేర
నే యాధనము వ్రాసెను. కుమార్తెతోపాటు నొకనివ్యభవనముకూ
డా నామెకొనంగెను. నేడామెయున్నదాధవనమే. భర్తయొక్కనంపు
ర్లగుణములన్నియు నాపతివ్రతామణి మొదలును కావుననే ఆతనియ
భిప్రాయమున కెన్నడభ్యంతరముచెప్పి యెరుంగదు. భర్త అంతకాను
వత్సరములక్రిందట మహాస్వతంత్రుడుగాయండెనువాడు. తనకుగలనర్వ
న్వమును, దత్తతజేసికొనిన వారివలన రాబడిననర్వన్వము కొన్నివత్సర
ములకే తగలేసివేసెను. పుట్టినింటివారిచేతను తనదత్తతత్తలిచేతను పెట్టి
బడుభార్య వంటిబంగార మెల్ల నొక యూరుమానములలో కర్చుపెట్టి
యుండెను.

ఒకసమయమున బ్రహ్మపురమున వేయిరూపాయలును ! విజ
యనగరమున నైదువందలరూపాయలును విశాఖపట్టణమున నెనిమిది
వందలరూపాయలు రుణముజేయ ననియెల్ల తనస్థిలిచిచ్చినమేళముగా మ
త్తీచేసెను. క్రీమముగా పాండిత్యము విజేషించినంత దగ్గరనుండి
సర్దుణములును కనిపించు వచ్చిన దగ్గరనుండి కీర్తియు, లోకజ్ఞానము

కలిగినప్పుడునుండి సాధుత్వము భార్యపెండ్లిరాగముకల్గినదగ్గరనుండి నాపిల్లయు వాసము నులంఘించెట్లుచెప్పి. గాని నిరంకుశ పవిత్ర సంగీతవారినియు, నెక్కడెన్నెడ లోకమనియు తన కవసరము లేక కార్యములను నెత్తిపెట్టినకుదురినియు గృహస్థ ధర్మములు సంపూర్ణముగా నెరుగజేయు నమె నిత్యము విచారిం చు చుండును. యా డామెతో చనువిచ్చి మాటలాడినప్పుడు వాని గురించి వరుల చెప్పుకొనుట వినినప్పుడును ఆతడన్యులతో సంభాషించుచున్నప్పుడు తనకుగిలినచారములన్నియు మరచి వాని తోడిదే లోకమనకొని సంతసించు చుండెను. ఆమె చదువుకున్నదే గాని మిక్కిలిచదివెరుగుదుగాదా. భావమంతయునిల్చి యుత్తరము మంచిమాటలతో వాగ్వివాదముల పండితులను, సులభమైన పద్యముల కర్థమునూతియు తొలసుకొనుచుంటి తెలివితేటలు గలవు. భర్త యంతటి యుదారస్వభావురాలు గాకపోయినా భర్తయువారము సరి కట్టు సంకల్పముగలది మా తగిలిన కాదు. బంధుమోక్షమును పతిభక్తి యు; నస్పృహ ర్థమును మృదువాక్యములు గృహకృత్య నిర్వహణ మార్గములు ఎవ్వని నెట్టరీతులచూడవలయునో యునుంటి తెలివితేటలు గలదెయ్యి నాయనతీలలామము ఆపవ్యముచేత తలుపుచేరజేసు కొని కూర్చున్నది. అక్కడ తరగలిక్కిందనుగల మట్టియాకులదొంతి తీసి తరగలియొడనున్న ననివుల్లె నిట్టినిల్చి ఆకులదొంతిలోనుండి కొన్ని యాకులు తీసి కుట్టుకొనుచు యేమిదోపక తనలో తానిట్లు అనుకొను చుండెను. నిజమైన పరివర్తన గల కారణలిక జేయవలసిన పనులే మున్నవి. ఇట్టివేగదా ?

అట్లే యాయమ యాకులు గూతూ తనలో నిట్లనుకొను చుండెను. ఎంతపెంకిల్లయెడి. నత్యన్నరాయణముగ్గికి డండము పెడతాదలు వాల్చినాన్నను ముని; ఆపిల్లకుబుద్ధియున్నదిగాని, వాల్చినా

న్నకు బుద్ధిపుట్టలేదుగాబోలు. మొక్కడనుచున్న నింతవరకూ నాన్య
నారాయణవ్రతముచేయలేను. ఈనాటి తప్పకచేయవలయును. వాళ్ళ
నాన్నగారెంటనే వ్రతము చేస్తాను. అదేమిపాపమో వ్రతములని, నో
ములని, దపమని. తపమని. దైవమని, అమ్మని, ఇలాటిపాపము
లు. నేనెప్పుడైన నోరుజారియున్నను నీమొఖ అని తొంటిదితోమ్మిది
నమాధానములు చెబుతారు. ఎన్నినమాధానములు చెప్పినాసరే ఈవ
ర్ణాయము వ్రతముచేసి తీరవలయును. నాకూట ఎదిసాగనిచ్చారుగను
క నేను పూనికొందును. ఇంతవరకూ సింహచలం వెనదామనుకుంటే
సాగలేదు. మూలనున్న ముండలుచహిశము. పదిసార్లు వెళ్ళిచచ్చిరి కా
నీరెండువ్రతములున్నవి. వారినితీసి. అభిషేకంచేస్తామని యెక్కువమొ
క్కితిని. ఇంతవరకూ చేయలేదుగదా ! పిల్లకు మొక్కునేటివరకూ
తీర్చలేదు. తప్పకుండా సింహచలం వెళ్ళడం మొదలి, అభిషేకచెయ్య
డమెటి నాన్యంనారాయణ వ్రతము చెయ్యడమొటి చచ్చివెంటనే
మొండిపట్టు పట్టి నెరవేర్చించుకుంటారు. ముప్పిరిక్క సంకల్పము.
500 రూపాయలు కర్చుపెట్టితిరుగుచున్నాను. ముక్తియా ? భక్తియా
దేశములుచూస్తారట ! యేమిలాభంచూస్తే ! పోతానీ గయప్రయా
గ ఈక్షేత్రములు వెళ్ళికూడదా ! దేశముకూడకపోయిన పాదుమరు
మ్యుడుగాడని చెబుతారు. ఎన్నిమానములైనది ఇన్నాళ్ళు, సభలకని
దేశములు తిరగడానికిని పత్రికలకని చంకలకనిఎక్కడలేనిడబ్బువస్తుం
ది. ఎవరియభిప్రాయమెట్టిదో వెళ్ళి మాలోచించులన్నీ చేయుచున్నాను.
వివిధదేశములు ఆయాదేశాచారములు, వానివారి వేషభాషలు, వారివా
రిప్రవర్తనములు, వారివానినీసులు, ఆయాయాచరణములు, వారివారి
శాస్త్రములు, తెలుసుకొనబోయినను సువాచించుట యెంతవని నా
మాన్యులకు చిక్కుతుందా.

తేలికతక్కువవాళ్ళు తిరుగుచుండరే. అంధముహూర్తము, అజ్ఞానము

రాయి, దాసు, మూలస్య, పోకతాలి మహమ్మదాలి, జిన్నా, మోతే
 లాలు, అంతదాకేలా, ఆడవాళ్ళుచూడు సర్కదేవి నకోజనీదేవి, యెం
 తపూజ్జులై వర్తించుచుండెగో పై దేశములదాకా పోవనేల? మనదేశ
 మున నెందరు దేశాభిమానులూరెత్తులై, కారాగృహముల పడియుం
 డిరి. చూడూ, యేనుజరుగదని. కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు
 దుర్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారు. టంగుటూరు ప్రకాశంపంతులు
 గారు. ధనప్రాణములు ధారబోయుచున్నారు, ఈపాడుముండజాతి
 కట్టి, బుద్ధులు పుట్టునా, యాతతినడం, కలాచారములని, తగువులని
 ధర్మములని పెట్టుకొని కిరాములవలె దెబ్బలాడడం, ఇంతేగదూ, చదు
 వా, సామా, వీళ్ళు అక్షరాస్య మనునదియే లేదుగదా, దేశభక్తి
 యని, దేశమని, మనము మనుష్యులమని మనము జేయవలసిన పను
 లివ్వెయని, తెలియుటయెట్లు? గావుననే ఈముండజాతి యింతఅధోగతి
 పాలుగాబడినది. ఆనాడు, కణపర్తి బసవయ్యగారు మార్గ నహాయా
 చార్యులుగారు లేచి కొంతవరకు శ్రమతీసుకొన్నారు. ఆవెనుక కొన్ని
 సంవత్సరములకు, నిర జనశాస్త్రి యని, ఆంజనేయశాస్త్రి యని,
 కొందరు బయలుదేరిరి. పల్నాకిమీదాయన, కొంతపైకితీసుకొనివచ్చిన
 వారెల్ల నన్నగిల్లిపోయినతరువాత, రామశాస్త్రి వీరులేచి ఈపాటియా
 టైన నాడుచున్నారు లేకపోతే అదిలేదు. చదువుకోరు! నాలుగక్షర
 ముముక్క లేధర్మాశ్శునిమూలముగా నై ననువస్తే తగనంతగర్వము!
 ఈపాడుజాతికి మంచిదినములు మరిపట్టవు! అటు ఆతను, ఇటు ఇతను,
 కొంతవరకూ పూనుకోకపోతే ఈజాతిమూల బడవలసిదే! కాని మును
 పటిముండాకొడుకులులాగ గాక వీరు కొంత దేశీయాభిప్రాయములు
 బట్టి సంచరిస్తూకున్నారు. వీళ్ళభిప్రాయములబట్టి సంచరించడము ఈ
 ముగ్గురువల్లనే గలిగినది.

తగువాత మగికొందరు నూతనము బయలుదేరినారు గాని

ఇంకాబాగాపైకిరాలేదు. వస్తారు. ఈజాతిబాగుపడేదినములువస్తే జాతి
 కొరకు దేశముకొరకు పాటుపడేవాళ్లు పూణ్యాయుష్మంతులై ఆపదలు
 లేకుండాయుంటారు. సంతోషముగా పనిచేస్తారు, సర్వేశ్వరుడంతకా
 లము కష్టపెట్టించును. ఇంతనుండి కరుణారసపూరితవీక్షణము లీజాతి
 పైని ఈదేశముపైన విడవడా, ఇంతలో ఈబాబుకూడా లేచినారు.
 ఇందుకు సంపూర్ణమైన పట్టుదలయుండ వలయును. పట్టుదలేని శ్రేకా
 ర్యమును గానేరదు. తగినంత పాండిత్యము, అందుతగినంతవాగ్ధాటి.
 అందుకు తగినట్టు లోకానుభవము, అందుకుతగినంతవిమర్శనము, అం
 దుకు తగినంతనేర్పు, అందుకుతగినంతయోర్పు అందుకుతగినంత పలు
 కుబడి, అందుకుతగినంత సత్త్వవర్తనము యన్నిగలవాడుగాని దేశము
 న కెన్నటికిని దోడ్పడ జాలలేడు. మాయాయన కిన్నియును గలవుగాని
 నేర్పుయింకను చాలను. ఎదీ ఇంకచిన్నతనముగాను. అదిపూర్ణలోకా
 నుభవమునగాని చేకూరదు ! సామాన్యమా అన్నియొక్క మనుజున
 కెన్నడుండవు. ఇన్నిగుణములు గలవాడొక్క మహాత్ముడుతప్ప మరి
 యితరులకెట్లు లభియించును. ఆయమ్మ పూర్వకాలమున నెంతతపస్సు
 చేసినదో అట్టిమహాత్ముడు భర్తగా దొరకెను. అందర కలవడుమన్న
 నెట్లలవడును. పుణ్యమున పురుషుడును, దాసమున బిడ్డలని మనపెద్ద
 లను చుందురు. అట్టిగుణవతి యిల్లాలుగా బట్టియే ఆమహాత్ముడు
 సర్వభారతదేశమున వన్నె కెక్కి అందరిచేత పూజింపబడుచుండెను. నా
 వంటి గయ్యాళియేయైన నెట్లుసాగును. కొన్నిమాసములైనదో లేదో
 ఎన్నోనిష్ఠూరపు మాటలాడుచున్నాను. ఆతడుకొన్ని సత్సరములు కా
 రాగారమున బంధింపబడి యుండెను. ఆయమ్మగనుక అడుగులకు
 మడుగులొగ్గుకొని సంచరించుచు నున్నది. ఇంకనొకముండకూతురై న
 ఆభర్తనెంత దెప్పనో యెంతటిట్టునో ఆమ ధర్మపత్నులన్ననట్టివారే;
 ధర్మపత్నులు వారిచరిత్రములే భవిష్యత్కాలమున, పురాణములు.

ఎవరదిఅక్కడ, ఏమయ్యా! పుత్రరము లేమున్న వాయని యడుగునంత
నే గున్నమువద్ద నిలువబడిన టచాలబంటోతు ఇందండి అమ్మగారు
ఉత్తరమని యుత్తరమిచ్చి పోయెను. చటాలన నరుగుమీదకువచ్చి
పోవుచున్న నాబంటోతును బిగ్గరగా బిలచి ఒక కవరిమ్మని అణావా
నికీయ్యగా నాత డిచ్చిన కవరుపుచ్చుకొని వేగవేగ కవరుచించి యుత్త
రములు చదివెను.

సుగుణవతియును శ్రీయ.రాలికి యాశీర్వచనములు.

హిందూనుందరీ ! నీదస్తూరితో వ్రాసిన యుత్తరముచూచి
యమృదానందము పొందితిని! నీవీమధ్యనాకు వ్రాసినయుత్తరములవ
ల్ల నమ్మరియెంతయో బాగుగ గుదిరినదని ముచ్చటపడితిని! మీచెల్లె
లను చూచితిని! తల్లిపిల్లలు సురక్షితముగానున్నారు! సుగుణములు
చేత నీకక్కగావలసినదనుచూ! ఆభాగమట్లుండ నేనొకవిచిత్రనాటక
ము నిచ్చటగామచున్నాను. ఇక పన్నెండురోజులలో తప్పకవచ్చె
దను! ఈనాటకమున పాత్రలన్నియును మనజాతివే! తారాశళాంక
బిల్వశ్రీయోమలనా మించితిథి! మాబొప్పగారియింటికికూడా వెళ్ళు
నాను! ఆమెవృద్ధాప్యమునకు వచ్చినది! నిన్నుముద్దులాడినానని చెప్పు
మన్నది! అమాట వచ్చిపోయి చూపించెదను. కనులుగలవానికి మనసం
ఘమునగల మరాచారములు, దినమున కరువది పుంజీలు కనిపించును
చిరంజీవిని తెలువనిఘడియలేదు. కంటియెదుటనున్నది. నిన్ననామిత్రు
డొకడు గోవామామిడిపండు తెచ్చియిచ్చెను. ఫలముచూచుసరికి
అమ్మజ్ఞాపకమువచ్చినది. కాగితముచుట్టిట్రంకులోపెట్టితిని. నేను వెంట
నే రాలేదన్న తప్పునకు లజ్జించుచుంటిని. పాజ్జురాలవగు నీవునానా
మాస్యపాపాలును పొరపాటుగా తెలంపవని నాయాశయము. చూ
దూ,దన్నించిదేశి నేవనే యుటయేమానవధరమ్ము. కాకుండినకులనేవయ్యె

నను కర్తవ్యము. మహాత్ములయొక్కయు మహాత్మురాండ్రయొక్కయు జీవితములు నీచేత జనువబడుచున్నవేగదా !

ది. 10-8-23

ఇట్లు

నీప్రియుడు

పాపమారాజీవనేత్రీ యుత్తరమును పదిమాగులు చదివెను. సులభముగా నెట్టిసూగవానికై నను ఒకమాటుచదివిన అర్థముగాగల యుత్తరమున్నిమార్లు చదువుటకు ఆయుత్తరమునగల యుక్తరములు వరుని లిఖితములు గనుకగదా! సాగరంబునకంత యుక్తరముగాగ వారి రాసి కంతములేదు. అదియనంతమైనది. పలుమాగులూ యుత్తరమునూ చి అతినంతనముపొందెను. అందు 4 విషయములు ఆమెచింతనందవా ర్నిధిలో దేల్చినవి. నీడజాడలుగనిపెట్టు నాప్రియునిచే నాచెల్లెలుమె స్సవడసినదిగదా యనునది ప్రధమము. తనతండ్రి చెల్లెలుచన్నమున్దు లాడితినని చెప్పమన్నదట వచ్చిచెప్పి మాపింతు నను మాటలోను న్న ముఖ్యార్థము. పిల్లపై నిగలనంతతానురాగమునూ చింతనూ కోగ్యము ఇవి, ఇక తక్కిన మాటలా; యథావిధులే. తన యనుభవము నం దు పొందుపరచుకమ్మ. దానికి నిజముగా భావ్యము. ప్రాయశఃకలవార లుండిన సుమారు వేయిపుటలుండునుగదా ! ఏమిన్నాడువైనమాటలు ఎంతలేసి భావము, ఎట్టిసూర్పు వానికేతననని యాసుందరీతిలకము నంతతానందవార్ధితరంగములను దేలుచున్నయది. నాన్నవద్దనుండియు త్తరమువచ్చినంతనే చదివిన మాటలన్నియును జ్ఞాపకముంచుకొని తా నాయుత్తరము వట్టకొని చదువుటపిల్లకు యాచారము. మాయమ్మ సత్యన్నారాయణమూర్తి దగ్గరకు వెళ్లుసరికి యుత్తరమువచ్చినది. ఇది సత్యన్నారాయణమూర్తిదయయే. తప్పుక నామనోహరుడగుదెంచు. నిముసాలమీదచేయిచేదను. మాయమ్మవచ్చి యుత్తరముచదువును. అని రవికయం దాయుత్తరముదాచి యుంచెను. ఏమోవిచిత్రనాటక

ము. తారాశశాంకవిజయబిల్వజీయములమించినట్లున్నకథయ ? ఇది
యేమో సంపూర్ణముగా తెలుసుకొన వలయును. ఇకపన్నెండురోజులు
వాయిదాయన్నది. అధుగో వచ్చుచున్నది. రారానాయనా నాన్నగా
రుత్తరము ప్రాసీరా రా, అని ఎత్తుకొని నాయనెంతసేపైనదిరా, దే
మునికే దండముపెట్టావా నాన్ననురమ్మనువని ఇదిగో ముత్తరము.

పేదన గ్రంథాలము
శ్రీలక్ష్మణం. (కృష్ణజిహ్వ)

2

కాదు.

వేసవికాలమున విశేషజనము గాత 10మందికురుచ్చని పోయిన
చో, పడవప్రయాణము మనోహరముగా నుండునటు కావంతయు
నందియములేదు. అంతలోగాక కాలవవడ్డము, రేడియేటర్లతోట లుగ
డిననింతకన్నగాలయు విశేషమేమి! అట్టిమనోహరమార్గము సాలకొ
ల్లునుండి రసాపురమునకు పోవుకాలునమ్మాము, తప్ప రెండవదికాదు.
అదినమున సాయంత్రము నాలుగుగంటలకిరువురు మాత్రము పడవనె
క్కిరి. వారి న్ననిగ్గానుగోవల్లుచొక్కలు, చేతినిపేన్బెత్తాలు, కళ్ళ
కలంకారమగుబిళ్ళతోళ్ళు, కాలికినల్లజోళ్ళు, చేతినిసిల్కుపోట్టుగుమాళ్లు
పైనినన్ననిసిల్కు-శండవాలు, నల్లనినన్నంచుగల నన్నపువచుగట్టి,
తమాషాకాపునువ్వి, చేతిచిటికనివేర్లను వజ్రపుయ్యగరములను బెట్టి
సగర్వభూయిష్టులై యున్న వారిచర్యగాంచగా జమిందారుపిల్లలుగానె,
లేకయన్నతోద్యోగనంతుల కొడుకులనిగాని మానవులపోల్చునోడు.
వారిరువురుమూత్ర మన్నదమ్ములనిచూపకులమకొందురుగాని, పొరసా
టుకాకపోదు, అందునొకని చెల్లెలను రెండవవాడుచేసుకొనుటవల్ల బా

వమరుదులకు టట్లుండవా రిరువురును మేనమామ మేనత్తకొడుకులు.
వారియుభారవిదములు చూపదులనుభ్రమింప జేయుచున్నవి. గాని
యొకడు చామనిచాయశరీరముకలవాడు, రెండవవాడు తెల్లని శరీర
చ్ఛాయగలవాడు. అందు తెల్లటివాడు రామారావు. ఆతనితోడి సబ్బ
లక్ష్మరుపనిచేసి పించినీతిసుకొనుచున్నట్లుగాది. ఆతనికారామారావు
తప్పమరినః తాననులేదు. రెండవవాడువానిమేనత్తకుమారుడు నుబ్బ
రావు. వానిచెల్లెలునేరామారావునకిచ్చిరి. రామారావుబేనమరినయ
గునుబ్బరావుతోడి నాటిడర్మనియుగమునందు మృతిపొందెను. ఆత
నితల్లికుండా మరణించెను. అంతదగ్గరనుండియు మామగారి ఇంటి న
ద్దనగాతాతగా రింటివద్దనే యుండిరి. ఇరువురు నచానముగా బియ్యే
చువుగా వేసవి శలవులలో తమ స్వంతగామమునబ్బి పాలకొల్లు
పచ్చి, నరసాపురం వయరుకెళ్ళుచుండిరి తనకుమారునికంటె నుబ్బ
రావుపైని వాని మేనమామకు విశేషమగు ప్రేమయు. కారణమే
మోమాకంతగా తెలియుదుగాని, ఆగ్రామవాస్తవ్యులగునజాతీయులకు,
వారికినిసంబంధబాంధవ్యములుగాని, భోజనప్రతిభోజనములుగానిలేవు.
అదిసమకూర్చుకొన పలయునని, ఆనాగభూషణరావు ఇనెస్పెక్టరుగా
నున్నది మొదలు, కలక్టరుపనివచ్చిన వరకు, కాకిరాడ, బందరు, రాజ
మహేంద్రవరం, అమలాపురం, గుంటూరు, విశాఖపట్టణం, విజయ
నగరం మున్నగు పట్టణములలో ప్రదున్నించెను గాని సాగలేదు.

అందుచేతనే అతనిమేనల్లున కింతవరకూ వైవాహికములేదు.
ఈతనికి తగినసత్కులుల పిల్లలు జేయవలయునని నంకల్పించుకొనెను.
సాగకవచ్చినది. ఈయనబ్బలక్ష్మరుగారగు కారకమున ఆగ్రామమున
వీరు నంకనిన నంది, పొదనిన పందిగానుండెను. తుదలోకమనిషిని చం
పివేయవలెనన్న చంపివేయగల యంతటి పురుగుబడితోను నమృతతో
వర్తించుచుండిరి. వారిమాటకు ప్రతియుద్యోగస్తులు జవదాటరు. అ

టిసితిలోను వారివర నా దిగిలో కిట్లు కిలానమగా గూర్చుని
యుండిరి. రెండవ వారెవ్వరను లేకు. కిలానులు దింగిలాగుచుండిరి. ఎ
లాగుటతో నరియా.....

“జోడుకొయ్యలోడమీదే సిరిసిరిమువ్వ,

జోడ్గిపెట్టిలంపినానే సిరిసిరిమువ్వ.”

అని వారు వాడుచు నా దిగిలాగుచుండిరి. వారివరు సిజరుసిగర్సు
కాల్చుచుండిరి. అందు సుబ్బారావునకు రామరావున కిట్లు సంభాషణ
జగుగుచున్నది.

రామా—సుబ్బారావు తుదకా నంగతియేమైందిరా.

సుబ్బా—స్వాధీనము కాకట్టు కనబడదు.

రామా—నీ మొఖం చేతగానివాడవు.

సుబ్బా—బాగుందియేమిచెయ్యమంటావు.

రామా—ఆవెధవను మరిగింది గాబోలురా?

సుబ్బా—అహా ! నాడుచూచుకుంటున్నాడు.

రామా—మన మూడుకోవలసినదేనా?

సుబ్బారా—వూరుకొనిక చెయ్యవలసినకర్తవ్యమేమున్నది.

రామా—కర్తవ్యచూ సేవుప్రయత్నించుచున్నావని యూరు
కుంటినిగాని లేకపోవేనా?

సుబ్బా—ప్రయత్నించుచున్నానులే మరి సాగినదికాదు.

రామా—తంజే సరి ! అక్కడనుండి, మనసామ్మే.

సుబ్బా—ఎవరిని.

రామా—వాడినే.

సుబ్బా—వాడి తన్నడ మొక గొప్పయా అరనిమునంమీద.

రామా—తంతే నుల్లీవస్తాను.

సుబ్బా—మరి యేమి చేయాలి.

రామా—లేకుండాచేనే నీ మరణమగుండను.

సుబ్బా—నిజమే! లంబ! అంతనుండి స్వాధీనమయిపోతుంది.

రామా—ఇకనువ్వు పరస్పరముగా నూరుకో. వాడి నంగతి నేను చెప్పుతాను.

సుబ్బా—కాని.

రామా—దానిని నేను స్వాధీనము జేర్తాను గాని, వుంచేను కుంటావా.

సుబ్బా—తప్పకుండా—

రామా—తగవాలి నాపముదాని చెడకొట్టుకూడదునుమా.

సుబ్బా—మరిచెడకొట్టుటేమిటి, అది స్వాధీనమైతే మరి పెళ్ళిచేసుకోను.

రామా—నిజమేనా.

సుబ్బా—ఇందుకుతప్పితే మార్కొకోహా.

రామా—మార్కొదోహి మాటగాదు. మనస్సుచూచుకో.

సుబ్బా—ఎందుకు కానిస్తు చూతాను.

రామా—నరేకానీ, నీవంటావు మరిచిపోతావు! నేనాపనిలో నుంటాను.

సుబ్బా—ఉండవోయి.

రామా—మరియూపశ్చిత్తవసమాప్తిమొక్కడ నెత్తుకును. పరస్పరముగా నూరుకో మని రామారావును సుబ్బారావును మరికొన్ని మాట్లాడుకొనుచు నాడింగీలూద కూర్చుని నానావిలాసములు చేయుచుండిరి. మెల్లగడింగీ నరసాపురం నానుకొని గంగంబలకు చేరుకున్నది. డింగీ కొయ్యనుకట్టివేసిరి. నరసాపురంనుండి కొన్ని డింగీలు పాలకొల్లు వెళ్లుటకు బయలుదేరినవిగాని, అడింగీ అప్పుడేవచ్చెను గనుక బయలుదేరలేదు. రామారావు సుబ్బారావు, వూరిగోలికి పోయి గంటకావ

చ్చినది. ఇంతనాడింగీలన్నియును పాలనొల్లుచేరిపోయినవి, ఒకడింగీయై నలేదు. ఆనాడు ఆసమయమున నే యొకనూతనపురుషుడు ఆడింగీవద్దకు వచ్చి ఒకే కలాసు; ననుడింగీమీద కూర్చునిచ్చెదవాయని యడుగు సంతలో వారిపురువచ్చిరి. ఏవూరు తమనియన్నియూనూతనపురుషుని పోల్చిందిరి.

నూతనాడు—మూది స్నేహారండీ.

నుబ్బారా—ఇక్కడ కేమిపనియుండి దయచేసిరి.

నూతన—నూతమును చెప్పకుండా వెళ్ళిపోవచ్చెను వెతుకు తుంటుమి.

రామా—కనిపించెనా?

నూత—మున్న రాజును హేంద్రినరమువచ్చెనట! నిన్న నర సాపురించెచ్చెను! ఈవేళనిప్పుడే ఏదో డింగీపై పాలనొల్లు వెళ్ళెనట. నెలగోజలనుండి వెతుకుచుంటిమి డీ!

రామా—మీరు వేగం వెలితేవారుకుతాడు! పాపండింగీ లన్నీ వెళ్ళిపోయినవి. మాడింగీమీద కూర్చోండి.

నూత—అట్లే, ఇక్కడల మునున్నరకు డింగీలు వదలివేస్తారా!

నుబ్బారా—నుమారు గంటలోపుగా విడిచిపెడతారు. మా న్వంతకలాసులు మాన్వంత డింగీగనుక నుంచితిమి. కారులున్నవి. వెళ్ళ లేకపోయేరా? కారుమీదలలికుండి;

నూత—తామెవ్వరు బ్రాహ్మణులా?

రామా—కాము

నూత—తమయింటిపేరు.

రామా—కొడవల్లివారు.

నూత—తమపేరు.

రామా—రామారావు

నూనా—అతనుమీతమ్ముడుగారా.

రా—కాదు మాబావగారు.

మా—వారిపేరు,

రా—సుబ్బారావు

నూ—సరే అని అడిగిపై కూర్చునియుండెను. వారుకూడా డింగీనెక్కి కూర్చునిరి. తనసంచిమాత్రము తలకిందపెట్టుకొని యా నూతనపురుషుడు చుట్లకాలుస్తూ పరుండెను. అందులోరామారావు త మరెవ్వరండీ యని వానినడుగగా కోమట్లమని చెప్పునంతనే యాతిడిక వానితో మాట్లాడినంత యననరములేకపోయినది. కలాసులు,

,, మాకెందు కీభారమయ్య ; దేవ నూకెందు కీభారమయ్య,,

అనిపాడుచూ డింగీలాగుచుండిరి. చల్లగా గాలివేయుచున్నది. లో తుగా డింగీనడుచుచుండెను. పాప మాషాహుకారు మార్గాయాన నిమగ్నుడగుటచేతగాబోలు పండుకొనియెను.

రామా—వాడిపేరు.

సుబ్బా—ప్రకాశము.

రామా—ఆవెధవ దరిద్రుడు వాడిపై కన్నువేసెను.

సుబ్బా—వాళ్లువాళ్లు నొకజాతిగదూ.

రామా—మనముమాత్రముగాదూ.

సుబ్బా—వాళ్లువాళ్లు ఒకవహి. మరచితిని.

రామా—అలాగనను.

సుబ్బా—దానికిచిన్నప్పడే భర్తచచ్చెనునుమా.

రామా—ఇంతవరకూ జాగ్రత్తగానే యుందిరా.

సుబ్బా—ఈవెధవేదానిని మరలువేసాడు.

రామా—చేతగాని మాట్లాడకుమరి. అంతకుముందునుండి నీవు ప్రయత్నము చేయుచుండలేదా ?

సు—చేస్తున్నాములే.

రా—వాడింటిపేరు.

సు—కే॥ ప్రాకాశంగావాలిరా.

రా—లంజకొడుకును 10 కోజులలో చంపుతాను చూడుమరి.
అక్కడనుండి యదియేమిచేస్తుందోచూస్తాను.

సుబ్బ—అందాశవచ్చినగాని సంగతులు కుదురవు. అని వారు జేబులలోనుండి సిగరెట్లతోసి నోటబెట్టిరి. అగ్గిపెట్టిలేదు. మరిచిపోతిమిరా ! అగ్గిపెట్టినామిక్కోను. మన రామారావు షాహుకారిగారిని లేపెను. పాతమాతను నిద్రలోనుండిను. సుబ్బారావువానినిబెట్టిలేపనాతకు త్రుల్లిపడిలేచి ఏమండియను అగ్గిపెట్టి నిమ్మని అడిగివుచ్చుకొని వారు సిగిగెట్లు కాల్చుకొని నాతకును చుట్టముట్టించుకొని బాతాకానీకొడుచుండిరి. డింగీలాగువారు ఆగాలిలో నావెన్నలలో పాటలుబాడుచుండిరి. చుక్కానిదిప్పుకొరిటు మొగముపెట్టుకొని కూర్చునియుంటచే వీరిమాటలాతడనిని యుండలేదు. షాహుకారుగానును రామారావునుబ్బారావులునూరికడలోటలప్రస్తాపం జేయుచుండిరి. ఇంతనా గాలిరివటలకల్లకలాను పలుపాడుచున్న పాట చల్లగా వినుపించుచున్నది. ఆకలానులు రకరకములపాటలు బాడినారుగాని ఆతని చెవికింపుగావినిపించలేదు. అంతకలాను భారతమాతపాటలు బాడినారుగాని ఆపాటసాంతమై నప్పటికి పాలకొల్లురేవువద్దకరిగినది. మువ్వరుదిగిపోయిరి. అప్పటికి రాత్రి గి సుమార్నైనది. ఆతడూరు దిరుగబోయెను. అంతనరకూ మువ్వరు సమముగనేవెళ్ళిరిగాని ఆసందిలో దివ్యమైనయొకమేడలో వారు ప్రవేశింప నానందునుండి మరియొక వీధిచేరికొనియా రేయ్యెత్తిరిగి ఆకోమటి తానేకార్యమునకు పాలకొల్లులోదిగెనోఆకార్యమువాని కాయూరులోన నానాకూలముగానందున ఇకనిక్కడయుండుటధర్మశ్రేయరసుని వెంటనే పడవల రేవునకువచ్చి యటనిడదనోలు

పోవుమోటుబోటునెక్కి. తానుపోయెను. ఆతని భోగభాగ్యములుమనకు
దెలియవుగాని నుబ్బారావు రానూరావులవంటివాడుగానే కనిపించుం
డుటచేత నీతడుధనముననో! వర్తకమునో! ఎందునో! నమర్దుడగునని
చూపరులుపోల్చకపోరు.

5

పన్నెండుగంటలకు తలుపు.

రాత్రిపన్నెండు గంటలైనది. ఇరువురూమూర్ఖముల పోవుచుండి
రి. ఒకడుస్తూలకాయుడు రెండవవాడు కొంచెము నన్నుగానుండెను.
ఆస్తూలకాయుడు నిజముగా కొకవస్తాదులాగుండెను. వానిపేషభాష
లన్నియు నీచముగానున్నను మరికొన్ని గురుతులవల భ్రాహ్మణుడన
కతప్పదు. రెండవవాడు భ్రాహ్మణుడుగాడు గాని తెలుగావిడ్డనలెనున్నా
డు. వారిరువురు మాత్రమామూర్ఖమునుండి వచ్చుచున్నారు. పన్నెండు
గంటలరాత్రిసమయమున నితరులెవ్వరుండురు. అట్టిమూర్ఖులుండురు.
ఆమూర్ఖులైనను వారికి కంటబడలేదు. ఆమూర్ఖమునకు నాదీచమువా
రిరువురే. వారురాజమహేంద్రవరమునుండి మారుటేదులాకుదిగివచ్చు
చున్నట్టు మాత్రమనిశ్చయింపవలసియున్నది! వారిలోవారొకరి
కొకరు ఒరేయని పిలుచుచుకొనుచున్నారు! వారుగ్రామమింకను చేరు
నట్టులేదు. వారా బోటుదిగి అప్పటికొక పావుగంటయైనది. మరిగంటన
డచినగాని గమ్యస్థానముచేరరు. వారిప్రసంగములు ఒకదానికొకటి సం
బంధింపకున్నందున వారిస్థితి నానమయమున ననుమానింప తగ్గదేగా
ని కొన్నిమాటలలో తెలివియున్నట్లులే మాటలాడుచున్నారు. అంత
ప్రమాదములేదుగాని బోధపడుచున్నది. వారిరువురేకమైన పదిమందిని

కొట్టగలరని మాభిప్రాయము. అందు ఆవస్తాదావలెనున్నవాడు పశుప్రాయము. శిండవవాడు వానికి మింటిసంతటివాడు. వారినంభాషణమున కొన్నివారికే యర్థముగాని సంగతులున్నవి. పక్షులకెట్లర్థమును. నిడదవోలునుండి రాత్రిపన్నెండుగంటలకు మారుతేరువేలుబోటు వచ్చును. అది మగుడ పన్నెండుగంటలపావునకు మనుజులనెక్కించుకొని తెల్లవారుమేలునకు తిరిగివచ్చును. పన్నెండు గంటలలోపునే వచ్చి సరసాపురం పాలకొల్లునుండివచ్చిన మేలుబోటు దానికిటపానఁదియ్యవలయును. గాని పన్నెండులోపునగాని వచ్చి మారుతేరువేలు. సరసాపురంబోటు నిడదవోలునుండి వచ్చినమేలుబోటునకై వేదియండవలయును. వచ్చునావేంటనే పాలకొల్లుసరసాపురంబోపు వారుదానికైనాండిదిగి నీనిపై నెక్కుదురు. నిడదవోలు పోవువాడు నీనినాండిదిగి దానిపై నెక్కుదురు. వాళ్లుటపాలు మార్చుకొందురు. నిడదవోలునుండి బోటునీళ్ళుకొని వచ్చిన కలాసులు సరసాపురంబోటు నీళ్ళుపోదురు.

సరసాపురంచుండివచ్చిన కలాసులు నిడదవోలు పోదురు. గాన నొకవాపుగంటకుముందు మారుతేరు లాకులవద్దకు సరసాపురంచుండి వచ్చిన మేలుబోటువచ్చును. వారునిడదవోలునుండి వచ్చుచున్న వారగు కళమున పన్నెండుంభాషకు సంతకరాలేము. ఈయవ్యక్త ప్రస్తావనతో తూలిపోయి నడుచుచుండిరి. వారనవ్యవహారములు పరికించగా నిజముగా గమ్యస్థానముచేరుదురని తనివచార మొనరు. వారుకీతంరా త్రిబయలుదేరి పగలెల్ల రాజమహేంద్రవరముననుండి సాయంత్రం 6 గంటలకు నిడదవోలు మేలుబోటునుండి వచ్చుచుండిరి. వారుకీతంరాత్రి 12 గంటల మేలుబోటునుండి తెల్లవారునాకి రాజమహేంద్రవరము వెళ్ళియుండిరి. కాన వారుస్వగ్రామమున నొక్కసవలుమాత్రమే లేరు. మనసాంబళిపరావుగారు మకాముజేసి పండితమండలి యను గ్రామమున నొకవీధిలోనుండిన నొకయిల్లు ఆరాత్రి పావుటక్కువ

ఓన్నెండగంటలకు తెరువబడినది. ఆ తెరువబడిన యిల్లున నాడా తెల్ల
వారజామన బాలిక తదూరి యిల్లున నొక టే. దీక్ష మ మాతము వే
దు. ఆగుమ్మ మనకు మఁదు పెద్దవలె వదిరిగలదు. గుమ్మ మ వద్ద ని
రువురు కట్టుమాట్లాడుకొనుచుండిరి. లెప్పున నీదీక్ష మ వచ్చునని నీకెల్లు
దెలియున. నాతో నట్లు చెప్పి వెళ్ళిన రుగనుక, దయయుంచుము అని
అనుందరి నాతడు మద్దుబెట్టెను. నాయందు మీదయయే యుంచుడ
ని యావిరిబోడివాని మోనిన నెన. నేను చెప్పిన మాట మరవకుడు అయ్యిదు
అట్టివారే నుమండీరుని అని చెప్పెను. శ్రవణున్నాడు కాదా యని
అతడనెను. వాడబింబాధరినింక నొకమాటు ముద్దుబెట్టెను. అది వాని
చెక్కునొక్కిమరియుక మారుముద్దుబెట్టి తలుపువేస్తాననియెను. మం
గిది యని వాడుతప్పుకొనినచ్చి మెల్లన తనస్థానమునకు చేరుకొనియెను.
ఒంటిగంటన్నరయైనది. ఒకడు పోతానుగా అన్నా అనిచెప్పి మరికొం
తయుందునకు పోయెను. తరువాతనున్న వాడిదొక తెరచిన తలుపు
తట్టి పదిసార్లు బిలచెను. చటూలున నచ్చి తలుపుతీసెను. వాడులోనికి
పోయెను. తలుపుముంసివేసినారు

తెల్లవారిది! ఆడవాళ్ళు ప్రాచీనమున జేసికొనినారు! ఆదివ
మున, పండితమండలిలోనే మన సాంబశివరావుండెను. సాంబశివరావు
ఆనాటి నాయంత్రీముననే తన బాప్సగారింటికి వెళ్ళి అప్పటి కప్పుడే
వచ్చివేసినాడు! తన బాప్సగారియింటివద్దనే యుత్తరమువ్రాసి ఆనూరు
టపాలో వేసెను! వాళ్ళబాప్స నీపెళ్ళు నీకూతురు నిమ్మళ్ళంగా యు
న్నదాయని జ్ఞాపకం చేయుటవల్ల ఆదివముననే భార్యవ్రాసిన యుత్తర
మువల్ల తనకాదినమున తీరిగ్గానున్నందువల్ల వెంటనే జవాబువ్రాసి
పంపెను. అప్పటికి మూడురోజులైనది. సాంబశివరావు ఆనూరువచ్చి
7 రోజులైనది! ఆయుదయమాతను లేచుసరికి అరగంట జాప్సయైనది
లేచి కృత్యములు నెరవేర్చుకొనునకిది ఒక నొకరి కేర్పియిచ్చెను! ఆది

మన శనకేశ్వరమండలియ నుత్తరములులేవు, రేవుగాని వారవత్తికలురావు. ఆనేళ నొక్క యాంధ్రదీపస్యకమాత్రమే యున్నది! ఇంద్రుడెన్ననుండైనా లేదాయని యనుకొనచు పైకవరు చింపి! రెండవది! మూడవది! నాల్గవది! మైదవది! వరసకా చూచునాకి విధేయత. అను పెద్దక్షరములతో నున్నది ఇదిగదాయని నిశ్చయించి ఇట్లు జదువనారంభించెను.

తామ వాక్సిన వుత్తరము మాత్రమును గురించి వాక్సినది మాత్రమగున! అది నాకే యుండినది! మీ వాక్తనుబట్టిచూడగానన మాన పాండితీధనులనియును! నిరంకుశ కవులనియును! సంఘసంస్కార బద్ధకంకణలనియును! వివర్ధనాపరులనియును, ముప్పది4 వత్సరములు మించని పోయమగలవారనియును! రసికవతంసులనియును. తెలుసుకొంటిని. తామ వాక్సిన సంగతులలో నొక్కటియైన నన్యతములేదు నేను మీవలన తెలిసికొన్న విషయములు మాత్రమే శ్రోత్రదిగాని వారు నా కుశశృణోయులగుటకదియే కారణము. నామేలుకొరకు మీరుకలుగజేసికొనిన దయాపూరితమగు యపారశ్రమకు విధేయతపూర్వకముగా మీపాదములకు శిరస్సాష్టాంగనమస్కార సహస్రములు. తమనామమీ తెలుసుకొని తమ మూర్తి నెప్పుడు చూతునోయని నామన మె తయో తొందరపడుచున్నది. మీయాశీర్వచనము. సచిరంజీవిగుడునను సమ్మోకము సంపూర్ణముగాగలదు. రావు..... తెలిపినవాడే. మనిషినిపోల్చెను. బ్రతికిపోయినాడు, పాపము బాల్కుదు అనుకొనచున్న యంతలో గున్నను వున్నా, వెండిగిన్నెతోపట్టుకొనివచ్చినది. రెండవపళ్ళెముతో వితంతు దోసెయు పెరుగుపచ్చడిని నెచ్చినది. ఇరువురు వానివద్ద నిలువబడిరి. గున్నదూ, నీవుప్రాద్దున్నేవచ్చితివిగాబోలు మాయంటికి? పచ్చిఒక్క తెను చేయలేననిరమ్మనుమని అత్తయ్యపిలచినది పచ్చినాను, అయ్యో నిష్కారణముగా మిమ్మిద్ద

ని శ్రమపెట్టుచున్నాను గానా ! యనునరికి గున్నను నేను మూడు నాలుగురోజులనుండివచ్చి ఇక్కడనే యుండామనుకొనుచుంటిని లోకముగదూ అనివెరచితిని. నిజమే మీయత్త గారును, నువ్వును లోకమునకు చాలావెరచి ప్రవర్తించుచున్నారని గాయనుభవమున నేనుకనిపెట్టితిని. అని యాలోచననరికి ఇంక నామాటయెత్తవద్దునుమా ఎత్తి తెబాగుండదు అని ఆవితంతు నానిబుగ్గపై నొక్కపోటు పొడుచునంతనే ఏమే యెంతమోటుదానవు. ఎంతగట్టిగా పొడిచితిని. అని గున్నను వానిబుగ్గనవరించి ముద్దుబెట్టినది. మీ ఇష్టమువచ్చినట్లు జేయండి పొడవండి కొట్టండి తిట్టండి, అత్తలచే దెబ్బలుదంటే అల్లుడు ఆయుష్షధికము, ఒకవరసచేనాకు మీరిరువు అత్తలే, అందుచేనుకొనరనేముంది, గాని ఎవరిచేతనైన నేమనపింపకండి అనునరికి ఆవితంతు ఎంతగమనువాడే, యెన్నిమాటలెరుగునే యనువరకు ఎంతగమనువాడు కాకపోతే అనునరికి, ఏమిఏమి ఎంతగమనువాడనిగాకపోతే ఏమిజేసితిని. నాగడుదుదనమేమిపోల్చితిరి అని సాంబశివరావును గన్నెను యుచ్చాయు నాలుగు దోసిలు మెల్లగ దినివేసెను. గున్నను చెంబుతో నీళ్ళుచ్చినది. వితంతుగ్లాసుతో కాఫీనిచ్చింది కాపీద్రావెను. నీళ్ళుకోచేయి యునోరు కడుగుకొని వితంతు పైటచెంగుతో చేతులును, గున్ననుపైటతో మూతియు ముచుకొనుని చుట్టమట్టించుకొని, ఆంధ్రపత్రికా నాడిస్వతానుబంధము చదువుకొనుచుండెను.

ఉత్సవ్వుడెన్నిమాటలైన నామాటలామనుగాని పేపరుచదువుచున్నప్పుడు మరికన్నునైన విప్పడయ్య, అని ఆవితంతు గున్ననుతో రాసోదమని పిలుచువరకు అక్కయ్యవెళ్ళిపోతానే అమ్మకోపం పడుతుంది నామాటవిను అనునరికి అమ్మతో చెప్పిగాదు నిన్నుతినుకొని వచ్చిరాను నువ్వు అల్వాబాగచేస్తావని అమ్మచెప్పిందిగాదు. నాయంత్రంవెళ్ళుచువుగాని అని యుంచబోవ నదియుండనని ఇరువురు ఆగదియండి తప్పు

కొని దొడ్డికివెళ్లి. అవిశంతు కలెల్లవద్దకుపోయి చూడమ్మా చెప్పి
 తీసుకునివచ్చేయి సాయంత్రం వెళ్ళుమని గాని అంటే వెళ్ళిపోతుందట. ఆ
 లావనేను బాగాచేయలేను, ఇదిచెప్పుదట, వదినచెప్పినది చూచినావా
 యనుసరికే ఇప్పుడు వెళ్ళకమ్మా సాయంత్రం గానిపోతే రేపు వెళుమని
 గాని మేము పెద్దమ్మాడట మునుపొంగునా... మావంటలు మాభోజ
 నాలు ఇప్పటివాళ్ళకు పనికిరావు. బూరెలు గారెలు ఒబ్బట్లు అప్పాలు
 లు పచ్చిపప్పు చంద్రకాంతం తిమ్మలూ మాకాలంగా మువ్వదేవారం.
 ఇప్పుడావంటలు పోయినవి. ఆలాగ తినేవాళ్ళు పోయినారు, నేనుచక్క
 పొంగలి, పులిహార, దధోజం, నేతిపురుగులు, అలావ, సగ్గుబియ్యం
 ఊరాన్నం, పువ్వులు, ములాలు, పూరీలు అదేమో దిక్కుమాలిన
 పేరులు నూరుతీర్చి కడుపునిండుతు దాకానున్నవతుందా. అవియైన
 నాపిల్లకు తింటాడా అంటే రెండుతో పం. ఒకటి ఇంతకావీదా విచప్పు
 డేమైనా ముట్టుకుంటాడు. లేకపోతే అదిలేను, అన్నమైనపసిపిల్ల
 డంత తింటాడు. అందులోనాగుండ్రం పోతే అదీలేను. మాకావంటలు
 చేశాకావు. నువ్వు పూర్ణమ్మ మాత్రా మేదేతనైన వాళ్ళు, మాకోడల్లు
 నాకంటెను వెళ్ళియవతారాలు. వెళ్ళిపోకమ్మ నేనువెళ్ళిమీరుమ్మకో
 చెవుతాను అని గున్నవనుమమనిచెప్పి గున్నదుల్లతో పూర్ణమ్మ
 తల్లి చెప్పటకు పోయెను. అవితంతు పూర్ణమ్మ. మనసాంబళివరావు.
 పత్రిక చదువుతుండెను గాని ఈమాటలన్ని వినుచున్నాడు. మా మా
 లోకముమిక్కిలి ధర్మేతరముగ నున్నదని యాతడు సంపూర్ణముగా
 తెలుసుకొనెను.

ఆకుటుంబమనంగతియూతనుతలంచుకొనియెను! వీరిలోపురుషులమా
 యకులని నిశ్చయించెను! స్త్రీలుగ మనువారినిసిద్ధాంతముజేసెను! తుదికి
 యెట్లు పరిణమించునో యనుకొనుచుండెను! ఇంతలోనాముసలిదివచ్చి
 అన్నపిల్ల, మీయమ్మనిను కోపించునా ఇంతకాలము పెరిగిపెద్దవాళ్ళ

మైనాముగానీ మాకోడళ్ళకలాటి మనోమలికతములు లేవు, బాబున్న
 న్నాళ్ళుంచండి. ఒకడై తేమని పదిమాట్లుచెప్పినది! యెంతకాని పిల్ల
 లు! పైవాడను నున్నారేమిట! మీమేనల్లుడు! నాయాయన, వా
 ళ్ళతాత పినతండ్రి పెదతండ్రిగొడుగులు, బనవయ్యకీడ్దరుగొడుగులట. ఒక
 నిపేరు వీరన్న. ఇంకొకాతనిపేరు నాంబన్న. వీరన్న చూచూము. సాం
 బన్నవాడితాత, వీరన్నకు మీతండ్రులు నలుగురన్నదమ్మలును, సాం
 బన్నకు, ఆబాబుతండ్రులు ముగ్గురును, ఆసాంబన్న పెద్దగొడుగు కొడుకే
 ఈపిల్లడు, మీకుమేనల్లుడవుతాడు. మేముసింహాచలం తీర్థమువెళ్ళేటన్న
 టికినాలుగేళ్ళవాడు. సాంబన్నపేరు ఇతనికి పెట్టినారు, సాంబళిన
 రావుని చూచితివా, అనివీళ్లమ్మనాచేతికిచ్చినది. ఇతనికోసంతల్లితండ్రి.
 పెంచుకున్న తల్లితండ్రి, మేనమామలు పిల్లనిచ్చినచూచుయె తవిచారిం
 చేవాళ్ళుటే అంతవిచారించేవాళ్ళు, ఇప్పుడుచూచావా, వోమంటోం
 ది, ఎక్కడకెళ్ళినా సవావోయేనట, మజలబండేట? మోటారుకారేనట
 వసథలోను ఈబాబుమాటేమట రాజులుకూడా. ఈబాబుమాటపైనేతి
 రుగుతారట. మనిషిచూచావా ఎంతనెమ్మవో, వీరిచూటకారో,
 ఎంతబుద్ధో యెంతచదువో, గణిస్తన్నాడట స్కూ, కుండలేకొండలాతా
 యి. మనకుటుంబానికి వీడొక్కడేపేరుతెచ్చికాదు, ఎవడింతపేరుదెచ్చి,
 నవాడేడి, ఆతల్లియెంతఅదృష్టవంతురాలు. ఆతండ్రియంతఅదృష్టవం
 తుడు. చేసుకున్నభార్య యెంతయదృష్టవంతురాలు నేనెన్నాళ్ళనుంచో
 చూడాలనుకుండేదానను. ఈకాటికిఈరాళ్ళుడిన్నాయిగనుక చూడడాని
 కివచ్చేడు. మనమున్నామని తెలవదట! యెవ్వరోచెప్పితే వచ్చినాడుమ
 నకుటుంబానికి గాను, మనవంశానికి పేరుదెచ్చినాడుఇలాటివాళ్ళుఈప
 ల్లిటిముండవూరుఎందుకు వర్తరమ్మా! ఈనాటికాపని ముండబట్టివచ్చిక
 ళ్ళబడ్డాడు. పైవాడను కుటాగ్నడేమిట నామరమను కొడుకు కొ
 డుకు! గున్నావెళ్ళిపోకురా! వెళ్ళకమ్మా! అమ్మతోచెప్పుతాను. ఇప్పుడిం

టివద్దయేమి పనులున్నవి! అవకాయపెట్టివేసినారుగదా. మరిపనులులే
 వు. వెళ్ళిపోయెదవునుమా, యని యామునలమ్మ తొలగిపోయెను.
 ఇంకను 10 గంటలుగాలేదు. అతనాపత్రిక చదువుచూ నల్లేపడు
 కొనియెను. పూర్ణమ్మగున్నమ్మ లిద్దరును తొంగిచూచిరి. వాడునిద్ర
 లోనుండెను. అతనికినిద్ర గాదని నిశ్చయించిరి. అట్టిమహా లెన్ని
 యో గలవని వారు సంపూర్ణముగా నమ్మి నిద్రయూ, లేక కళ్ళు
 అల్లుముసి పడుకొనియుండెనా తెలుసుకొందమని ప్రయత్నించిరి.
 తాను వారరువురు చేతులతో కీలుబొమ్మయ్యెనని వారు సంకల్పిం
 చుకొనుచుండిరి, తానాసమయమున నొక వాల్కుర్చీయందు కూర్చు
 ని యుండెను. తనమొగము కెమరుగానున్న ద్వారమునుండి చూచిరి.
 కనులు మూతబడి యెంతసేపటి క్రిందనో నిద్రబట్టినవానివలె
 నుండెను. అందుగున్నడు తెలుపులేసివేసినది. రెండోగదినుండి పూర్ణమ్మ
 లేచికిరిగివచ్చి చప్పుడుకాకుండా కుర్చీవెనుకనిలిచి తలకిందుగావంగి
 చూచెను. కళ్ళుతెరువబడియున్నవి. దొంగాయని బుగ్గచిక్కినది. అబ్బ
 నిద్ర చెడగొట్టినావని యాతడు పడుకొన్న వానివలెననెను. ఇంతలో
 గున్నడు వచ్చెను. ఏమిజమేనాయనెను. పూర్ణమ్మ దొంగమనిషే
 యని బదులుచెప్పెను. సాంబశివరావు చిన్ననవ్వునవ్వుచునే నేమిదొం
 గతనము జేసితిని. నీవుమరచిన చెంబులెచ్చి జాగ్రత్తగా దాచితిని. అం
 తమాత్రమున దొంగనాయని బదులుచెప్పిన మరి అప్రస్తావన ఎత్త
 వద్దు. అంటే పదిమారులు అనియే పనియా యనిరెండు బుగ్గలు గ
 ట్టిగా నొక్కి బుద్ధివచ్చినదా యనిబలికెను. నాకాయని ఆతడనెను. నీ
 కేయని అదిపలికెను. పరుగున గున్నడు సమీపించింది. మాయమ్మ
 యి మాయద్దరిలో నెవ్వరిని బోలియుండునని పలికెను. మిమ్మునెవ్వరిని
 పోలదని వాడుబదులుచెప్పెను. బాగుంటుందాయని పూర్ణమ్మ యడిగె
 ను. ఎవరో సాంబశివరావును ఇంతలోచూడవచ్చిరి. ఆయలుకుడువిని

పూర్ణమ్మ గున్నమ్మలు తొలగిపోయినారు. మరిరెండు నిమిషాలకు పూర్ణమ్మ అన్నగారు నుండరంవచ్చి, బాబూ! నీకోసమై ముసనబుగారు దొరగారు కరణంగారు వచ్చియున్నారు. వస్తావాయని పలికెను. అతను కట్టుపంచితోడనే యున్నాడు. అక్కడ నిలుపుటద్దము వద్దకుపోయి మొగము తుడుచుకొని కాపు సవరించి సిల్పరు తొడిగికొని దూది తువ్వలు బుజముపైవేసుకొని వసారాలోనికి వచ్చెను. వానినిచూచి నప్పడే వారినందియము దీరిపోయినది. కరణము మొక్కబామ్మలును దొరగారు కమ్మదొర, ముసనబు తెలగా, కరణము సవనాగృకబుద్ధి గలవాడు, సాంబశివరావు వునుచూచి దయచేయంగియని బలికెను.

సాంబశివరావు చిత్తమనియెను, వారు కూర్చున్న తివాసివద్దకు వెళ్ళుతుండగా ముసనబుగారుదిగువగూర్చుండట యభ్యాసములేదుగాబోలు, నుండరం కుర్చీవేయించుమనియెను, అక్కరలేదండి నాకలవాటున్నదని యాతడనెను. తివాసీపైని కూర్చునెను. బాలుబాలీను నౌఖరితెచ్చి వెనుకనువేసెను, తమరుదయచేయుటవల్ల మాగ్రామము మేము పావనులైతిమి. సుమండీయని కరణంగారు సరికిరి. ఎంతమాటయని సాంబశివరావునెను. వారిపురకీ సంభాషణము జరిగినది.

సాం—తమకు తెలుగుపత్రిక వస్తుందిగాబోలు?

కరణము—అందునే మీపర్యవేక్షణమును గూర్చివ్రాసినారు, ఈవేళనే చదివినాము. ఇక్కడకు తమరువచ్చి 7 రోజులైనది. 12 రోజులుంటారన్నమాట, పండితమండలిలోనున్నారు. ఎవరింటికి వచ్చి, కథయేమి, యని విదిమందిని తెలుసుకొని వచ్చితిమి, తమవంటివారు గ్రామంలోకివచ్చి ఈలాగనూరుకో ఎడింధర్మంగాదుగదండి, తమరురాకముందు మాకొక కార్డయినను వ్రాయవలెను.

సాం—నేను రాతలచుకొనలేదు. రాజమహేంద్రవరంవచ్చి ఇక్కడకాసనములుండెని వినివచ్చితిని, అక్కడలో వెలిపోవలసినదే

కమేరా లోకలో నా దేనా, మనవి ఈవేళనేవచ్చెను. మరమ్మత్తుగా
లేదట, పదిరోజులపాటు ఉండవలసివచ్చినకథ ఇక్కడేర్పడెను, వెళ్ళి
దామన్న యూహ గాజమపేంద్రవారిలో గలిగెను, అందుచేత న
స్వోకి వోయిలేడండి. అవకతావేక్షహము జేసుకొనెడరా.

కర—చిత్తము.

సాం—సైకలు తమరు తెప్పించితిరా.

కర—చిత్తము.

సాం—మీవా లిసి ములగ చెట్టు దేనా.

కర—చిత్తము.

సాం—కందులు మీరెండవోయించినచ్చిరా.

కర—చిత్తము

సాం—మాసములుసిండని పిల్లకంటనుండిరా.

కర—చిత్తము

సాం—మీపిల్లయేనా.

కర—చిత్తము. ఈభోగ్యులుతమ కెట్లుజేసునును?

సా—మీయెడమచేతిని కత్తిరక్కులు కనిపించుచున్నవి? బట్ట
చెంగులు నల్లనిమచ్చలుబడినవి, మీతలపైని మూలగాకు పడినది. మీ
చొక్కాయపైని పెంకుపురుగున్నది, మీపెనవులు పసుపుదేరినవి.
అందుచేతనట్లు పోల్చితిని.

కర—చిత్తము, ఇంతబుద్ధిపూత్యత, గావుననే కెద్దవార్లయితిరి.
మాయంటిచారికి, పేరా, వూరా, నూతిలో కప్పులవలె చిటబడ ముంటి
మి! తమరుచూడవలయుననియే వచ్చితిమి. తానుబయలుదేరినది ము
దలు మావూరులో కాలుబెట్టిన వరసూ చదివితిమి. తమకుభోజన
మువేళమించలేదుకదా! కాకుండినమనా, చూడకూర్చుండాము! సెలవు
అని అందరు నమస్కరించి వెళ్ళిపోయిరి. సాంబశినగావున, పునఃపు

గామము జేసి గడవదిగువగుకూనంపివేసి, వెళ్ళిపోవచ్చెను, వసారాలో నుండి మార్గమును రావు గారిని తలుపువారనుండి పూర్ణమ్మ, గున్నమ్మ, చూచుచున్నారు. తమలో తాము నవ్వుచున్నారు, ఎంత తెలివితేటలై నవాడే! చేతికత్తి గీతలనుబట్టి, క్షుద్రముజేసుకుంటాడని పోల్చెను, ఎడమచేతిమీద తిప్పుతాడుగదాకత్తిని, అందుచేత, అన్నిటికన్న చూడేయేలాగు కనిపెట్టినాడో, వాళ్ళచిన్నపిల్లకు పనువువా? సిరిగావాలి, ఇతరు ముద్దులాడినాడు, పెదవులు పచ్చగానున్నవి. గాని కది పోల్చినాడే, అన్నిటికన్న ఆలాగపోల్చెనమ్మ నీటిలోకాడుగట్టి మనుష్యులుగనుమంటారు. ఈలాటివారేగావాలి, వాళ్ళుపత్రికలయందు ఇతనినిగురించి చదివిరట. ఈపత్రిక లేగమా వాళ్ళకుకూడావచ్చి, ఇంకా నులోనే యుంటుంది అని పత్రిక పట్టుకొని వార్తలు దొడ్డిలో వసారాస్థలమునకు చేరబడి చదువుచుండిరి. అందు సుందరంభార్య నుమారు 30 వత్సరములది. సంతానం పాపములేను. వచ్చినాయనా న్నాననికీ లేమని అంగవస్త్రము తువ్వాయిగుడ్డ, విశ్వనాథాయలు, అద్దము పన్ని అచ్చటపెట్టి, అమ్మగున్ననూ ఆతలదువ్వెయ్యమ్మ అక్కడ కూర్చున్నారేమిటి, అనగున్నను పరుగునవచ్చెను. పూర్ణమ్మ చువుచున్నది.

—

౯

వ్యాసము.

శరచ్చంద్రుడు సుందరమున నతని కతనేసాటి. హూణభావ యందు బియ్య పరీక్షయందున్నట్లే నవీనముగా లేచిన భావముల త్యజించి యార్యాచరణ పాతముగాగు నవీనవిగలవాడై యున్నో

గమలకాసింహక సుఖజీవనము జేయుచున్న జమీదారుగారివాడు. మి
క్కిలినుకమారుడు. పతికావలసిన మన్ననతఃకివేదమువంటిది. ముప్ప
దనః స్పృహగలవాడు. మించని యవ్వనము. వానికిరిక వెహహిళములేదు.
బియ్యోకరీతయం దుక్కిరియెనె యగువాత పరిణయమాడ నిశ్చయి
చుకొనెను. ఉత్తరగృహము వానికి రి వత్సరములకు మించిన సుదతిగన
పి పలేదు. రి వత్సరముల పసికూనను పరిణయమొనర్చి పదిరెండు
వత్సరములకు అందివచ్చుచనియును మరి 4 వత్సరములకు లోకజ్ఞాన
ము తెలిసి సాకస్పటికి నాప్పదియారు వత్సరములుగా వచ్చుచనియు
సరియైన దాంపత్యముగా దని తలచి పదియారు వత్సరములకు మించని
బాలవిధవను వివాహము డ నలయనని నొకల్పించుకొనినెను. ఆత
నికి తలిదండ్రులులేరు. ఒకమాసలియిద్ద మేనత్తగూత్రము కలదు. ఆ
మె యింతగాయుచుండెను. అండుమూలమున నీతనికి సుఖమునకు
బదులు మరికొంత కష్టముగా నున్నది. అంతనా ముసలమ్మకు 10 రో
జులనుండి ద్వారము. తానువండియింతగాయుచునాముసలమ్మకుపోయు
చుండెను. పల్కెలు, వలమట, ఆముసలమ్మకు తినిపించుట, బట్టకట్టుట,
పక్క వేయుట, క్షలుచాకీరీజేయుట, వానివనిగానున్నది. 10 రోజులనుం
డి తాను ఒకపత్తిగిన్నెను చూడలేదు. ఒకదినమున తెల్లవారినవెంటనే
కృత్యములు నొకప్పుకొని వేగకాపీళ్లబుబ్బులకు పోయి కడుపునిండిన
నట్లుగిని పరుగునొచ్చి ముసలమ్మకు దంతధావనముజేయించి బొవధ
మిచ్చి వేరొకమంచముపై నామెకు దిట్టముగా పక్కబరిచి ఆమె కట్టి
నబట్టను విప్పించి రెండవబట్టను కట్టి అందుపై నామెకు పరుండబెట్టిరి.
ఆమెవాతపక్కగుడ్డలు కట్టుబట్టలు అన్నియు నొకచోజేర్చిమూటగట్టి
ఆమూట నొకపద్దబెట్టి పొచిపనులన్నియు స్వయముగాజేసి నీళ్ళుతె
చ్చుకొని వంటజేసి వేడినీళ్ళు నొచిముసలమ్మకు పశ్యముబెట్టి పరుండబెట్టి
లాంతర్లలో కిరణనాణుగోసి సబ్బునన్నానముజేసి 12 గంటలకు భోజ

నముజేసుకొని మంచిదుస్తులు కట్టుకొని వాలుకుర్చీపైని వేసుకొని మునలమ్మవద్దకువచ్చి అమ్మా నీకేమిగావలయును. నీవద్దనుంచితిని తిను దాక్షివండ్లు కిసిమిసిపండ్లు సటికివంచదాం ఖర్జూరపు కాకులు అన్నియున్నవి అనిచెప్పెను. ఆ మునలమ్మ యాగా శరచ్చంద్ర కూర్చో ఆనియెను. వాడు ఆతలవద్ద కూర్చొనియెను. ఎందుకూ అనియెను.

వినుపెద్దముండను నామాటనియ చూచిగావా. కామేశ్వరా చార్యునకు ముగ్గురుకొడుకులు. ఆమనకొన్ని ముగ్గురివానిగిరిపనిజేసిఈ భూములు పుట్టయిగొని ఈమేడయిప్పుగట్టి. దేయి. ఆతనికిముగ్గురుకొడుకులు నేనుపుట్టినాము. అందరింటిను ననేపెద్దనానిని. నీపినతండ్రిలిద్దరు ప్రయోజగులై పెండ్లియై నన్నాళ్ళుకాపురముజేసి బ్రతికి, వాళ్ళుఆయువులేక చెల్లిపోయినారు. ఆబ్రహ్మముండలు తలవంపుపనులుజేసి చచ్చిరి. నీతండ్రిఅందుకు చివికచచ్చెను. అంతకుముందే నీతల్లిచచ్చిపోయినది. అప్పటికివ్రేలంతవాడిని. నేను డబ్బట్టిబియ్యేచదివితటఇంతకాచి పోయించుంటిని. నేనుమూలబడ్డ ఈమూడురోజులు ఎన్నికష్టములనుభవించుచున్నావోచూచావా; ముప్పదియేళ్ళవాడివై నావు, పెండ్లియని ముచ్చటని ఇంతవరకూలేదు నన్ను ఈవ్యాధిపొచదు. నూరుమందిపిల్లలనిస్తామనితిరుగుచున్నారు. నీవుడిప్పకుంటాయున్నావు. ముచ్చటగాద, పతులు కాపురముజేయుగాకంటి నిండానాకాచూపించావు కావు నీకేమిలోటు. కావలినంతడబ్బు ఇవ్వమువచ్చితిన్న భూములు. నూరుమంది ఉండదగిన మూడంతస్తులమేడ, నామాటవినుపెడ్లిజేసుకో యెవ్వరులేరు. ఏకాకివి నాతగానంతటి ఒక్కపురుగులేదు మీవంశమేలేదు, నామాటవినిపెండ్లాడి వంశముచిలుపునాయు అనిగెడ్డకముట్టుకొని కండ్లనీరు పెట్టుకొనియెను. పాపచూశరచ్చంద్రుడుఆ మునలమ్మమాటలలోముఖ్యమైనయర్థముగల దనితెచ్చి తనవృత్తిగాని తానుసాధాచుకొని

చెను. దుఃఖించితాను జేయవలసినపనియేమున్నది, ఇప్పుడేమిజేయగల
దు చేయగలవేమున్నవి తానొక్కడు. తననుగురించిప్రయత్నించువారె
వ్వరు తనకుతన మెవ్వరులేరుగానిముసలమును తృప్తిపరుపవలయునని
సరేఆలాగునేయనిచెప్పి తేబిలుమీదమున్న 10దివసాత్రుకలు 8వారపత్రి
కలు పట్టుకొనిమేడపైకిపోయెను.

ఇంతలో బహుబంట్లోను పైకివచ్చి ఒకతెలుగు పేపరును,
మూడుత్తరములనిచ్చెను. పుక్తరములు గబగబచరివివేసి, తరువాత
పత్రికలు ఒకగంటలో యేకరుపట్టి ఆంధ్రదినపత్రికలు పదియుమరియొ
కగంటలో చదివివేసి, అప్పుడువచ్చిన తెలుగు పత్రికచించి, తిరగవేసి,
ఇదిక్రొత్తగాస్తాపించిరి గావలయును బాగున్నదనియునుకొని అందొదవు
ప్రధానవ్యాసముచదివి, ఆవ్యాసము తిరుగవేసి తరువాత కాకితము
తిప్పినప్పటికి (ఇంకనుబుద్ధితేదా) యనుపై పేరొనెనున్న వ్యాసము
నిట్లు చదువప్రారంభించెను.

సభలునిదింకుశ ప్రభావముగా నాగుచున్నవి. వానిపర్యవసాన
మింతవరకానంతమైననుడననామూఁద్యమునకుబోధపడుటలేదు. ప్రాజ్ఞులగు
విద్యాధనులు చిరకాలము గురుకులవాసమొనర్చి విద్యాప్రవీణులై త
మనంఘమునకు జేసినమహాపకారమేమీ ! ఇంతవరకు బోధపడుటలే
దు. దుర్బుటదురాచార శృంఖలములచే బంధింపబడియున్న నవనంఘ
మునున్నత స్థితికి నెక్కించుటకు సోపానముల వంటినభలలో, మనకు
సత్యావసరమగు విషయములు శాస్త్రీయపద్ధతులను నొకనంస్కరమై
నను చర్చించినట్లుగవిపింపదు. నామకృష్ణాగు టూరుమండలసభలుమొ
దలుకొని, నేటిఅఖిలభారతీయ మహాసభలు మాటయట్లుండ, ది యా
లిండియా విశ్వజ్ఞలిబలో ఫెడరేషన్సు, నందలివైన సంఘగురాచారము
లసరికట్టగల తీర్మానము లింతవరకుచర్చింపకపోవుట యట్లుండ తలప
కపోవుట చోహముగాకపోదు. అధివతనమునై నకలింక భూయస్యు

దురాచార దరిద్రాధిగుర్భరభాదాభావములచేత జీర్ణించుచున్న సంఘమునకు నభివృద్ధిని ధనవ్యయము జేయుటతప్ప నొక్కమహాపకారము జేసితిమని చెప్పగలగా యకుడులేడని చెప్పట మాదోహముగానేరదు. నేను గావింపబడుచున్న ఆంధ్రవిశ్వజ్ఞ మహాసభలనైనను విచారింపగా పర్యవసానము ధనవ్యయమో విద్వాంసులమని విజ్ఞప్తిగుచు సంస్కర్తలచుని మిడిసిపడుచు పెద్దవాళ్ళచుని గర్వించుచు దాబులు దాబుచుంటయేకాని, కార్యము జరుగలేదు.

ఈమారు మహాసభలోను పునర్వివాహవిషయములను గాని దహన సంస్కార విషయములుగాని యందు చర్చింపబడనని యాహ్వానపత్రములు ప్రకటించుటకంటె వాపకార్యములుండనని ప్రాజ్ఞులు తలంపక బోవుట పొరపాటు కాకపోదు. సమాతనాచారములనే పరమధర్మమని నమ్మిన ప్రాచీన పండితుల మూర్ఖవాదములను ఆర్యులమని యుత్సాహమందెను యాధునిక పండితులు ఖండించి నవసంఘమున నాయార్యధర్మములను స్థాపించుటకంటె ఈసంఘమునకు జేయు మహాపకారముమరియొకటి కన్పించదని చెప్పటసాహసముగాదు. పట్టుదలచే పరిజ్ఞానహృదయమున శ్రమకొర్చి ధనవ్యయమున కంగీకరించి పర్యటనగావించి చూచిన చెప్ప వ్రాయ వీలులేని దురాచారముల సంఖ్యాకములుగానున్నవి. వానిగురించి నిష్పక్షపాతహృదయములై ప్రాచీన పండిత పండితమూర్ఖవాదములకు వెరవక కాలమాన స్థితులననుసరించి యాధునికవిద్యాధురీణులను నవనాగరికులు విషువని పట్టుదలతో చర్చించినగాని సంఘమున్నతస్థితికి రాదని మరియొకసారి మనవి జేయుచున్నాను. ముందార్థిక స్థితిని సాంఘికస్థితిని గమనించి తాత్కాలికవిధుల సంస్కరణచుట సమాతనధర్మమని యెరుంగని యాంధ్రుడుండడు. సంస్కర్తలు దాంబిక విధులంజూపి తమయశోవల్లికలు దిగంతముల వ్యాపింపజేసికొనుటయే ప్రత్యక్షముగా గానుపొందుచున్నది గాని

వీరీకార్యమొనరించిరని చెప్పకొనుట కొక్కటికనిపింపదు. పరులవిమర్శ
నములకు వెనుకబడుదమని సాంఘిక దురాచారములు మూతముప్పిడి
గానుంచక ఏడదీసి సాంఘికులమోలపడవేసి నాయకు లైకమత్యము
గా మొట్టపెట్టుటచారి పరమావధి. దహనసంస్కారమును స్త్రీపునర్వి
వాహ విషయమును ఆర్థికస్థితియు మనసంఘమున నెలకొల్పినగాని మన
దుష్టీర్థముకు జాతీయని చెప్పనెవ్వరు సాహసింపకూడని మాట. కర్మ
బాహ్యులు తప్ప బ్రాహ్మణులు ఖననముజేయకూడదని సుఖముగా
నోరెరుంగని వానికై నను తెలియుచున్నది. కనుపు లరచేతం బట్టు
కొని తిసతిండియునుండచోటునుబాడమంచమునుకట్టబట్టయులేక సంఘ
ము మలమల మాడిపోవుచున్నది. గావుననే వివిధమండలముల వా
స్తవ్యులు కాంతానహితాలై పరదేశములకుపోయి పరదేశీయాచారము
లను శిరసావహించుచున్నారు. ఇట్లుక్రిమముగా నుపేక్షించిన కొంత
కాలమునకు మనసంఘ మూపేరుమీదనుండనని భయమగుచున్నది.
పోషింప మగవురుముకులేని స్త్రీలయెట్లు జీవించిననూ సంఘముచేత
మాటబడుదురేమో యనునంకల్పముచే రంగూన్,టిటాగర్,ఆస్సాను,
బెర్నో,టాటానగ్, కర్కపూరు, అగ్రా, లుజిడి, మున్నగు చోట్ల
కుపోయి తుదకా ముష్కరులకూర్కొరకృత్యములకుమారుమాటచెప్పినో
పక ఆంధ్రజాతీయ గోలుపోవుచున్న ప్లెవ్వరెరుంగరు. ఇండ్లలోనుం
డిన పూర్వసువాసినులు చేయుచున్న పరమదురాచారములు పంద
లకు తెలియవుగాని నిజమైన వైమర్శికులైన గృహస్తులకు తెల్లమేగదా
పరువు ప్రతిష్టలతో కాలయాపనము జేయవలయునని నంకల్పబద్ధమా
నసులైన ప్రాజ్ఞకొటి వితంతులగు వుశ్రికలు గాని సోదరీలుగాని పడనె
ముగాని మరదళ్లుగాని పినతల్లులుగాని తల్లిగాని జేయుచున్న పరమదు
రాచారములకు తెలతెత్తలేక సంచరించుట కనులార మాచుచున్నా
ముగదా? బాలవితంతులు జేయు శిశుహత్యమాటయటుండ నందునల

న జాతీయ భిక్షుగ్ని యొక్క కష్టన యగుచున్నదో గమనింపవలసినది. ముఖ్యమైన విషయము. కాటికికాళ్ళుజావు సుసలిముండకొడుకులు భార్యలు పోయినవరసగా పది పైవాహికములు జేసికొనుచు విధవలగు తమపుత్రీకల నల్లైయుంచి ఇంటిచాకిరీలు జేయించుకొనుచు వారిభావముల నరికట్టుపాపమే మనజాతిని యధోగతినుండి తప్పించుటకు బదులు మరకొంతముంచివేయుచున్నదని యెరుంగని పండితుని పాండిత్యము మఱుటగలుపవలసినదేగదా. ఆర్యాచారమున బట్టి నడుచుట లగ్నములగు బ్రాహ్మణులవైపునై నడుచుచు తమకు గల్గినతొంటి మూర్ఖపితౄచమును నూతనసంస్కార మహమ్మత్రా పాగానుణము వలన దూరము పరపుకొనకపోవడము కేవల అధర్మనాయకముగాక పోదు.

ధనము ! నీతియు ! నిలకడుమాత్రమే జీవమునుద్ధరింపగలవని జనసామాన్యమునకు జెలియకుండిన మాజెగాసి, నాయకులకింకను దెలువకున్నది ! పంచమ, మహమ్మదీయ, హిందూ, సమ్మేళనములు జరుగుచున్న నీకాలము సహితము, తగునలాడి సభలో ద్విక్కికొని ఈతగువులు మతాంతరుల సమక్షమునకు మోయుట కంటె, భారతభూమికి వ్రోహముకి నొకటిలేదు. మనప్రాచీనవైదిక పండితులు సనాతనధర్మములని యభిప్రాయ పడుచున్న వన్నియును, చరిత్రానుసారముగా నాధునిక పద్ధతుల మాత్రముగాని ఆర్యపద్ధతులుగానేరవు. ఆర్యపద్ధతులు సవనాగరికాధునికులు నగు పండితులు ఆచరించుకొననై నెమకుచున్నవిమాత్రమేయని ఋగ్వేదము పల్ల వృథమగుచున్నది. మరియొకచిక్కు నేర్పుతటస్థించినది. మనపూర్వ చదువులవలన అన్నియులేదు. నేను శిల్పములు, విద్యలు, మున్నగు నవియెల్లను పాశ్చాత్య భాషపై నాధారపడియున్నవి. పాశ్చాత్యభాషయందు ముప్పది వత్సరములకు గాని యుత్తీర్ణము గానేరకు, ఈలోగా నైవాహికము, వానికైన విద్యాబంధము, ముప్పది వత్సరములు మించి

స తరువాత యోగ మలో ననిమిదిఁజేర్చుమల పిల్లలే తటస్థించుకత
 న, వీనికి 40 పల్లెలమ లకు భార్య కాపురమ నకు వచ్చిన తగిన దాం
 పల్లెలమ గాద . అందువలన నెడరో యక్తవయస్సులో నున్నకాంత
 లు చిక్కుదురన నకల్పముతోనే కయిస్తన మనము నేతీసుకొను
 చున్నారు. దుర్భర నిర్బంధముల కోవలేక నా ధుని కైస్తవులలో
 కొందరును, తదతరదేశీయ వాసులుగా కొందరును, అన్యచారపరా
 యులుకై కొందరును, చెలాయించుటలే ఆ ధర్మజాతి తక్కువయై
 శక్తిలేనిదై కాలీక ఒడిన రొక్క మగల బొక్కినమగు ననుటకావలస
 యు నందియవ లేదను తలంపుతో రెండవ వ్యాసావతారమగు రా
 వుబహుదూరు కందుకూరు వీరేశలింగం పంతులుగారి భావములనిక
 మనసంఘమునాని పోషింతుట కర్తవ్యమని రాజోవు మహానభలో
 చర్చించుట మ ఖ్యాపథియని మనపి జేయుచున్నాను. అట్టి నా మన
 విని, సంఘనాయకులు మఖ్యముగా గమనింతురని నానపూర్ణ నమ్మ
 కము. నేనీవధ్య కాకినాడరేవునుండి రంగూనువెళ్ళి అచ్చటినుండినేరు
 గా కలకత్తావచ్చి కలకత్తానుండిఒయలుదేరి రాంచీలోదిగి, అటనుండి
 నాటిత్రోవను 20 రోజులకు సేవలదేశము పోయి 10 దినములట విష
 యములుకొన్ని చూచి మగుడరాంచి వచ్చికాసి, గయ, ప్రయాగ,
 మున్నగు మఖ్యపట్టణములరిసి, నేరుగా బొంబాయి పోయి, ఆడధర్మ
 ములు తెలుసుకొని, మదరాసు పార్లమెంటు నెరిగి సింహళమునుచూచి
 మదరాసు పోసిడిస్సీలోగల మఖ్యపట్టణములరిసి గోదావరిజిల్లానరసా
 పురం తాలూకా, పండితమండలిలో పన్నెండురోజులుండ నిశ్చయం
 కొనినాను. ఈచ్యానము పండితమండలి నుంచియే పంపినాను. నేనరసి
 స వివిధదేశముల యాచారములు, వివిధసభలుగా నున్నవి. నిష్పక్షపాత
 బుద్ధితో గమనించిన ఆ ధర్మదేశీయ విశ్వజాతీ యార్థ, నైతికవిధుల
 లోకాక, భారతీయ ధర్మమున నున్నతి గోచరున్నది చెప్పనంతవ

మగుచున్నయది. వివిధదేశా చారములను శీఘ్రతతో నింకనొకమార్గ
పత్రికలోనే వ్రాసి మాపత్రికాపాఠకులకు నివేదించుకొందును గాన,

ఉ. మిరినకాలమెల్ల మితి ♦ మిరినద చు దలంచిప్రేమై
వారగసంఘసంస్కరణ ♦ భారములెల్లడమోయనెంచి మే
స్త్రీరువులనమ్మదుల్గుదుర ♦ దీరిచిశ్రద్ధవహించి నేగమీ
సారినభాముఖంబునను ♦ సద్విధులెల్లను చర్చజేయుడి

యనుకవిశేఖర మహామహాపాథ్యాయి శాస్త్రుగవారిపద్యము
నిందు నుదహరించి విరమించుచున్నాను. ఓం శాంతి శాంతి
శాంతిః.

ఇట్లు స్పంగపురి సాంబశివరావు.

మకాం. పండితమండలి గోవానది.

సాకేత్. కోటిపల్లి, చీపురుపల్లితాలూకా,

డిప్టీకు. వై జాగ.....

ఈవ్యాసమాశరచ్చంద్రుడు ఒకమాటుచదివి, నట్టరాని సంతో
షమున నింకనొకసారి జదివెను. ఈవ్యాసము సాంబశివరావు పండిత
మండలిలో ప్రవేశించిన దినమునే పంపబడినది. దానిజూచి ఆశరచ్చం
దుడు పరమానంద భరితుడయ్యెను. వానికి సంతసమును, తొందర
గలిగినది. పాపముగలిగి తానేమిచేయును. ఏమిజేయుటకాతనికి తోప
లేదు. ఇట్టివ్యాసము నింతకముందు నెవ్వరును వ్రాయలేదని యాతడు
నిశ్చయించుకొనెను. ఇప్పుడు సాంబశివరావు పండితమండలియందే
యుండెనని మరింత పొంగిపోయెను. సాంబశివరావు వ్రాసలేదనిమిది
వత్సరములనుండి చూచుచుండెను. ఇట్టి వ్యాసమితడెన్నడును వ్రాసి
యుండలేదు. వీనినిచూడవలయునని తానేన్నోమాటలు నిశ్చయించె

ను. సాగినదిగాదు. ఇంతదగ్గరకు వచ్చినప్పుడుకూడా చూడకపోవడము ధర్మేతరమని నిశ్చయించుకొనెను. గాని ముసలమ్మను విడిచిపెట్టి రావడమతనికి యిష్టమనేక పోయినది. ఈ రెంటియందేది ప్రధానమైన పనియని తలచెను. రెండును వానికైన గానముగానే కనిపించినవి. అప్పు టికి 2 గంటలన్నరకావచ్చినది. మేడదిగి ముసలమ్మ వద్దకువచ్చి, అమ్మా అమ్మా యని పిలిచెను. వాని కాముసలమ్మ మేనత్తయైనను తల్లితండ్రితోనేసికారణమున నామెయే తల్లియని చిన్నప్పటినుండి, అతనా మేనమ్మాయని పిలుచుచుండెను. అందుచేత నట్లుపిలువ నాముసలమ్మ ఏమినాయనాయని పలికినది. శరీరమెల్ల చెమటచే తడిసిపోయినది. ఆ బట్ట విప్పించి రోడనబట్టకట్టబెట్టెను. ఒకగుడ్డచే శరీరముబాగుగాతుడిచివేసెను. ఆముసలమ్మ సంతతానే లేచెను. అచ్చట వాలుకర్చిపై కూర్చుండి. సైకలెక్కి పగుగున కావీక్షబృన్దకువచ్చి తానుటిపినువు చుచ్చుకొని నేడిటి వెండిమరచెబుతో తెచ్చి ముసలమ్మకునిచ్చెను. ఆమె వుచ్చుకొని నీకెంత శోషకువచ్చినది కొడకా,, మరిబ్వరము రాదురా, బ్వరముపోయినది. ఎప్పటివలె నుందినాయనా అని ముసలమ్మ చెప్ప గావినని సంతోషించి, గంటకు బ్రతుకుతానంటావు గంటకు చచ్చిపో తానంటావమ్మా యని పలుకుచు సైకలుతోనొక ఇంటికి వెళ్ళి యూ యదమానుని చూచి అన్నయ్య గారూ. అక్కయ్య నొక రెండుగోజులింటికి పంపకూ. అని యడెగెను. తీసుకువెళ్ళునాయనా, మీయమ్మ కెట్లున్నది? యాతడడిగెను, బ్వరము ఈదినమురాలేదు. ఈవేళతో పోయినది. నేను ఒకదగ్గరకు వెళ్ళివలసిన పనివచ్చినది! రే పొక్కిపోద్దేలేదుఎల్లుండికివెళ్ళిపోవస్తానుబ్వరంతోనున్నదిగదాఒంటిగా నుంటే చలిసీరుత్రావుతుంది అందుకు అక్కయ్యను పిలవడమునకు వచ్చినాను. ఇప్పుడే వెళ్ళుతాను అన, నరే వస్తుందిలే నువ్వు వెళ్ళుమని యాయదమానుడన, అట్లుగాదు మళ్ళీరామనస్సిలేవుంటుంది. నాతో

పంపండిఅన నాయజమానినొనికి వెళ్ళి తమ అక్క నుపంపెను. ఆమె
యు ముసలమ్మయేగాని అంతయుసలదిగాదు, సైకలొకచేతితో పట్టు
కొని తానాముసలమ్మతోగాడ నడుచుచు ఇంటికివచ్చి. అమ్మా
యూరికివెళ్ళి యెల్లుండికివస్తాను. ఇదిగో అక్క య్యాను తీసుకునివచ్చితిని
అన నాయనా ఇందాక చెప్పిందగ్గరకేనా తీసుకునిరారా, నేనుచూస్తాను,
ఆలాటివాళ్ళను చూస్తే పాపములచోతవి, అని పలుక సరేయని బయ
లుదేరెను. తాను దుస్తుబధించుకొనునోకి, ఒక లుక్కాను పట్టివది.
మూడున్నరయైనది! పండితిమాడలక్కడికి సుమాగు రెండుకోసులు
మాత్రమే. సైకలుతో వెరుగొండనుండివచ్చిన వారిరగంటలో రా
వచ్చును. ఆతడు సైకలతోనే బయలుదేరెన నాడుగనుక 4న్నరకు
వచ్చును. తానిదివరకూ సవరించుటతోడనే సరిపోవుచున్నది. నల్లని
బూటు తొడుగుకొనియెను. అ మా : ల్లచిజోడు వేసికొనియెను. కొ
త్తగానుకోమల్లుకట్టును, సిల్క కమీజుతోడుకొనియెను. అందునెక్కువ
మర్పబడది. నల్లచేనలుకోటు వేసుకొనియెను. నల్లటోపీపెట్టుకొనియెను
సిల్కిపోకట్టును. లు శేబుతోడున్నది. నల్లనిబూటుచుక్క నుదుట
నున్నది. బంగారుగొలుసుతో వాచీశేబున సమర్పబడింది. నల్లశంక
మగు చంద్రబి బహువలె పోకాసి చు నాతినిమోము చు చేతులును
వానిశరీరచ్ఛాయను చూపించుచున్నవి. చు దండలలో తిడే మొదటి
వాడు. తుమ్మెదలవలె మీనము మీనముసలాడుచున్నది. నల్లముగా
గొంచమెత్తగానున్న యతడు సైక బదొమ్మిదిని పట్టుచుండెను.

సాంబశివరావు సామర్థ్యవిశేషములు మాపాఠకులు సంపూర్ణముగా పోల్చియేయుందురు. సాంబశివరావు మాటలాడుచున్నప్పుడు సామాన్యముగా గొడవవారు మాట్లాడుటకు సందుగడను గుక్కదిరగకుండా మాటలాడగలవాడు. సభలోనిలువబడి యేకయాపిరిసినిర్దుష్టముగా వివిధవిషయములలో నొకటిపై నొకటి మాటలాడుటకు దగ్గరిగణ్యుడు. ఈయన మహాసక్తయనినా వొకమారు సారస్వతమహాసభలో ప్రముఖులవలన బిరుదముపొందినవాడు. మాటలాడుచున్నప్పుడు మాటలు ఎంతసేపు విన్నను తరివి దీరక మహాసమర్థులు సహితము విందురు. వానిమాటలు విని మొట్టి కామినులయినను భ్రమింతు రనుట కావంతయైనను నందియును లేదు. వానికి గలగుణములు వర్ణించుటకు చాలాకాలమువట్టగలను. వీరినివాసస్థలము నంతవల్లి. ఈతడు క్రమక్రమముగా పెక్కండుగురువుల పాదసేవవలన, ననేకవిద్యలు నేర్చిన మహామేధాశాలి. ఈతనునవలలు నాటకములు ప్రబంధములు వ్రాసినాడు. అనేక మహాసభలలో గాననాధిపత్యము వహించి అనేక మహాసభలను వన్యసించిన నిరుపమానచారిత్రకుడు. నూతనధర్మావలంబి మున్నగు విషయములు మేము చెప్పనక్కరలేకనే మాపాఠకులు పోల్చగలరు. ఈతనొక్కప్పుడు హూణభాషాసాంప్రదాయ మెరింగిన హిందువునివలె తయారగును ఒకప్పుడు మహాపండితునివలె వేషమునును. మరియొకప్పుడు పైన కండవాలేకనుండును. తనకొకనియమమనిలేదు. మంచిచొక్కాయినే దొడుగును. గుండీలు పెట్టడు. నూతనలవలె క్రావునుంచెను. దువ్వడు. ఒకప్పుడు దినమునకు కట్టచుట్టలు కాల్చును. ఒకప్పుడు చుట్టముట్టినాడు. వరసగా కొన్నినాళ్ళు తాంబూలమువేయును. కొన్నినాళ్ళు

తాంబూలము మొగమునేచూడడు. ఒకప్పుడునిలువుబొట్టు వేరొకప్పుడుచుక్కబొట్టు, ఒకప్పుడడ్డబొట్టు ఒకప్పుడనలేబొట్టుపెట్టడు.

బహువికారపు కాంతినైన నొకదినమున ప్రేమించును, అచ్చరనైన నొకరోజున కంటగాంచును. పైని కండవాలేకనే యొకప్పుడుబజారునకు పోవును. ఒకప్పుడు బనారసు కండవావేయును. అంగవస్త్రము నొకప్పుడు విలువగల పుట్టమింకనొకప్పుడు చల్లాయొకప్పుడు టోపీయొకప్పుడు, యేమిలేక యేయొకప్పుడు, గాని ఏవేళచూచినను మాటలాడుచున్నప్పుడు, తప్ప, సర్వకాలముల ఆకవయవక నేత్రములు పెట్టియాలోచించుచుండును. ఒకప్పుడు దరిద్రునిమాటను శిరసావహించును. ఒకప్పుడు మహారాజునైన లక్ష్మిపెట్టడు. ఒకప్పుడు ప్రాణము కోపియిమ్మనిననిచ్చును. ఒకప్పుడు తన్నుకొనినను పూరివుల్లనొనగడు. ఇట్టి భావములనలన వానిమోముచూచిన విమర్శకుడు తప్పక కవియని పోల్చగల లక్షణములన్ని వానినాశ్రయించినవి. తాను తొలికవిత్వమున కెంతప్రాముఖ్యత నొనగెనో ఇప్పుడు విమర్శనకెంత ప్రాముఖ్యత నొనగెను. పూర్వాచారములకు పూర్వమొంతదాచుడుగా నుండడువాడోనేడంతశత్రువుగానుండెను. భాషాదేవ వీనికుమార్తెయే. మాణిక్యమ్మ వీనిభార్యయేయని మాపాఠకులు పోల్చియే యుండగలరు. ఆదినమున ముససబు గ్రామకరణంపెత్తినదారులతోమాటలాడి అంపించునరికి నుమారు 12 గంటలు కావచ్చినది. గున్నడు తలదువ్వివానిని స్నానముజేయించినది. తానుభోజనము చేసుకొని వచ్చునరికింకను స్తంభమువద్ద పూర్ణమ్మ వ్యాసమింక చదువుచున్నది. సాంబశివరావటకు వచ్చియైనదా యనెను. దానికోసమే. యిరువురుముకనిపెట్టితిమనసాంబశివరావావ్యాసముమాటయనగాగున్నడు. అదేమది మనినవ్విబదులుచెప్పి ఎంత పలుగాయలు, మీగు, అని సాంబశివరావు అసవేగమో ఇన్నన్నిదేశములు తిరిగినేర్చుకున్నామా, యన నిక్కడయుండే బుట్ట

లబ్ధిచుంటిరి. నుని రావుగారు పలుక, నిన్ను పెట్టలేకపోతిమని గున్న
 డన్నది, పూర్ణమ్మ చదువుచున్న వ్యాస ము ముగిసినది. గున్నచులోనికి
 పోయి పక్కబాగుజేయు చుండవేరొక నాలులది దిండుపట్టుకొని పూ
 ర్ణమ్మనచ్చినది. తలవిప్పు గున్నచు చేతికిచ్చు సమయమున రావుగారు
 పాన్పుదోకిజేరి మంచము ఎంతవెడల్పుగానున్నది. ముగ్గురు పడుకొనుట
 కు సరిపోయినట్లు గనిపించుచున్నదనియెను. అమాటమీద, పూర్ణమ్మ
 ముగ్గురెక్కడైన నొకమంచముమీద పరుంటారా అని ప్రశ్నించినది.
 పరుండిచూతామా, యని గున్నడన్నది మూడవవారెవ్వరు మనమిరు
 వురముంటిమని పూర్ణమ్మ అనువెంట నీమధ్యచోటిస్తే నే నుంటాను
 అని సాంబశివరావు పలుకువెంటనే వారిరువురు నవ్విరి, సాంబశివ
 రావు చమటలుగ్రీక్కుచూ మంచముపై పరుండెను. వెలిగించిన
 చుట్టతెచ్చి గున్నచు నోటికందించినది. సాంబశివరావు పొంగినిద్దరపట్ట
 కున్నది అనిబలుకుచు వెంటనే ఎంతగడుచుపిల్లడమ్మ; అనిగున్నచువాని
 బుగ్గముద్దుపెట్టినది. అరెండవబుగ్గ నాదియని పూర్ణమ్మ ముద్దుపెట్టి
 నది. మీముద్దులు మీకిందంజియని తిరుగావారిరువుని సాంబశివరావు
 ముద్దుపెట్టెను. వదెన లనుమానింతురని వేరమే ఆగదినుండి తొలగిపో
 యి రెండవగదికి పోయిరి. ఒకవాయిల్కుర్చీపై గున్నచును రెండవకుర్చీ
 పై పూర్ణమ్మయు కూర్చుని గుసగుసలాడుకొనుచుండిరి. ఇట్టి మహా
 దానందసమయమియును మనసాంబశివరావున కెట్లునిద్దురపట్టినదో మాకు
 తోచదు. సరేగదా, అది విద్వేగాదని మాపాఠకులు పోల్చకపోరు. అ
 ప్పటికి ఒకటిన్నర కానచ్చును. గున్నమ్మ తననిరుపమానమాధుర్య
 మయమైననోటితో విస్పష్టముగా సంధులు విడదీసి ముక్కకు ముక్క
 తెగినట్లు ముద్దుపలనీకీతిమగు రాధకాన్వాంతనమున నిశాకృష్ణులను
 గదిపబెట్టి రాధయనుకొనుచోటున గలపద్యవరన ప్రార్థించినది.
 పూర్ణమ్మ వినుచున్నది. పాపము వాళ్ళవదినెలుగాని, అన్నలుగాని,

చదువెరుగనివా రగుకతమన వారు చదువున్న పొస్తకముపేరైన న
 రుగరు, పొస్తకము పూర్తియగు సరికి 2 గంటలు పట్టినది. ఇరువురు
 వచ్చి సాంబశివరావును చూచి నిద్రగాఢము మాయపిల్లడు అని తల
 పట్టుకొని కదిపిచూచిచూచి, నిద్రయేనమ్మ జేశాలుదిరిగినదానరి, అని
 పూర్ణమ్మపలక, పోనీ అన్నందిని లేచునరికి అల్వా చేదామురా, అని
 ఇద్దరు అన్నమనకు పోయిరి. యిది తడు మూడుగంటలకు పడుకొని
 4 గంటలకు లేచునరికి సుమారు 40 మంది వాని నందర్బనార్థమై కూ
 ర్చుండిరి. ఆకూర్చున్నవారు సకల మంది తెలుగులు, కిక్కినవారు
 కమ్మవారు, లేచి చుట్టవెలిగించుచున్న సమయమున, ఒక చెంబుతో
 మంచినీళ్ళు, పళ్ళెముతో అల్వా, పట్టుకొని గుండుచు, ఒక చేతితో
 కావీ, తాంబూలపు పళ్ళెరము పట్టుకొని పూర్ణమ్మవచ్చిరి. ఆతను
 చుట్ట వెలిగించుకొని కాల్చుచుండెను. తెచ్చిపవి ముచముపద్ద గల
 కానుకేబియ్యపై పెట్టి కూర్చుని యుండిరి. పూర్ణమ్మ యెంతసేపు
 కాలుస్తావు. అని నోటచుట్టలాగి పారవేసినది. యిది నోరుగమకొని
 అల్వాతీసి ఇంతపూర్ణమ్మ నోటచు ఇంత గుండునోటపెడుతు తాను
 దినుచుండెను. ఇటులనే వారికా యల్వా దినిపించి తానింత తినియెను
 కావీ దానినోటికింతయు దీనినోటి కింతయు నందించి యున్నది తాను
 వుచ్చుకొనెను. అందరుచేతులు కడుక్కునిరి. నేనుతాంబూలము వేసు
 కొనలే ననిచెప్పి చుట్టదీయజోయెను. వారే తాంబూలము వేసుకొని
 ఇరువురు తిమలపాకులు తమ్ములు నియ్యగా నోరు చూచి అతఃపలు
 చు అద్దమువద్ద నిలువబడగా వారిరువురారని వెనుకకు వచ్చిరి. పొండ్లి
 యని ఇరువరకు రెండు చెంపలుఁగొట్టి తన రసికతచూపించి నన్నని
 వడుకునూలు పంచ కట్టుకొని తెల్లని పూలుబనియను తొడుగుకొని
 రోల్లురోల్లు స్పెటికలు పెట్టుకొని ఈవలికి వచ్చెను. అంతనే వారెల్ల
 నొక్కసారి లేచిరి. ఆయ్యయ్యా కూర్చొండి, మనకట్టి యభ్యంతర

ము లేదన, కరణంగారు మాకు తమరతిధులు, కదా, యన కానీమన
 మందరము సోదరప్రియులమని యనుసరికి, నిజముగా మీవారు మే
 ము సోదరప్రియుముగానే యుంటిమని మననముగారనగా. అట్లుండిన
 గాని భారతహితీయత తెల్లముగాదని పలుకుచు స్థంభంబునకు చేరవేసి
 నబాలీను నానుకొని కూర్చునియెను. అప్పటికి నాలుగుంబావు కా
 వచ్చినది. చేతనున్న యగ్నిపెట్టిని చుట్టలువారు కూర్చున్న స్థలమున
 గా, పెత్తనదారు, ఇక్కడ చుట్టలేనా ఏమండి, ఈచుట్ట కాల్చుండి
 అని ఒకచుట్ట నివ్వగా నాచుట్ట కాల్చుచు రావుగారు వచ్చినవారిని
 సంతోషపెట్టినై అనేకవిధులు కలగూరగంపవలె కలిపి మాటలాడు
 చుండెను. వారాతని పాండిత్యమునకు నిరంకుశ మగు ధోరణికి, వా
 క్పటిమకు, సందర్భశుద్ధికి యుక్తులకు విమర్శనలకు పరమానంద భరి
 తులై యుంకిరి. గొప్పవాడమని గర్వించు పండితులు నలుగురైదు
 గురు నై దికులందు కూర్చుని యుండిరి. వారాతని ధారాశుద్ధి కబ్బు
 రము నొంది సంస్కృతమున సంభాషింపవారిని మించునంతటి వ్యా
 కరణభూయిష్టమైన యనర్గళధారతో గుక్క తీర్చుకుండా మాటలాడ
 వారతని పాండితీశక్తికి పరమానంద భరితులైరి. ఆయింటి యజమా
 నుడగు నుందరమును గని, అందునొక పండితుడు వీడమీకేమగునన
 మాపినతండ్రి మనుమడని చెప్పగా వారు ఆలాగ మీయేడు మూడు
 తరములకూ పేరుతెచ్చి రయ్యా గాని ఇంతవేగము వీరిని వెళ్ళనివ్వ
 కిండి. అని యాపండితుడు బలుకునంతనే నేను బయలుదేరి నుమారు
 తొమ్మిది మాసములు కావచ్చెనండి వన్నెండురోజులకు వచ్చెదనని
 ఇంటికి జాబుప్రాసి పంపితిని. అందు నీచినమునకు 7 రోజులుముగిసిన
 యి. వేగము బోవాలి యను నంత కానుందరం ఆప్రిస్తావన ఇప్పుడేం
 దును చూతాము లే యని మేము విని వాడుక వినడమేగాని పుట్టి
 న దగ్గరనుండి చూడలేదండి. మే నున్నా మని వీ డెరుంగ నే

యెరుంగడు. నచ్చి 8 రోజు లై నది. మానము వరకు కదలడు.

తరువాతనంగతి నాలోచించవచ్చుననుచున్న నిగతలో సైకలు గంటధ్వని వినిపించినది. ఆందొకరు లేచి మునివాఃలికిచని చూచి యెక్కడో యుద్యోగస్తులు అని భావించెను. పోనియని కరణమను సంపూర్ణరంగార యిల్లువకి డసని సైకిలిదిగి యాతడడుగ నిరేయని యెక్కడో చెప్పగా, సైకలు చేరవేసి, లోనికివచ్చెను. ఆ బాలినునటు కూర్చున్నవారే సాంబశివరావుగారని తెలచి, రెండుచేతులు ముక్కిలిచి, ఫాలమున కంటుట్లు జేర్చి నమస్కరించి నిలువబడి సరికి దయచేయండి, కూర్చోండి, యని సాంబశివరావు వేల్చుచూసెను. బాలిచూస ననవచ్చునై యాతను కూర్చునియెను. సాంబశివరావు పుండరమృతైవు చూచి పాదప్రక్షాళనకు నీళ్లు తీసుకొని రాండియని చెప్ప నాతనులో నికేగెను, వాని దివ్యాకారము అక్కడనున్నవారికి మతిచెడగొట్టుచు న్నది, విధాతగర్వములు మార్పుచేయుటకు మనస్కరునిచేత పట్టునబగా సృష్టింపబడిన యాదివ్యాకారము పురుషులనే భ్రమింపజేయుచున్న స్త్రీలేమగుదురొగదా! యంతసుందరంచేత జేబమనీర్లు పాదప్రక్షాళన మాతను చేనుకొని, సంతనే, సాంబశివరావు లోనికిగి కావీయేమైన మిగిలియున్నదాహునుసరికి, యున్నదని చెప్ప వెడిగ్లానుతో సాంబశి వరావు పూర్ణమృతైవ గ్రహించి మనవారే నేనెప్పుడు చూడలేదు, అని దానిప్రశ్నకు బదులుచెప్పించి కాకాఫీనివ్వ అతనుద్రావి, కూర్చునియెను, సాంబశివరావును కూర్చునియుండెను.

సాంబ—తమని పెనుగొడగావా?

నూత—పెనుగొండయేనండి.

సాం—తలినందుగ్రిలు పోయియెంత కాలమయ్యెను.

నూ—నాచిన్నతనంలోనే.

సాం—పాపము వంటమీరేలాగున్నదే?

నూ—10 దినములనుండి నేనేను,

సాం—మీమేనత్తగాని మీయక్కగగాని బబ్బుగానుండెనా?

నూ—నూమేనత్తయేనండి.

సాం—ఇంతవరకూ వివాహముకాలేదెంచేత,

నూ—వేరుకారణము.

సాం—తమరు బియ్యేపేసెతిరిగదూ.

నూ—చిత్తము.

సాం—తమకు చుట్టయభ్యాసములేదూ!

నూ—లేదండి.

సాం—తమరు తూర్పుశాఖయులుగదూ !

నూ—చిత్తము. అను వారివారిమాటలుచూచి, అక్కడనున్న వారు ఇదివరకూ వీరు వీరినెరిగినవారా యనుకొని మెరిగియుండిన నిట్లవగ నేలనని తలంపుచుండిరి. అనూతన పురుషుడత్యాశ్చర్య నిమగ్నుడైనన్ని గూర్చినవిషయము లీతనిక్లుదెలియును, అనుకొనుచూ రెప్పవేయక వానిపరికించుచుండ పట్టజాలసెవ్వాడై (కరణం) అయ్యా నానందేహము తీర్చుకొని నమ్రభావముతో, నాంబశివరావు నడుగ ఆతడడుగబోవు విషయము గ్రహించి, ఏమియులేదండి ఆతను సైకిలు దిగుటతోడనే, పరిమేశ్వరియనెను. పెనుగొండ కన్యకాపరమేశ్వరికియుని కీర్తనముగాన నటతప్పనెవ్వరు పరమేశ్వరా! యనిగాని పరమేశ్వరీ యనరు. అందువలన పెనుగొండ వాస్తవ్యుడుగాపోల్చితిని.

చేతికి ధర్మముడియుంగరి ముండెను. తలదండుగిలులేనివాడుగా నిశ్చయించితిని. వ్యాధిలక్షణమున పై రెప్పగాని క్రిందరెప్పలుగ నియుబ్బును. ఈతనికి రెండురెప్పలుబ్బియున్నవి. అందుచేతనే వండుకొనుచున్నట్లు తెలుసుకొంటిని.

తలదండుగిలుపోయి ముండెను. అక్కగాని, మేనత్తగాని విధ

వాండు ఇంటనుండవచ్చును. వారిరువురు నుండిన వీనికి వంటతటస్తింపదు. ఇందునొక్కరుండుటచేతనే వంటతటస్తమగును. జబ్బుగానుండి యుండవచ్చునని యనుమానించితిని.

లోనున్నసిల్కుచొక్కాను డి ఒంటిపన్నిదవునుడి గనిపించెను. ఉపనయనము నూతనమేగాని పెండ్లిలేదని యనుమానము పొందితిని.

ఈతను బాల్యము మనైవాహికయు చేసికొనక పోవడంనల్ల పట్టుదలయేయైయుండవచ్చును. అపట్టుదల హూణబాహు విచార్యులే పూనుదురు. ఈవయస్సునుబట్టి బియ్యేయగునని తలపెట్టితిని.

మట్టగాల్పువారికి దంతములు కనదేరియు నలుపెక్కి యుండుట యాచారము. అట్లుకనబడమిని అగ్గావేసుకొని యుంటిని

పాదప్రక్షాళనాంతరము నీళ్లు నోటవేసికొని గారణమునచూశాఖవారని నిచ్చయించితిను. వాని తెలివితేటలను మర్చి నయినచువారపరిమితానందమును పొందిరి. మరొకతనేవు ప్రకృతభారతదేశవిషయములగుర్చియు ఆ భద్రదేశస్థములగు గూర్చియు దేవాలయములను గూర్చియు ప్రస్తాపించిరి. సాంబశివరావు వైపునూచి తమకు తెలుగువత్రిక ఈవేశ సందేశమునూట. అంతయుని లోనికి వెళ్ళినచ్చి, తమపేరు శరచ్చంద్రుడు గదండియని బలికెను. చిత్తమనిరి. అప్పటికి ర-ర పావులేక నైదున్నరకాలము గావచ్చినది. యిరువురును వేచిరి. తక్కినవారందరు నమస్కరించి శేలపుత్రునికొని వారిరువురు లోనికిపోయిరి. శరచ్చంద్రుడు మోముగడిగికొని కోటుసాగాయ్యను తగిలించి మగుడదాహము వుచ్చుకొనియెను. నౌఖరునైకలులోనపెట్టెను. వారిరువురు రెండు యుచితాసనములపై నివసించిరి. ఇంతలో పిలుపు వినబడినది. సాంబశివరావు లోనికిపోయి తాంబూలము తీసుకొనివచ్చి వానికిచ్చి తానునువేసుకొనియెను. ఇరువురు ప్రస్తావనమేమి జేసుకొనునట్లులేదు. తలుపుపండులనుండి వాసదవ్యాకాలమును వారుచూచి

మానందభరితులగుట యట్లుండగా ముక్తధాయతచిత్రలై అనురాగసా
గరతరంగముల నీమలామచుండిరి.

అంతసొంబళివరావు పాటలంబతీసి తానెవ్వని ముచున్న సాం
ఘికచరిత్రను నొకదానిని వానికిచ్చి తాను ఇంకొక గదికిపోయి కూర్చు
నునంతకి పూర్ణమ్మయు గున్నమ్మనునదిచ్చి వానితో నేమేమో పోస్తా
పించిరి. వారమాటలకెల్ల నాతడు సంతోషముగా నమాధానము
చెప్పెను. ఆనమయమునగల మామాటలు మాపాగకులు విన యు
వ్వెప్పుడుదురుగా బోలు ఆశరచ్చంద్రునిని గురిచివాగడిగిరి. ఆతనిని
గురించి నెనయాహనుకొనివిధముగా బ్రావించి వారికిచెప్పెను సాంబ
ళివరావు వారరుప్రరమచూచి ఆతడు నీకటికెట్లు కనిపించెననవారు
నెవ్వరిచు నూరకొనిరి. కాదుచెప్పుమని తానునిర్బంధము పెట్టెను.
అందులో పూర్ణమ్మ నాకరికొనితని కింతనేపోలికగా మండెనని చెప్పినది.
గున్నమ్మా నీవుచెప్పుమని బాలాగునాకు కనిపించలేదని దానికి నావిష
యమే మాటలాడవద్దని యాతడు బలుమనకే గున్నమ్మ మొకమిట్టు
పెట్టినది. దగ్గరకు దానిరాదీసి చవులోనేమోచెప్పి తృప్తిపరచెను. మరి
ద్దరొకటై తిరగదూయిసి పూర్ణమ్మచిందుకొని లోపలకు పోవుచుండ
నాచేయిపట్టుకొని వద్దనిసిరువబెట్టి యేమోచెప్పెను. ఇదికాదని అన్న
పూర్ణమ్మవలుకు సరికి అచేనక్కయ్యా యని గున్నమచెప్పెను. ఆమా
టపై నది నమ్మి ఇంతేనాయనమని నాతడు చటుకున శరచ్చంద్రు
నద్దకువచ్చి చాలాభాగము చదివితీరేయనునరికి మీరేమెచ్చవలెనా
చదువును తమతెలివితేటలవద్ద చాలాటివాళ్లు కోటిమందియైనను తృ
ణమునైన జేయరని నిరువురును గలసి ఎంతినవద్దకు పికారుబయలు
దేరిరి. వీధిబోవుచుండి నాడవాళ్లుగోసకుబోయిరి నరే గదమగవాళ్లు

నహితము కూర్చున్నవారులేచిరి గాని ప్రధమమునొకడున్న పోతుకా
లుమీదకాలువేసుకొనికాలు తీసియెససను తీయలేదు. సాంబశివరావు
వానిచూచియే పోయెను.

ర రూ పా య లు

మీహృదయము మంచినిశ్చితమైనదే! నా కుచుభవమున మి
మ్మపోలినవారిని చూడలేదు. కొందగుగలగుగాని, వారుముందొక
కాంతనుప్రేమించినై వాహికము; మానుకొనితుదకు నఫలీకృతమనో
రధులగుదురు. మీర్లుగాక భావికాలవిషయమును గమనించి, ఈసం
ఘమునకు ఈవిషయమున మార్గదర్శులై, చిరకీర్తి నొందనంకల్పించిరి.
మీనంకల్పము నన్నిమందానందము పొందించుచున్నది. తమకీనంక
ల్పముచూసములోవుననే తీరకలదని నాకొకయూహపాడమినది. నా
నంకల్పమెన్నడురద్దుకాలేదు. సర్వేశ్వరుడు దీనినెట్లుజేయునో తెలియదు.
నేనుమీదర్శనమునకురాలేదను కోపమునొందకనన్ను మీరరయవచ్చి
నందులకు సానుకూలమీకార్యమైనను జేయుటచాపరమావధియని సం
పూర్ణముగాతలచితిని. అనిసాంబశివరావనెను.

శరచ్చంద్—ఎంతమాట; తమకృతములగు వ్రాతలతోనాకు
నుమాగుఎనిమిదివత్సరములనుండి పరిచయమున్నది. అప్పటినుండియు
మిమ్ముచూచునంకల్పము నన్నువిమవలేదు. తమవ్యాసమును తెలుగు
పత్రికలోచూచితిని ఎంతవేగమువెళ్ళిదరిశనం చేస్తానాయను తొందర
గలిగినది. మీపర్యటనను గురించిఎడిటరుస్తానమున చూచితిని. వ

న్నెండో పేజీని మీ వ్యాసము చూచితిని. రెండిటియందు మీరీపండిత
మండలిలో నుంటిరనే యుదహరింపబడి; ది.కృతార్థుడనై తినితలంచితిని.
మాయంటతమ కాలు పడుట కంతయదృష్టము పట్టుటయేదుర్ఘటముగ
జూ. మామండలములోనికి దయచేసి మాటయట్లుండ నమీపమున
కువచ్చియు చూడకపోయిన తప్పుగదాయనియు, కృతఘ్నతయనితల
చితిని, అనుసంతలోకనుచీకటిపడినది. సాంబశివరావు రాండియనిఅయె
దుటనున్న యొకతోటలోనికిపోయి ఆగులచేదట్టముగానున్న యొక
చింతచెట్టుచాతనినెక్కమని తానునూయెక్కిపోయెను. మాటలాడవద్ద
ని సాంబశివరావు సంజ్ఞజేసెను, శరచ్చంద్రుడు ఏమిప్రమాదకార్యమో
యనిభయమందుచుండెను. పట్టపగలేయాచింతచెట్టునెక్కిన చూపరు
లు పోల్పలేరుకనుక చీకటిపడ్డచిక నెట్లుపరులు పోల్పగలను. పోల్పలేరని
చూడుతనలో ననుకొనియెను. శరచ్చంద్రుడిట్టిపాట్లుపడినవాడు కాడనివా
ని మొఖమునలన సాంబశివరావు గ్రహించెను. అంత10నిమునములకి
రువురుకాంతలువచ్చుడిరి. కొంతదూరమునుండియే అటునిటుచూచు
కొవిప్రస్తాపించుచుండిరి. కొంచముదూరమగుటచేవారిప్రస్తాపనలుసాంబ
శివరావునకు వినిపింపలేదు. ఇకవినిపించునకు యెనుచూవారియాగమన
మునకు వేచుండదగ్గిరబడిరి. అప్పుడీరీతిగా వారిరువురు బలుకుకొను
చుండిరి.

పూర్ణ—మాబాగా దొరికిపోతినే.

గున్న—దొరుకుటయే మంచిపనియైనది.

పూర్ణ—నిజమేనుమా.

గున్న—మాకోపముగా నున్నాడునుమా.

పూర్ణ—ఇకనావెధవకోపము మనను జేసేదేమిటి.

గున్న—మనకంటెబాబుప్తి మరింతకోపముండవచ్చును.

పూర్ణ—తప్పకయుండితీరును. నేనదే జనుచుచున్నాను.

గున్న—ఆవెధవకు దొరుకుతాడా.

పూర్ణ—వాడుచచ్చినా దొరికడు.

గున్న—ఎంత తెలివితేటైనవాడే.

పూర్ణ—సందేహమేమి ఇట్టివానిని మనమిక చూడము.

గున్న—ఏమిమాటలే యెంతసేపువిన్న వినవలెననియే యుం

డును.

పూర్ణ—మొకమో! ఎంతసేపుచూచినా లనివితీరదు.

గున్న—కీయలకు దొరికకుండాయున్నాడే.

పూర్ణ—సరియిక నదేగాదా.

గున్న—బాగాచెప్పేవు ఇన్నిగాగా లేనిదదే కొరతయగునా.

పూర్ణ—నీచెవులో చెప్పినదదేనా.

గున్న—నీతోడదేనమ్మ.

పూర్ణ—ఎంతలేసివాళ్లు పడి ముక్కుతారే.

గున్న—ఎవరికోసరం.

పూర్ణ—నిజంగా మనలాటివాళ్ళం ఇలాంటివాళ్ళ పరువుదీయు

చున్నాము.

గున్న—బాగాచెప్పేవు.

పూర్ణ—ఆయిద్ద రొకరినొక రెరుగరట ! ఆలకించితివా.

గున్న—మరేం. ఆతనితో నెలాగు మాట్లాడినాడో చూచావా

పూర్ణ—ఆదేచెవుతాను. ఆతనిసంగ తెల్లకనిపెట్టను.

గున్న—చూడకేమి! యెంతచక్కనిమనిషో;

పూర్ణ—హాహా యెవరైతే ఆభాగ్యముపట్టునో.

గున్న—యేమో.

పూర్ణ—మాయన్నయ్య నెలనాకాకదా నివ్వననివట్టువేసి

నాడు.

గున్న—నెలవరకూ ఉంటాడన్నమాటే.

పూర్న—ఆ ! యుంచితీరాలి.

గున్న—ఉండనియ్యమ్మ కళ్ళవేమకలీరుతుంది.

పూర్న—మరి రెండు రోజులుపోనిస్తూ.

గున్న—మనమా వెధవనిక కంటిలో చూస్తే మాదిగివాడికి పుట్టినట్టే.

పూర్న—ఇందాక చూచేవుగాదూ, కరణంగారే ముననబుగారే దండాలు పెడితే ఈ వెధవ మీసాలుతిప్పకుంటూ కాలుమీదకాలు తీశాడుగాదు.

గున్న—వాడుతియ్యకపోతే అలుపోయింది. తాగుమచ్చు వెధవ.

పూర్న—వాడిపెళ్ళం జడిసిందే. ఇంకాపదిరోజులుంహారటో మీచుట్టంగారుఅని.

గున్న—యేమన్నావు.

పూర్న—ఇంతవేగం పంపమన్నాను.

గున్న—వేమంది.

పూర్న—మా బ్రాహ్మణింట పుట్టవలసినవాడు. మీయింట పుట్టినాడు. అది.

గున్న—ఇప్పుడుతీసుకోరాచాయన్నాను. నాకోల్లుమండింది. బ్రాహ్మణులకడేగాని మనకడపుట్టి గూడదుగావాలి.

పూర్న—ఊరుకోదే యేమంది.

గున్న—మీరుకడులనిస్తారాయంది.

పూర్న—ఆమాట కూరుకోలేను గదా.

గున్న—నే నూరుకుంటానూ ! కోరుకుంటూ, మూడురాత్రిలు వదులుతామూ, అన్నాను.

పూర్వ—చచ్చింది ముండ.

గున్న—కాదులే నావిడిగో కూర్చున్నప్పుడు పట్టికిగోనుండి చూస్తుందే;

పూర్వ—ఇప్పుడు సంసారైంది. మారుమనవు ముండ.

గున్న—కుదిరాకే, అది మారుమనవుది. వాడుతాగునోయి.

పూర్వ—అందుకే ఆముండకంత గర్వము.

గున్న—నగి యిక వస్తున్నాయిలే.

పూర్వ—పొరపాటుపని జేసితిమి.

గున్న—అయిన దానికికి చింతయెందుకులే అనుకొనుచు మరెంత ముందునకు పోయిరి. ఒకపావుగుంటలో తిరుగు ముగ్ధులై బేగిరా అమ్మ ఈపాటికి వచ్చియుంటారు, అనుమానవు మనిషి. ఇంత దొంగను మరీ చూడలేదే, ఆ పెళ్ళయ్యులు విడిచిపెట్టి ఇన్ని నాళ్లు ఎలా గున్నాడో గాని తొమ్మిదానము లట.

పూర్వ—ఆ పెళ్ళాని నెంతపక్ష జేసి జేసి వదిలినాడో,

గున్న—పరిక్షయెందుకు ఇట్టివానికి పెళ్ళమైతే దానికాబుద్ధి తెందుకు వుడతివి, మనిషా పశువా.

పూర్వ—అది నిజమే అని ఆ చోటు చాటిపోయిన కొంతనేపటికి వారా చెట్టు దిగిరి. శరచ్చంద్రుడు భయకంపిత గాత్తుడగుటచే కొన్ని మాట లాతడు విసలేడు గాని, సాంబశివరావులు గురించివారు మాట్లాడుకుంటున్నారనియు నన్ను గూర్చి కూడా మాటలాడుకొనినానని యాతడు పోల్చుకొనియెను. ఆ మాటలలో నున్న ముఖ్యార్థము వానికి బోధపడుట లేదు. తననుగుర్తించియు, నన్ను గురించియు, వీరు మాట రాడిరి. అనిమాత్రా విశరచ్చంద్రుడై గెనని గురితించెనుగాని, ఈ కాలతలకు ఇందుగల సంపూర్ణార్థము బోధపడలేదని సాంబశివరావు నుకొనినను, వీనికి వేరుగానీ మాటలను వందించి వురియొక జెనకున

చెప్పిన గాని కార్యము సాఫల్యము గాదని తలచెను. వారిరువురు ఎప్పటివలె వలె తెనకుపోయి తిరుగుముగ్నమైరి. వేగమింటికి చేరుకొనిరి. చాలాసేపు చేశారేమని యింటియజమాని యనగా చాలాదూరము పోతిమని యాతడు పోతున్న తరము జెప్పెను. భోజనమునకు నీళ్ళుపడి వేసి, మళ్ళుకట్టుకొని, సా బళివరావు నాయనమ్మా రావచ్చునాయను నరికి, రానాయనా యని యాముసలమ్మ బదులుచెప్పెను.

వారిరువురు రానులక్ష్మణులవలె లోనికిపోయిరి. ఇరువురు నిము సములమీద భోజనములుచేసి ఈవలకువచ్చిరి. వచ్చుసరికి నడవలో మంచముపై పక్కలువేసియుండెను. రావుగారు చుట్టనుగాల్చుచు, గుప్పగుప్పన పొగవిడుచుచుండిరి. పాపమాశరచ్చంద్రుడు తొలిగిపో యిన బాగుండదని కూర్చునేయుండెను. వానిహృదయము గ్రహించి తమకు పొగకూడ పడదాయని రావుగారు చటాలున లేచిపోయిరి. అయ్యో ! అయ్యో ! మీరెందుకు లేవవలయునని బలత్కారముగా శరచ్చంద్రుడు వానిదండలుపట్టుకొని కూర్చుండబెట్టెను. రావుగారు కూర్చును నింతచే తాంబూలము నిరువురు వేసుకొనిది. వారికిని వారికి రాతిని పన్నెండుగంటలవరకూ రాజకీయము, భాష, కవిత్వము, వివిధ దేశవిషయములు అంధ్రదేశవిధానములు, ఆంధ్రుల ప్రవర్తనల గు టించి సంభాషించుకొనిరి. శరచ్చంద్రునికి నిద్రపట్టినదనిసాంబళివరావు గ్రహించెను. మరియొకచుట్ట వెలిగించి అవలకులేచి వెళ్ళెనోయేమో గాని తెల్లవారు 4 గంటలకు సాంబళివరావు మంచముమీద లేనందుకు కారణము శరచ్చంద్రుడూహించుచున్నంత 4న్నర కావచ్చినది. సాం బళివరావు గబగబవచ్చి మీకుచాలానిదే 10 మార్లుపిలచితిని. పలక లేదు. మరిలేవుటబాగుండదని ఒంటిగానేపోతిని. అయిననూ పల్లెటూ శ్చలోనంతగా భయాలులేవని పలుక అయ్యో గట్టిగాకొట్టి లేవలేకపో యినాగా మూముసలమ్మకు కనిపెట్టికొని కూర్చుంటువల రాత్తులు

నిద్రలేదండి. అందుచేత సంతనిద్రపట్టియుండవచ్చును. గట్టిగాకొట్టిలేపి
స బాగుండును. యెంతమాట ఒక్కరు వెళ్ళితిరనిశరచ్చంద్రుడుబదులు
చెప్పెను. ఆయింటివారి కెవ్వరికిని తెలివిలేదు. వార్లు మాటలాడుచుం
డగనే సాంబశివరావు నిద్రపట్టిపోయెను. ఒకదివ్వునుందరి తలుపుతీసి
కొని చీపురుకట్టపట్టుకొని వసారాలోనికివచ్చుట శరచ్చంద్రుడుచూచె
ను. దానిచెనుక మరియొకతెయు తగువాత నింకనొకటియు మరియొక
టియు వరుసగావచ్చి ప్రాచీననిజేయుచుండుట తాను కష్టమైన నన్న
పుపగచిరంధ్రములనుండి చూచుచున్నంత వారసనులుతీర్చుకొనిచనిరి.

సాంబశివరావు ఆదిత్యముసహితము 7 గంటలకు పక్కపైనుండి
లేచెను. ముందువారు నడచుచుండిరి. రెండుచెంబులతో నొకరివాడు
నీళ్ళుపట్టుకొని వెనుకవచ్చుచుండెను. ఎదురుగా నొకపురుషుడు ప్రత్య
క్షమయ్యెను. వానిపరిచయము చూచాకకులకు గలదు. ఈతనే సాంబ
శివరావు వెళ్లుచుండగా మీనములు నుంపుచు కాలుపై కాలునాడిం
చుచున్న పురుషుడు. వీని పరిచయ మింతకుముందుమాట చూచాకక
లకు గలదు. నిడవనోనునుండి వచ్చుచు మారుతేరుగోదిగి ఆనాడు
పన్నెండున్నరకొకనితో కూడి మతిదప్పి వచ్చుచున్నవాడుకూడా నితడే.
ఇతను రాకకుముందు నెవ్వడోయొక పురుషునితో మాటలాడి తలుపు
వేసుకున్న కొంతకు మగమనహితముఇతడే ఆసమయముననేవేళతాను
రా అన్నాయని యొకడుజెప్పి గోనికిపోయి పదిమాట్లు తలుపుదట్టి భా
ర్యచేత తలుపుదీయించుకొని యాగదిని మారించాడితడే. వీనియింటికే
ఆనాడుపూర్ణమ్మవెళ్ళి సాంబశివరావు చెంబుపట్టువచ్చెను. ఆరాత్రి
ముదలుకొని పూర్ణమ్మను వాపమూతడు కట్టికొనిన చూడనికోపము
సాంబశివరావుపై వానికి కలదేమో, మేమూరులని సాంబశివరావు
నాతిడడిగెను. అందుకు సాంబశివరావు చాదిచాలాదూరము. సప్తవస్తా
నువా; సద్గ్రంథకాలక్షేమమేమైనచేయువాడను. వస్తామై దేశము

కెట్లు సాయపడెదవు. ఈబిట్టె పశ్చిమమునొక పోలీసుకానిష్టీబు
బూటుతో తంతే మనవస్తామనిగులన్నియి దమ్మిడికి మారునా యని
సాంబళివరావుపలుకునకి వానితోక యసూయగలగట్లుండ వీనితో
నైరముసహితము పాణిపాత్రమోయని తలచి వానిమాటలలో
నగల సమర్థతనుచూచి పాపచూతమ మూర్ఖుడైనను వీడుమంచి స
మర్థుడని నిశ్చయి చి మాగుమాటాడక తొలగిపోయెను. కాని వీనివల్ల
అపాయము రాకమాదని సాంబళివరావు స్థిరపర్చుకొని వీనిపైనొక
యసాయము తెచ్చిపెట్ట న కల్పించుకొనియెను.

శరచ్చంద్రుడు వానితో సాంబళివరావునలికినపలుకులకు ఆశ్చ
ర్యుడై ఎంతదూకుడుగా మార్గాడినారండి యనునరికి కాదుమరివవ్రా
రుఅటఅంతనిర్లక్ష్యము దౌర్భాగ్యపువెధనకు అనియరువురుకలసి కా
లునకుపోయివచ్చిదంతధావనము జేసికొన్నంతలో అపానిప్పివుత్తరముల
న్నియునదివివేసెనుగాని అందునొకయుత్తరము మాత్రముముఖ్యమైన
ది. అదిచదివివేరుగానుంచి వారపత్రికలు యేకరుపెట్టునరికిరిన్నరకావ
చ్చినది. ఈలోగాలోనికి యెన్నిసారులుపిలిచినను వెళ్ళలేదు. పత్రికా
నేషనలుమైనది. జవాబువ్రాయవలసివ యుత్తరముకట్టిగలదు. అది
మాత్రముపైనుంచెను. సాంబళివరావు విడిచినపత్రికయెల్లనుశరచ్చం
ద్రుడు చదువ్రాతూనేయుండెను గనుకఇరువురును ఒక్కసారేలేచిపోని
కివెళ్ళునరికి ప్లేలుఅమర్పబడియున్నవి. అవికాళీజేసి కావీద్రావిఈవలకు
వచ్చిరి. కిటికీలనుండివారిభోజనమును చూడె రాలుమనగున్నమ్మ పూర్వ
మ్మలుచూచుచున్నారు. తమరుచూయుటకాలుపెట్టరు అనిసాంబళి
వరావుతోశరచ్చంద్రుడు నగముభయముతో బలుకనింతలోమనిషిప
రుగునవచ్చియెందుకు కలుగుపంపిరి, యనియడుగగా, నొరేనియవబడు
మని ఏమోవ్రాసి అనియును రూపాయలును వానిచేతికిచ్చివెంటనే
వెళ్ళుమనిచెవులోనేమోచెప్పిపంపెను. వాడువేగమింతగంజిఅన్నము తి

నిపోయెను, ఏమంటిరి నన్ను నొకసారిరమ్మంటిరా మీరుఇప్పుడు వెళ్ళు
రుకదా. వెళ్ళవచ్చును రేపునేనుతప్పకవస్తాను. రావలసినకార్యములు
న్నివి. మూర్ఖుడదాము రండి. ఏరయ్యమనలోబియ్యేపేసెనముండకొ
మకులు, ఆంధ్రులలో10మందికనిపించుచున్నారు అనివానిమాటలకు
మరికొన్నిసమాధానములు చరిత్రపూర్తిచేళివేసినారా. ఎలాగుందిత
మాషాగానున్నదా. యనిమరియొకపుస్తకం చూచిరామనవారేవాని
రి. అనియొకపుస్తకమువానికిచ్చెను, ఆపుస్తకముబట్టుకొని తానావసా
రాలోనికుర్చీపైకూర్చుని చదువప్రారంభించెను.

సాంబశివరావు పడుకున్న గదికిని వసారాకును నుమారు నూరు
గజముల దూరముండును. ఆగదిలో సాంబశివరావు మంచముపై చు
ట్టకొని పడుకొనియెను. పూర్వము గున్నమ్మలిరువురును పరుగు
నవచ్చిరి. గావెంటనే పెద్దత్తా మంచినీళ్లు త్రేచ్చిపెడుదూ యనెను.
పాపమా మాటతోనే వెనకకు పోయెను. ఈలోగా గున్నమ్మతో నే
మో మూర్ఖుడెను. ఇంతలో దానిరాకకు గ్రహించి యూరుకొనియె
ను. మంచినీళ్లుద్రావి కొన్నినీళ్లు గున్నమ్మపైట దడిసిపట్టు పైనుమ్మె
ను. గున్నమ్మ నీదరించుకొనుచూ ఎంత చిత్తనివాడివి యని బట్టి
పిరాయించుకొని బోయిన యంతలో పూర్వముతో మరికొన్ని మాట
లాడెను. ఇంతనిరువురు నిలువబడి యుండిరి. పెద్దవాడిని యనిపించు
కొని ఇట్టివనులేమి యని అన్నపూర్ణ బలుకగా నీతోడు నుచూ ఇం
తకుముందు లేవు. మీవల్లనే నాకీ దుఃఖ్యపయ్యెనది. ఇంతకుముందు
నే నెరుగను. ఇంకా గున్నమ్మ నడుగు ! నామాట యబద్ధమేమో !
యని సాంబశివరావునగా ! గున్నమ్మ నిజమే ఈలాటి సనులింతకు
ముందు లేవు. ననుచూచి నేర్చుకోలేదు. నేర్చుకుంటూయున్నాడు !
నోరుంటే తలగాస్తుంది. యని గున్నమ్మ అత్తయ్యా మాటలాడే! మీ
యిద్దరు మాటలువింటాను. అని బలుకు నదికి యేమిమాట లాడగు

నోరు మూసుకొని మాగున్నను నేర్చుకుంటుంది మెల్లగానూ. అస
సాంబళివరావు మీగున్నను నేర్చుకొంటుంది. మెల్లిగా నాదగ్గరేనా ?
మీచెల్లెలుకు మేవ్వరవును నువ్వేనా యేమి ! ఏమి చిన్నతా నీకునీ
విద్యల నేర్పించినది మీయత్తయ్య యేనా. నేర్పినవా గవ్వయి! మా
రామానుజం మామగారా పాపమాయనకే రాదట నీకేమి నేర్చును.
అని నవ్వెను.

అన్న—ఇదెక్కడి మనిషిమ్మ! లోకమల్లా మంటబెట్టినాడు !
నీకెట్లు తెలుసును ! చెప్పవు ! అని పూర్నమ్మ చేతులు పట్టుకొనినది.

సా—మీరనుకొన నే విన్నాను ! నాకేం బెలుసును ! నీచె
బు నాటిరాత్రీ నువ్వును మీచెల్లెలు మాటలాడుట లేదా.

గున్న—అమ్మయ్య యెంత దొంగే; అప్పటిదగ్గరనుండి తెలి
పై యున్నావా.

సా—నిన్న శాయముగా.

పూర్న—కొందరేమి అలాగ.

సా—వాళ్ళ కర్మాపథనం.

పూర్న—నిజంగా అంటే.

గున్న—పోనిలేనత్రా ఏమిమాటలు.

సా—పాపము ఒత్తిలాంటిది. యేమి యెరుగదు. అమాయకు
రాలు.

గున్న—అమాయకురాలనే నీనన్నట్లు.

సా—నువ్వమాయకురాల వంటే ప్రపంచం మండిపోతుంది.

పూర్న—కాదుగాని, మీరున్నన్నాళ్లు సరదాగా నుంటుంది !
మీరు వెళ్ళిపోతే యేలానో.

సా—నాతో వెళ్ళిపోరాండి.

పూర్న—అంత అశృష్టమా.

సా—అది యదృష్టములేనిమాట యనిపించుకొనదూ.

గున్న—నిజంగా నేనమ్మ నీవు వెళ్ళిపోతే యెలాగునుంటాము.

సా—నాకంటె మంచివాని నప్పజెప్పి వెళ్ళిపోతాను.

గున్న—ఎవరు.

సా—అడుగో.

అన్న—అయ్యో, అయ్యో,,

సా—కబురుల కేం లే, కల్లుకంచాలమీద నోరురామరామ.

గున్న—కబురులుకేం గాని అక్కయ్యా చూచిరా;

అన్న—ఒంటిగంట వేళండి. భోజనానికి ఆయనలేవమని చెప్పండి. పాపం ఒంటరిగా కూర్చోలేనమ్మ ఈమాటలన్ని సాగవని అతని మొకంమీదయే మాపుస్తకం బాంబేసినాడు. ఈకాలంలో అమాయకులు బ్రతుకలేరు. మరి అతనినిభోజనమునకు లేపు. లేవమ్మ. నీళ్లుపడై అని ఇద్దరుదొడ్డికిపోయిరి. శరచ్చంద్రుని సాంబశివరావున్న స్నానమునకు లేచి నిముసాలమీద భోజనము జేసిరి. తాంబూలము లమర్చబడినవి. యనివాకిలికివచ్చినగాలివేయునని సంకల్పముతో సాంబశివరావు ఈవలకు వచ్చునరికి మార్గస్తునితోట నొకమాట వినిపించినది. ఇకవానికి మతిలేదు. తుళ్ళిపడెను. బయకంపితశరీర గాతృజై పిచ్చిపట్టినవానివలె నీవలకువచ్చెను. వానిముఖచంద్రబింబము మంధ్యందినమాతాండ బింబమున మించిపట్లున్నది. మోమునుచూచి గున్నమ్మయు, పూర్ణమ్మయు ఆశ్చర్యపడిరి. నవ్వు వానిమొగమున వెలికిననులేదు. పెదమలదరుచున్నవి. ట్రంకుతీసెను. కొన్నిరూపాయలు జేబులోవేసికొనియెను. నిరుపమానమగు దుస్తులు ధరించికొని శరచ్చంద్రా; సై కల. పంపుకొట్టు బట్టలుకట్టుకో యనితనుగబగబ డ్రప్పుకేసొచ్చెను. రెండుగంటలుదగ్గరయైనది. తలమాడిపోవుచున్నది. అనిపాంధులుప్రయాణముచాలించుకొని చెట్లనీడలను గూర్చును ననుయము. అట్టినమయమున జ

మీదాగ్నిపిల్లలవలె ముస్తాబులై వారిరువును బయలుదేరుసరికి కిటికీల నుండి చూచుచున్న వారిదగ్గరకు వెళ్ళి ఇప్పుడేమాబాప్పుగారి యింటికి వెళ్ళివస్తామన ఇంతయెండలో నేమికర్మమని వారనుచుండగా నిజము చెప్పగా పెనుగొండవెళ్ళరేవు రాత్రికివస్తామనిచెప్పి యొప్పించి యిరువురు ఆత్మోవహాయి అటుబండిదిప్పి మారుటేరువరకు రోడ్డుననడిపించి అటునుండి బండితీప్పి వెనుక సాంబశివరావు జాగ్రత్తగా బట్టుకొని నిలువబడ శరచ్చంద్రుడుబండి దూకుడుగా దొక్కనొకగంటలో గమ్యస్థానముజేరుకొనిరి. తనలో నెక్కడదిగడమోయని సాంబశివరావు భావించెను. గాని యదికెక్కడదిగుటకు నిశ్చయించలేదు. పలు రి గంటలపదినిముషము లకు గమ్యస్థానము చేరుకొనియెను.

౧౨

నాటియుత్తరము

ఎక్కడచూచిననవేమాటలు. నూరు గుబ్బుమని పోవుచున్నది. మంచికుష్టవాడురా పాపమునువారును. నిన్నకాపీహోటలులో గంట నేవు మాటలాడినామనుషులు ఎంతఘోరమువారును ఆమామకు మేనల్లుడంటే యరియంతయభిమానమువారును సర్వేశ్వరుడే ఎంపున రమ్మనుమనెనో తెలివదనువారును పాపము 21 వత్సరములవాడనువారును లోకము దానిచిత్తము ఎవరికెట్లు తిన్నగానున్నదో అట్లనుచుండిరి. ఇట్టిస్థితిలోనున్న చాలకొల్లులో ఇనస్పెక్టరుగా నొకటడ్రాబ్బామ్మనుండెను. వానిబసకుమన సాంబశివరావునుశరచ్చంద్రుడునుచనిరి. శరచ్చంద్రునిఆయిన స్పెక్టరుగా రెకుగమగానిఆనా బశివరావునుచూత్రం 10 వత్సరముల క్రిందబయలుగును. ఆయిన స్పెక్టరు పేరు గోపినాథుడు.

చంపివేయడమే ! యేలాగున. ఒకదానిపై నిద్దరు కన్నువేసినారు. ఒకడు దరిదుర్చు గాని బాగుంటాడులే. వానిపై దానికి రంగు. రెండవవాడు కలకర్బరుగారి మేనల్లుడు. వాడేమి ప్రమాదము చేస్తాడో అని ముందు వీడే తెలిసికొని చంపివేసెను. మంచి బాగా ఆలోచించిరి. ఏడిసికట్టులేయుంది. ఇవి రూయనుమానములు గాని నిజము గాదుగదా ! కాదు కాదు. అంద రనుకొనుసంగతి. అయితే దీని రహస్య విదిగాదు నేను కనిపెట్టినాను. ఆకుర్రవా జేమైనాడు. ప్రాప్తున్న అరెస్టుచేసినాము అనుమానముక్రింద. పాపం వాని కెవరైనా యున్నారా ? ఎవరు లేరు. దిక్కుమాలినవాడు. మీకేమిటి లాభం. యేముంది. ఈలా గిది జరిగియుంటాదన్నా ! చెప్పదూ. ఈకూపీ లాగుదాము. చచ్చినవాడి కెవరైనా యున్నారా ? యెవ్వరు లేరు మేనమామే ! వాడు లక్షాధికారిగదూ, ఆహా ! వాడు వంతు అంటు కుంటాడని వాడికొడుకే ఈపని జేసినాడు. వాడు మూడురోజులక్రింద రాజమహేంద్రవరం వెళ్ళి వెరిస్తే వాడు పన్నెండుగంటలకు వస్తాడు. మంచి యినస్పెక్టరులాగే యున్నావు. వాడుండకపోవడమే సొగసు. వాడితరపువాళ్లు ఇక్కడ నెవ్వరు లేరా ? వున్నారే ! రామారావు గాడేనా ? వాడే నీకేం చెబునును. నాకు చెలియదు. మొన్నటిరాత్రి త్రాగి, రామారావొకడు, పండితమండలిలో నొకవస్తాదట వా డొకడు. మరియొకడు, మారుటేరునుండి వస్తున్నారు. నేను చూచినాను. మాదర్శులురా ! మనవాళ్ళలో నిప్పు జేలాటివాళ్ళు తయారైనా రనుకున్నావు. ఆవస్తాదన్నాడు, వాడు బలేయైనమనిషి. వాడెంతకైన దగును. వాడిని పట్టవేసి ఇల్లు తణికిచేతురు రంగులన్ని తేలిపోతవి. అన్నా త్రాగివచ్చినారని అన్నాను. నన్ను నాత్యమునకు లాగేవు సుమా ! నేను పోవాలి. చిన్నతమ్మునికి సంబంధములకు తిరుగుతున్నాను. దిక్కుమాలినవాడు వాడిని నోశాకేమి ? లేక, లేక ఒక్క

పిల్లడు నీకున్నాడు. పోతామన్న పాలకొల్లు చూచేశాము. నరసా పురం పోయి రేవు వస్తాము. ఇనస్పెక్టరు అన్నా జెల్లుమని సైకిలుతో సూపరింటెండెంటువద్దకు పోయెను.

ఇనస్పెక్టరు, సూపరింటెంటు, ఇరువదిమంది పోలీసుకాన్స్టేబులు తుపాకులు పట్టుకొని సాయంత్రం నాలుగుగంటలకు వస్తాదిల్లు ముట్టడించిరి. వస్తాడుగాదులేదు. వెంటనే నీళ్ళ రయేడి యని వానిభార్య నడిగిరి. నాకు తెలియదని యామె పల్కినది. ఇంటినుండి పొమ్మని. తొలిగిపోయిన నది గ్రామకరణం మునసబు బారుకలువచ్చిరి. ఇల్లు సోదాచేసిరి ! నిన్ననే రక్తముతో తడిసిన యొక చారుగలకత్తిపెట్టి వారికిదొరకినది. మరియేమియు వానియింట చిక్కలేదు. సాయంత్రమైదు గంటలకు తనికీయైనది. వారందరు గలసి రోడ్డుపై నుండి సైకళ్ళతో పోవుచుండిరి. తుదకీరోడ్డు నెక్కేటప్పటకు ఆరుగంటలు కావచ్చినది. కానాపై వస్తాడుగాదు ఒక కత్తిని, రివబ్యారునులోన సంధించుకొని కూర్చుండిరి. వానిని దూరముగా కానిస్తేబులు చూచిరి. ఇనస్పెక్టరుకు సంజ్ఞజేసిరి. వాడు సూపరింటెంటుతో జెప్పెను. వీరినిచూచి వస్తాడుగాదు ప్రక్కకు తప్పుకొనుచుండెను. తనయిల్లు తనికీ యగుట యాత డెరుంగును. గాని తనవద్ద నున్న యాయుధములు మంచివిగా వని తప్పుకొనుచుండ, నాగు మనిరి. వా డాగలేదు. పోలీసువారు పరుగెత్తిరి. వాడును పరుగెత్తుటకును ప్రయత్నించెను. ఇందేనో ప్రమాద ముండెననియు వాడు నాకొరకే వచ్చిరనియు సిద్ధాంతముజేసికొనియెను, నిటువక పరువెత్తెను. సూపరింటెంటు యాజ్ఞయైనది. అందు నొకడు పైరు చేసెను. వాని మోకాలు ఏడమప్రక్కకుతికి దగిలినది. పడిపోయెను. పట్టుకున్నారు. మొలలోకత్తియు జేబులో పిస్తోలును కలదు. వాని పట్టుకొని నరసాపురం తీసుకొని పడవమీదుగుండా పోయిరి. వారువచ్చుచున్నది రాధారీపడవ, మేలుబోటులో రామా

రావు దిగ్విజయి అబోటు వద్ద నెల్లరును కాచిరి. రామారావు ఈవార్త
 మారితేరులోనే వినియెను. తోసికేస్తారని స్థిరపరుచు కొనియెను. ఒక
 బిక్కాకటి అరుయ్యనే అంది ఇరుసుకొనెను. జీవితముపై నాశ విడుచు
 కొనియెను. అతని చేతిని ఎడమచుగర వా తెప్ప మరయేమియు లేదు.
 అది మూడుతులలో దిగి వచ్చి చేతుండియూడనీసి తనవద్దనున్న కట్టి
 పైపొన్నతో బ్రష్టుకొట్టి తీసివేసెను. పడవమీద నేపండుకొనియెను.
 అసీద్రోపెద్దనై పోయిరి. మోటుబోటుపాలకొల్లులోనాగినది. యె
 ద్దిన దిగిరి. రామారావు దిగిరి. ఈ పడవలో చాగుండెనని ఇనస్పెక్ట
 గు సూపర్ కారు కలెక్టరును కడవివచ్చిరి. పడియాన్నవాని యాకృతి
 చూచు చుచ్చొన సిగ్గుకొనినచేరి. ఇకనేమున్నది ఆశవమును వేరొక
 డిగ్గిపెట్టెనది. నామూగు నేరుకొన్నపోయిరి. మరియునాటికి ఆసుపత్రి
 లో పర్వతరాగు పరిశోధకులతో నేషనిచిరి. నాంబశివరావు రాత్రి
 నిపెట్టుకొండమునకి వచ్చి. చంద్రుడు కామార్గమున నాశను కూర్చునియె
 చుచి సుఖముగా, మానాశకులు పోల్చకపోరు. చూడ్జయెనది. రామారా
 వు వద్దకువేత బుద్ధిగావును చంపించెనను. వామకమరియు నాటికి
 పెండితమండలి, పాలకొల్లు నరరావుగల అల్లుకొనినది. పోలీసు యు
 త్తోగములు చే మావలసిన విధులన్నిటినియొనరించినారు. వాయదాయిక
 పన్నులను గోజుచున్నది. తెల్లవారునప్పుటికి కలక్టరువద్దనుండి నరసావు
 రం మేనల్లిటునుకు వైరు వచ్చింది. 11 గంటలగునకి శరచ్చంద్రు
 డు హాజరయ్యెను. ప్రకాశరావులు బామినమీదశరచ్చంద్రుడు విడి
 కుని తోమకొని వచ్చెను. నాంబశివరావు సైకిలుతో పండితమండ
 లి అంగుల వేరెను. పర్వతరావుగల కర్చువనై రాలు శరచ్చంద్రుడే
 బుద్ధిగల వా. నాంబశివరావు పర్వతరావు శరచ్చంద్రుడు పర్వతరావు
 తో నే నేషని. 2 గంటల గునకి అన్నము వండిపట్టి పెట్టెను. పర్వ
 తరావు నామూగు దిగి గ. ద. ప. ప. శివరావు. అన్నము తిప్పు వెంటనే

పాపమతను స్పృహదప్పి చెమటలెక్కి పగుండెను, తనపోకట్టుగుమాలు
తో శరచ్చందుగ్గు వానికివిసిరిచమట ఆరెన్న. ప్రకాశరావునకు స్పృ
హలేదు. అట్లే వాని గనిపెట్టుకొని సాయంత్ర మైదుగంటల వరకు
కూర్చుని యుండెను. ఇరువురులేచి కావీక్షబ్బునకు పోయి ఇంత టీ
ద్రావిరి. వారీ పన్నెండురోజులు సరసాపురంలోనే యుందురు. పాప
మెన్నటి కెన బైటబడకపోదని గ్రామస్తులు నిశ్చయించుకొనిరి.

ఇక ముసలివాడు నాగభూషణము గోలయేమి చెప్పదుము.
తానులక్షాధికారి మర్యాదస్తుడు. లేకలేక నాకుమారుని గనెను. ఎవ
రుజేసినది గనుక న్యాయకృతాపరాధము తనకొడుకు తనమేసల్లుని ఒక
నిచే చంపించెను. అదిబైటపడినది గదా యని వజ్రము మిగిలి పా
ణము తీసుకొనియెను. ఎవనిసాధింతురు ఎవనినిందింతును నాపాపమును
తిట్టుకొందును, పాపమాతనెట్టి అతనిభార్యకు కోడలకు నమానమైన
దుఃఖమే ఇకదుఃఖము లేనిదెక్కడ సర్వదం దుఃఖమయ్యెయన్నది.
మనకమలం తండ్రి డాక్టరు గ్రామంలోలేడు. కమలంముసలమ్మలు
మాత్రమే యున్నారు. ముసలమ్మకీ గోలకావలయునా ! కాటికికాట్లా
చావుకున్న ముండ డాక్టరుగారు రేపు కూనీయగుసనగా బయలుదేరి
నారు; నెల్లూరునకు కుమారునివద్దకు. ఆతనికిగోల యేమిదెలియును.
పాపం మధ్యాహ్నంనాలుగుగంటలైనది. కమలమునకుతండ్రివెళ్ళిననద్ద
నుండియు నిద్రలేదు మనమాకారణము నెట్లునిశ్చయింతము ఈకేసు
దగ్గరనుండియు ఆమెకు ఈచిత్రము మాయానాటకముగా కన్పించు చు
న్నది. మంచముపై మునుకేసుకొని పడుకొని ఇట్లుదలంచుకొను చు
న్నది. నాకింతవరకూ బోధపడకున్నది. ఆతనివద్దకు అందునూరుపేరు
నులేదే ఆరేయిని నాడుప్రకాశరావు మీనాన్న నీకిచ్చిన యుత్తరమిదు
గో యని యిచ్చిన యుత్తరము కైకలోనుండితీసి తలుపులన్నియు
ముూసి గెడలుతేసి ఇట్లుగురువుకొనెను.

నుందరీ కమలమూ నీవు సూర్యప్రకాశమువలనగాని వికసింపవని నేనుముమ్మాటికిని నమ్మితిని. ఈలోకముననీవుతప్ప నాకురెండవ పేమాస్పదమగు పదార్థములేదని నీవుతప్పక నెరుగుదువు కమలమును వికసింపజేయ తలంపు ఒకదోషాకరునకు కలిగెను. వాడొక కళంకుని మూలమున నన్ను చంపింపనెంచెనని పేరునూరుదెలుపక నాపాలిరక్షకు డెవ్వడో జాబు నాపేరపంపెను, నేజాబుచూచి భయకంపిత శరదనైయుండ నింతలో రాజమహేంద్రవరమువెళ్ళి రాత్రిపన్నెండుగంటలు మేలులోవచ్చి పెద్దగోవురంవద్ద పరుండితిని. నాకీస్వప్నము వచ్చినది. నేను ఉదయము స్నానమునకు వెళ్లుచుండగా నన్ను పోలీసు కానిస్టేబులెవ్వరినో చంపితినిని ఇరువదినాలుగుగంటలు చీకటికొట్టులో బంధించిరట నన్నునొక రుషివచ్చి చక్కని శోవను పంపివేయుచుండ తెలివివచ్చినది. ఆనమయమున నాకలలో నాకు గలిగిన భయమపారము దానివ్రాయనాతరముగాదు.

ఇట్లు నీమనోహరుడు,

సూర్యప్రకాశము.

అటులనే యొకరు నరకబడుట. అకారణముగానీతను బంధింపబడుట. ఒకరక్షకునివంటి వురుషుడు వానివిడిపించుట 10 రోజులలో కల ప్రత్యక్షమైనది. కలలోనే భయముపొందిన తనునిజముగా కారాగృహమున బంధింపబడెను. ఎంతభయముపొందెనోగదా, మూడు రోజులు తిండిలేకుండా నెట్లుండునోగదా, నావై వాహికము నేనెరుగను. నాభర్తచావు నేనెరుగను, నాకు లోకజ్ఞానమువచ్చినది మొదలు ఆ సుందర విగ్రహమును చూచియు, ఆమృతసూక్తులు వినియు జీవించుచూ నాపతి యతనేయని నమ్మితిని. ఆశించితిని. ఆనందించితిని. జీవించితిని లేకున్న నాకీ లోకమున సంతసము గూర్చువస్తు వేదున్నది. ఒక్కటియైనలేదుగదా నామనోహరుడన్నట్లు ఈకమలము సూర్యప్ర

కాశము నాశించియే ప్రాణముతోనున్నది. లేకుండిన దీనిదలచు వారెవరు నాపాల, నానాధునిపాల, ప్రాణదాతయై పరమార్థమై పరుడునై నిలిచిన యీమహానుభావుని కనులారగాంచి మాపాపవల్లులు ఆదివృద్ధులన లవిత్రమువలన నెప్పుడు నిర్మల మొనర్చుకొందుమో గదా, ఎంతమాట జగన్మోహనుడగు నానాధుని యేదుష్టులుచంపనై యుండిరో, ఆదుష్టులే 10 దినములు దీక్షగక బలత్కారమున మృగ్గుట తాత్కాలికముగాతటస్థించిన వ్యక్తి కాదు మా పాలిదైవము. కారాగృహమునుండి నామద్దులమూటను తప్పించుట పూర్వము దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ, సాంబళివునకు మాత్ర ముండెడిదని యందురు.

ఈ కలికాలమున నాసాంబళివుడు మాపాలపరోక్షముగా నుండి రక్షింపవచ్చెనా అదివ్యమూర్తిని, ఆదేవదేవుని, ఆలోక బాంధవుని ఆ యనుపమానగుణుని, యా యనూనకరుణాకటాక్ష సమన్వితుని యా యాదిమూర్తిని, ఆ నిరామయుని, ఆప్రభావ సంపన్నుని యా యాపదోద్ధారకుని, ఆదుష్టశిక్షితుని, ఆశిష్టరక్షకుని ఆసాంబళివుని, కనులారా చూచు పాపన దినమెయ్యదియో గదా! నాడు గజేంద్రుని రక్షించి, మకరిని సంహరించుటయు, ప్రహ్లాదుని రక్షించి, హిరణ్యకశిపుని బరిమాగ్నుటయు, మార్కండేయుని బోధించి, యముని దండించుటయు, వందలకొలది వత్సరములు బట్టెనే. దుష్టులను రూపుమాపి, నా నాధుని రక్షించుట అదివ్యమూర్తికి 10 దినములు పట్టలేదుగదా 12 రోజులున్నది. ఈపన్నెండు రోజులు నాపాలి పన్నెండు యుగములుగా నున్నవి. ఈదినములు చాటుటెట్లు రక్షకా! ఎక్కడరక్షకుడు మాపాల గూఢరూపివై కాపాడుచున్న మహానుభావా! నీవు తప్పక నాదిదేవుడవు. నీవే మాపాల సాంబళివుడవు. నీ దేవదేవి గంగ అందుబుట్టిన కమలమున నేను నన్ను దినదినము సంతసమున దేల్చుచున్న సూర్యప్రకాశమును నీవు నిర్మూలము గావింతువే. ఆశుడు

సత్పథకామి, దోషాకగుణనే తలనెక్కించుకొను నీవు నీపాదము నాశ్రయించి సంచించి నీ గగ్గసంజనితనై న నాకు మనోహరును గానున్నవానిపై నీకరుణాద్వమ్ములు రాకుండునే వచ్చును. వచ్చినవి ఇకనుమాత్రమొక్కటి గలదు అది యేదందువా నీదివ్యమూర్తిని చూడంపడు లకు చూపించుట మాకదియే మోక్షము, అదియే స్వర్గము. అదియే జన్మసార్థకము. అదియే, అదియే, జన్మనాభ్యో మనుకొని ఆయుర్తరమును ముద్దాడి నై కలలో దాకెను.

౦౩

క. రా. పు.

సాంబశివరావు పాలకొల్లునుండి యాదినము సాయంత్రమునకే సగసాపురము పోయి అదినము నాటిరాత్రి వన్నెందుగంటలకు మారు తేరుకొనంగతిని విని తెల్లవారుసరికి రాజను హేంద్రవరమునందలి సగలు రాజను హేంద్రవరమునో పని చూచుకొని సాయంత్రము నిడదవోలు కేవునుండి 12 గంటలు రాత్రికి తన బాబ్బగారింటికి పోయి అట నుదయము టిపెనుపుచ్చుకొని, పండితముండలిలో జరిగిన గోల తమ బావగారగు సింహగిరివలన విని, పాప మొంతవారుణముజేసెను. తుద కేమైనది చెప్ప్య చెప్ప్య. ఎప్పుడు అని అశ్చర్యముగా నతనివలన నామూలాగ్రముగా విని 8 గంటలకు అటనుండి బయలుదేరి సింహగిరియు సాంబశివరావును పావుదక్కువతోమ్మదిగంటలకు పైకిలుకొనవచ్చిరి. వారి రాక యాదినము మాత్రము నిర్భయమయ్యెను. వచ్చు సాంబశివరావు సత్త్వాదరముతో నాయుంటివాగు వాడావిడిగా తీసు

కొనిపోయిరి. నౌఖరును చూచి యొకయుత్తరమును వ్రాసెను. వ్రాసిన యుత్తర మిట్లు జదివెను.

శ్రీరస్తు చిరంజీవియగు శరచ్చంద్రునకు ఆశీర్వాచనములు.

నీకు నెందుకు సంబంధింపని యాక్షువానికి జామీనుండుట. సజాతీయధగ్ధమేగాని వాయిదావరకూ సరసాపురంబో నుండుట ధర్మేతరము గాకపోదు. ముసలమ్మకు పాప మెట్లుంజెనో నీసైక లిచ్చి ఇతనిని పంపినాను, నీవును వ్రస్తుతము నీజామీనువల్ల విడిపింపబడినవాడును మీగ్రామంబోనే యుండవచ్చును. వాయిదాకు వెళ్ళి వచ్చును.

గృహింపవలెను.

ఇట్లు నీమిత్రుడు.

అను వ్రాతలోనున్న యుత్తరమును, పైకిలును వాని కిచ్చి నీవద్ద సొమ్ముదా అని చెవులో నేమో చెప్పి వానిని పంపెను. వాడు టీ డబ్బా, కోకో డబ్బా, గోధుమనూక అన్నియు తెచ్చి అమ్మగారి కిచ్చితిని. బాబుగారు ఎంతయైనదని యడిగి ఆసొమ్ము నాకిచ్చివేసినారు అని వాడుచెప్పగా పోనీ మనకుమిగిలివది. అతనొకవెట్టివాడు నుందరంబాబూ అని పిలిచి వచ్చినవానినిచూచి నీసొమ్ముఒకటియును నాసొమ్ముఒకటియునా యన నాతను మంచివాడవులే యూరుకొందు యను నితలో వానియడావడిచూచి ఇదిచూటలామటకు నమయము గాదని యెంచి గున్నమ్మ పూర్ణమ్మ సింహగిరితో మాటలాడుచు వానిని వాలుకంటపరికించుచుండిరి. వాడవ్వారిచూపుచు చూడకపోలేదు. మున్నప్రధానయుత్తరమని ఒకవద్దనుంచియు జవాబువ్రాయమరచిపోయెను. ఆవుత్తరమునకు ;—

బ్రహ్మశ్రీ కేదముద్రులగు అంధ్రవిశ్వజ్ఞ మహానభావన్వన
సంఘాధ్యక్షులగు వెంకటాచార్యులుగారి దివ్యసన్నిధానమునకు నమ
స్కారపురస్కరముగా వ్రాయువిజ్ఞాపనము.

నభిషేకము మానమున్నదనియు నన్ను అగ్రాసనాధిపత్యమున
హించుమనియుతాము వ్రాసిన యభిమానపురస్కరముగులేఖనునహస్ర
నమస్కారములతో శిరసావహించితిని. మహామహులగు తాముండ
నన్ను సగ్రాసనాధిపత్యము వహించుమని వ్రాయ నాయెడ ప్రేమము
గంట నాయుడు విశేషతలేదను నగతి నానస్తువచుబట్టి నేనుతెలును
కుంటిని. సర్వసమర్థులగు పండితరామశాస్త్రిగారిని గాని దివ్యమూర్త
గు వీరభద్రాచార్యులవారిని గాని అధ్యక్షులుగా నియమించుట
నాయభిప్రాయము. మనసంఘమున వితంతువులకు వివాహములు నెల
లొల్పవలయును తీర్మానమును నొందునెలలొల్పవలయును, సభాకాల
మునకు ముమ్మాటికివచ్చి రియాయద్యమము చూచి కృతార్థుడ
నయ్యెదను.

ఇట్లుమీపాదసేవకుడు.

యస్ రావు.

అనివ్రాసి కవిరుగోపెట్టి వై పేరువ్రాసి దీనికి అణబిళ్ళఅంటిం
చి టపాలోవేయుమని వానికిచ్చిపంపెను. అప్పటికి రెండురోజులతాలూ
కు పతికినివనివయున్నవి. వాగపత్రికలు నాలుగురోజులకిందట
వచ్చినందున రెండు దినపత్రికలు గంటలో చదివివేసి జోడుకాలినుం
డిదీసి బట్టలు కొయ్యకు దగిలించి ఇకచేయవలసిన పనులులేవుగదా
యని సరిచూచికొని నన్నగురించే వీరుమువ్వురు మాటలాడుచుండిరిని
తలచి ఆగడికిపోయి పెద్దత్తగానూ;దాహముదెచ్చిపెడతారా? అని అది
యెవరు యేడ్చుచుండిరి. అని ప్రశ్నింపగా అమ్యో మీకు తెలియ

లేదు గాబోలు అన సింహగిరిచెప్పినాడు. చెప్పినాడు. వానిభార్యయే
యా యేడుస్తన్నామెయని పలుకసాపము ఎంతగ్రహచారము పాపము
దాయదుగదా ! భగవంతుడు దొడ్డవాడు ఇక నామెకుదిక్కులేదు.
పాపము సొమ్మైన నేమైనగదా. యన అయ్యో ! కావలసిన్నీభూ
ములున్నవి. ఏమది ఇట్టివాని కీదార్భాగ్యపుబుద్ధి పుట్టినది గ్రామస్తు
ల యభిప్రాయము వీనిగురించి యెట్లున్నదియని యనుసరికి పూర్ణమ్మ
దాహము దెచ్చియిచ్చెను. దాహము పుచ్చుకొని ఆలాగాచస్త్రీచాలు
నని చూస్తున్నారూ; అంతదుర్మార్గుడా యనుసరికి పూర్ణమ్మచూచినా
రుగారు ఆవేళమూరిద్దరు వెళ్ళుతుండగా కాలూపుకొని మీసములెట్లు
నులుపుకొనుచు నఖిలి చుకొనుచుండెనో? ఇలాటిగుణములనుంచే ఇంత
పరకూవచ్చినది. అనుసరికి ఆలాగునా పాపముచచ్చిపోయినాడుగదా
రామరామ పగవాళ్ళకై న నిట్టికష్టములు రాకూడదు. పూర్ణమ్మను
బ్బమ్మల మొకములెక్కడ వాడియుండలేదని అతరాత్మను గ్రహిం
చి బావా పడుకోవోయి! కొంతనేపు నాకుకూడా యా గూనముగా
నున్నది. అని తాను మంచముపై పడుకొనియెను. సింహగిరి వేనొక
మంచమున్నగదికిపోయెను.

ఇంతపూర్ణమ్మ వానిదగ్గరకువచ్చి నిలువబడి అతనేడి యనిన
శ్నింప ఎల్లుండివస్తాడు నేను అతనుకలిసి పెనుకొండ వెళ్ళితిమి. ఆది
ము వారింటనుంటిమి మరియునాటి కామునలమ్మను జబ్బుజేసి. ది. ఆ
నమయములో వస్తేతప్పగా నుంటుందని రా మానివేసినాను. సాయిం
త్రము బయలుదేరి వచ్చితి. ఆతనెల్లుండివస్తాడు. అనుసరికి గున్నమ్మ
వచ్చియెవరు అనుసరికి నాంబశివరావు శరచ్చంద్రుడు అనిసమాధా
ము జెప్పెను. వారిరువురు అటతూగుటుయ్యా. లో కూర్చుండిరి.
సాంబశివరావును వారును కొంతనేపు లోకభిరామామునిగారు నూ
ల్లాడిరి. ఆమాట లిక్కడ పొందుననుచు ముగ్ధమ్మయున్నది.

సాంబ—పాపమాతని నెక్కడపట్టుకున్నారు.

పూ—తోవలోనున్న కానావద్ద.

సాంబ—ఆతడటయెందుకుండెను.

పూ—యేమో.

సాంబ—వాళ్లుతుపాకితో కొట్టవలసి యెందుకువచ్చినది.

పూ—ఈతడుపారిపోయెనట.

సాంబ—నాని కా భయమేల.

పూ—దగ్గిర కత్తి రివల్వరుండెనట.

సాంబ—అవి ఆతనివద్దనారాత్రిమధ్యమార్గమున నెందుకున్నవి.

పూ—ఏమో మెవరిప్రాణము దియ్యటకో.

సా—అయితే ఇక్కడజరిగిననంగతి ఆతడెరుగడన్నమాట.

పూ—మధ్యతోవలోనుంటే యెట్లుయెరుగును.

సా—వాళ్లువచ్చుచున్నప్పుడు చూడలేదా.

పూ—వాళ్ళతోవను రాలేదు.

సా—మరియెట్లువచ్చిరి.

పూ—రెండవతోవను.

సా—ఇక్కడవాళ్ళకు దొరికినదేమి.

పూ—పెద్దబాడితి కత్తి.

సా—ఎవరింటిలోనిట్టికత్తులుండవా.

పూ—దానినిరక్తమున్నది.

సా—వీళ్లుకోడినిగాని మేకనుగాని కోనుకుండిరేమో.

పూ—వాళ్లుబ్రాహ్మణులుగారు.

సా—ఆతడుకల్లు దాగునట.

పూ—అయిన

సా—మాంసము దినదా.

పూ—ఇంటవండించుకొని దినము.

సా—మరియెట్లు

పూ—యెవరిచేతనైన వండించుకొని దినము.

సా—పోనిలేవెధవగోల! పాపపుగోల! రామాయణమా భారతమా భాగవతమా ముక్తా మోక్షిణీ యెవ్వనిప్రాణము దియ్యదలంచి గాచుకొనికూర్చుండెనో వాని ప్రాణము దైవముతీసివేసినాడు. రామరామ ఆదంశతులు చిలకాగోరింతలవలె నుండెడివారికి ఎడబాపులైనదిగదా! ఎప్పటికెప్పుడేది యనుభవించవలయునో అదియనుభవించి దీరవలసినదేయని బలుకు నప్పటికి సత్యమని చెప్పెనోయన టంగు టంగుమని పన్నెండుగంటలు కొట్టినవి. సింహగిరిని పడుకున్నవాని నెవరో లేవునమయమున వారిద్దరాయుంటినుండి తప్పకొనిరి. బాబు భోజనమునకు లేయని ఆయజమాని పిలువవచ్చెను. వారు లేచిరి.

౧౪

శీ వై నా ను.

అప్పటికి తెల్లవారు జామున 4 గంటలు కావచ్చినది. తనకాదినమెట్టి నంతోషమా, పాపమాత నాగదినుండి వచ్చి తనస్థానమున పరుండునరి కట్టి దుఃఖనముద్రమున మునింగెను. స్త్రీల వాక్యములు సాంబళివరావు వంటివాని హృదయమున నారేయి గరిగించెనే; ఇక తక్కిన వారి మనస్సుల్లేబ్బలుండునో యోచింప తగ్గది ఏమియులేదు. పాపమా యువిదబ్రతు కేమగునను సంగతిమాత్ర మాతని మనమునకు విచారహేతువయ్యెను. నిజమేగదా, సత్యసంధులు లోకానుభవము గలవారు, ప్రకృతి తంత్రజ్ఞులు సంస్కారబుద్ధి గలవారట్లుగదా

విచారించురు. అటులనే రావుగారు విచారించి ఇట్లు నిశ్చయించినారు. ఇది యుగ్గురు మొగపిల్లలను గనినది గాని ముగుదగాదు. మొదటివాడు 12 వత్సరములవాడు, భూములవలన సుమార్తె దువందల రూపాయలు రాబడిగలవారు, తిండి కెవ్విధమగు ఇబ్బందియు లేదు. కుట్టవాడు మొన్ననే ఘస్టుపారము వేస్తైయుండెను. దానికేమి, అందులో శ్రాహ్మ ఎల్లెట్టులైన జీవింపగలరని యాతడు సిద్ధాంతము చేసి తనకు గల విచారమును సంతోషముగా కూర్చుకొనునరికి ఒకగంటకాలము పట్టినది. మరి నిద్రయే పట్టుటలేదు. ఎట్లు నిద్రపట్టును. భోజనముచేను కొని సింహగిరియును తాను 12 గంటలరాత్రి వరకూ చదరంగమాడిరి. అంతరావుగారు టీ ద్రావిరి. తలకవిసెనూని వ్రాసుకొని తాంబూలము వేసుకొని మళ్ళీ ఆటదగ్గర కూర్చునుసరికి సింహగిరి నిద్రపచ్చుచున్నదని చెప్పి పడకకు పోయెను. అప్పటికి పూర్నమ్మ గున్నమ్మలు మెలకుతో నున్నారు తక్కిన వారెల్లను నిద్రాదేవతచే నడపూర్ణముగా బంధింపబడిరి. సింహగిరి పడుకున్నవరకూ రావుగారు వేచియుండి పడుకున్నవెంటనే భర్త్యవియోగముచే తపించువస్తాడు భార్యను పలుకరించుటకుపోయి అప్పుడే వచ్చెను. చాచ మిక నాతనికి నిద్రయొక్కడిది. పోనీ యంతవరకూ జరిగినది. ఇకనైననిద్రపట్టవచ్చునే అట్లు పట్టలేదు. రాత్రి తొమ్మిదిగంటలు మొదలు ఒంటిగంటకు సంతోషముతో నుండి ఒంటిగంటమొదలు 4 గంటలవరకూ విచారగ్రస్తుడై యుండి అంతలో పరమానందమును పొందదొడగెను. ఆకాలమున నాశని యానందమునకు మేరలేదు. ఇంతవరకూ భర్త్యవియోగదుఃఖనిమగ్నయగు నాసుదతి జీవితమును గురించి విచారించెనుగదా? ఇంతలో సంతోషమొక్కడి దని మాపాఠకులు భావించురుగాబోలు, సంతోషమే కాని దుఃఖ కూతని కానమయమున నేమూల నుండును. దుఃఖభాజనియగు నాకూత భావిజీవితమునాతడు స్థిరపరచుకొ

నువలకూ విచారమునే పొందెను. స్థిరపరిచిన యనంతరము నిష్క్రమించుకొనియెను. యే దుర్మార్గుడు న్వజాతికాంతలను కొనగోటిపై నడిపించుకొని నగర్వభూయిష్టుడై సంచరించుచుండెనో అట్టివానిభార్యను స్వాధీనము జేసికొనుట యట్లుండ న్వజాతికాంతల నాతని మొగ్గమైన చూడకుండునట్లు జేయుటయు, దళనుచంపనై గాచియున్న వాడు ఆదినముననే మృతినొందుటయు తనకు జ్ఞప్తికిరాదా ! అందునుగురించి యతడు నర్వేశ్వరు కటాక్షము సంపూర్ణముగా నున్నదనుకొని పరమా సందము పొందితీరవలసిన నమయగుదియే గదా ! కావుననే ఆతని సం తోషమునకు మేరగల్పింప లేదు. ఇంతలోనే తలు పొకటి తెరువ బడెను.

అప్పు డావిజ్ఞాని చూపు. లాతెరువబడిన ద్వారమువెపునకు పోయి యాద్వారముచేంత నెలువబడి యొడల్విరుచుకొను పల్లవాధరి పైని నిలిచినవి గాని రావుగారి చూపులచే నిమగ్న నైతి నని యా సుందరి యనుకొనలేదు కాని నిలచియున్నస్థానమును విడిచి పెట్టి మంచము చేరువకు వచ్చి రావుగారి సర్వావయవములు మూసియున్నపెనిగల సన్ననిసన్నంచుజరీకండువాలీ యునరికి నిద్రనుండి లేచినవానివలె త్రొల్లిపడి లేచి, అబ్బా ! నిద్ర చెరిపితిని సుమా య నెను. అంత సుందరి యిట్లు పలికినది.

సుం—రాత్రి యెంతనేపటివరకు నాడిగి.

సాం—ఒంటిగంటయైనది.

సుం—అంతరాత్రియగువరకు నెందుల కాడవలయును.

సాం—చేయవలసిన పని యేమున్నది.

సుం—చేసిన కావలసినన్ని పనులున్నవి.

సాం—చేసినగదా ?

సుం—చేసినయెడలనే ?

సాం—వాని కిక కాలములేదా ?

సుం—చదరంగపు టాటకు మాత్రమే కాలములేదుగ బోలు.

సాం—తగిన యాటకాడు దొరకిన తొందరపడతగదా ?

సుం—తక్కినపనులకు తగినవారు దొరకలేదనియా ?

సాం—కాదు. కాదు. ఎందుకైన సమమగుచేతులు గుదుర
వలదా ?

సుం—మీకు సమమగు చేతులు లేవా ?

సాం—కాదు. సమచేతులతో నాడిన బాగుండును.

సుం—అం దర్థమేమున్నది.

సాం—అర్థములేని శబ్ద మెక్కడ నున్నది.

సుం—అర్థములేని శబ్దము లచేకము లున్నవి.

సాం—అర్థములేని శబ్దమున కర్థము గొల్పుట పండితుని పని
గదా !

సుం—మీరు.

సాం—పండితుడను.

సుం—లేనిశబ్దములకు ప్రయత్నించుచుంటిరా ?

సాం—అహహ ! అనునంతలో వేరొక సుందరీలలామ వచ్చి
యేమి సంభాషణము లాగిపోయినవి. ఎంత చిత్రముగా మాటలాడు
చుంటిరి. నాకు వినిపింపరా ! అనునంతనే తెల్లవారినది. అంత నన్న
పూర్ణము గున్నమృయు కృత్యములకు జనునంతనే చుట్ట వెలిగించు
కొని చెంబుతో నీర్లుగొని సింహాగిరియు కాలపకు పోవుచున్నవారికి
మధ్యతోవల నొక నొకయుత్తర మొససి చనిరి. వా రాయుత్తర
మును విప్పకనే జేబుననుంచి, కాల్యకృత్యములు నరవేర్చుకొనివచ్చు
నరి కిక నాడుగంటలు కాలేదు. సావిడియందుగల వాలుకుర్చీపై
వసించునంతనే టపావచ్చెను. ఆదినమున నాతనికి టపా మొదమ్యె

ను. వారపత్రికలు విశేషముగా నున్నవి. యుత్తరములు విశేషముగానే యున్నవి. మూడు దినపత్రిక విప్లి కాకితములన్నియు తిరుగవేసెను. సార్థకము లేకపోయినది. సారస్వతానుబంధములో మంగిపూడి వెంటకశర్మగారికృతమగు పద్యములు మాత్రమే యున్నవి. అపద్యములు తరువాత చదువుదమని సంకల్పించి జేబునగల యుత్తరము దీసి ఈరీతిగా చదువ ప్రారంభించెను.

తాము వ్రాసిన యుత్తరము చేరినది. చదివి యమంధానం డము పొందితిని. రాత్రి మేలుబోటులో నేను, ప్రాశస్త్యము నరసాపురమునుండి వచ్చియుంటిమి. అప్పటికి మామసలమ్మ కులాసాగానే యున్నది. తెల్లవారజామాన అకస్మాత్తుగా మృతిపొందినది. పెద్దదగు నామెనుగురించి నాకెవ్విధమగు విచారములులేవు గాని, కర్మ యెట్లు నెరవేరునోయని విచారము మాత్రముకొంది తమ జ్ఞేర్పమున నదియు విడిచితిని. వాయిదా మాత్రము 11 రోజులున్నది.

దివ్యచిత్తమునకు తేవలయును.

చిత్తగించనలెను.

శరచ్చంద్రుడు.

ఇటులనే వరసగా తనకువచ్చిన యుత్తరములన్నియు నొక్కపెట్టిన చదివితేసెను వార పత్రికలన్నియును ఒక అరిగంటలో చూచితేసెను. ఇంచుకంతసేపు సంపూర్ణముగా నాలోచించునాకి పూర్ణమ్మవచ్చి కావీకిరావూ అనిమెల్లనపిలుచు నాపిలుపువానికప్పుడోపమానముగా వినిపించునాపట్టున నేటపాయల్లేముంచెను. అదిగోయో. నేనితో నెట్టిగవేసియుంచిన పెసరట్లదొంతిని పూర్ణమ్మయు గున్నమ్మయు సాంబశివరావును మాటల నందటితో నెట్లోకాజేసిరి. జారీచెంబుతోనున్న కావీమువ్వరును గ్రావీరి. అంతగున్నమ్మకును పూర్ణమ్మకు సాంబశివరావునకు నిసంభాషణములు జరిగినవి.

గు—మొక మెట్లున్నది.

పూ—నిజమే, యేమట్లున్నది.

సా—యేమట్లున్నది యుత్తరే.

గు—చెప్పగూడదూ, వింటాము.

సా—శరచ్చంద్రుని మేనత్త మృతిపొందినదట.

పూ—సాపమతినికేనంట.

గు—వంటమాటకేమి కార్యమెట్లు.

సా—మనమే యున్నాము.

గు—ఏమున్నాము. భోజనాలకు వెళ్లుటకా?

పూ—ఉత్తర మిప్పుడేగదా వచ్చింది.

గు—నిజమేలే. ఇందుకాలోచనమైన నుండవలదా?

సా—అలోచన మేమున్నది. మనము మువ్వర మీదినమున వెళ్ళుదుము.

పూ—గానియందుకొకసంగతి నేనుచెప్పతాను అట్లుచేయండి.

సా—ఎట్లు?

పూ—మాఅన్నయ్యతోను.

సా—మరిచెప్పనక్కరలేదు. మేమెరుగుదుం. అంత తెలివితక్కువ వాడినిగాను, ఇప్పుడే చెపుతాను. మేముమువ్వరుము వెళ్ళికార్యాంతమున వస్తామని; నామాటతోయిదులే యిది నీవలకువచ్చి చదివి విడచిన యుత్తరము మగుడనందుకొని యిట్లు జదువప్రారంభించెను.

శుభము తనపాదములకు నమస్కరించి వ్రాయు యుత్తరము.

నేను తమయాశీర్వచనమున నీదినముననే యఫ్ యే ప్యాసైతి నను పేపరుచూచితిని. తలిదండ్రులును సోదరసోదరీలును లేనినన్ను చదివించిన తమ కపఖ్యాతితెత్తునేమోయను విచారము నాకుకొలిగి

పోయినది. నావలెనే తమను కనిపెట్టుకున్న ఆనందరావు ఘట్టఫారము
పేసినట్టువెంటనే వ్రాయకొరతాను. అమ్మాయి కులానాగా నున్నదని
తలచెదనా.

చిత్తగించవలెను.

ఇట్లు తమపాదసేవకుడు.

ముకుందరావు.

పరమానందభరితుడై మగుడబదివి వెంటనే వానికి ఏమో వ్రాసిటిలి
గ్రావు నివ్వనై నౌఖరుచు పంపెను. వాకు వెంటనే తాను వ్రాసిచ్చిన
కాకితమును బట్టుకుపోయెను. సాంబశివరావుగారి కికపనియే మున్నది.
అన్నివనులు నెరవేరుటకు సిద్ధముగా నున్నవి. పట్టుదలపూరిక సంఘ
సంస్కరణమునకు మూలధనమచుమాట సాంబశివరావు మూలముననే
మనము నేర్వదగ్గదిగదా.

౧౫

భావికాల మెవ్వరికి తెలియును.

ఏకాలమున కేది యెటులగునో, యెందుచెప్పగలరు. మానవ
ప్రయత్నము వేరు దైవప్రయత్నము వేరుగదా! మానవులెల్లరు మం
చికొరకే ప్రయత్నింతురుగాని చెడుగునకు ప్రయత్నింపరుగదా! మం
చికొరకు ప్రయత్నించుకార్యము చెడుగునై పరిణమించు చున్నప్పుడు
మానవప్రయత్నము వలన సార్థకమేమున్నది. ఆవంతయు లేదని కొం
దగందురుగాని, మాసంకల్పమట్టిది గాదు. మంచికొరకు ప్రయత్నించి
న మానవుని కార్యము మంచిగానే పరిణమించుచుగాని చెడనేరదు

చెడినయడల తాను ప్రాయత్నమున సంపూర్ణముగా పట్టుదల లేనివాడగుటచేత నదిచెడునే గాని అది భగవత్సంకల్పముగానేరదు. భగవంతుడు మానవులుచేయు సత్కార్యములు చెడగొట్టు పని ననలంబించునన్నకంటె మూఢవాద మింకనొకటి లేదని, కొంచమక్షరజ్ఞానము నెరిగినవారెల్ల విశ్వసింపక తప్పదు. చెడుకార్యములు మంచిగా గాని, మంచికార్యములు చెడుగాగాని ఆతనెన్నడును చేయడు. అట్లు జేసినచో నాతను విఘ్నకారియగు. దోషిగాని భగవంతుడుగా నేరదు. ఒకదొంగ ఒకసియిల్లు కన్నమువేయుటకు బయలుదేరెనను కుందుము. అప్పుడు వాడు కన్నమువేసెను. ఇల్లుగలవారి సొమ్ము పోయినది. ఇది సర్వేశ్వరునిసంకల్పమా; కానేరదు. ఇల్లుగలవాని యజాగ్రతయు, దొంగవాని జాగరూకతయుగదా కారణములు. ఇటులనేయొక రోగి మరణించెనందుము, వైద్యుని తెలివితక్కువయు, రోగియజాగ్రతయు. ఇల్లు గూలె ననుకొందుము. పురానులు వేయువాని యజాగ్రతయే గదా, ఇటులనే, జాగ్రతయు పట్టుదలయు, తెలివితేటలువీనివలన నెట్టిదుర్ఘటకార్యమైన నెఱవేరును. అవితేనిచో నెంతస్వల్పకార్యమైన నధికముగానుండి, సానుకూలము కానేరదు. అటులనే మనము సాంబళివరావుగారి తెలివితేటలను గురించి ఇంతకుముందు విడిచిన ప్రకరణముల చదివియుగటిమి. ఒకదినమున నొక మేలుబోటుచో నుండి ఇరువురుస్త్రీలు దిగిరి. వాపమా యిరువురును పూర్వసువాసినులే గాని యొక తెమాత్రము మనలది, రెండవది పదునెనిమిదేండ్ల గల చక్కనిచుక్క, నొసట తిలకమును, కాలికేకడి కుములు లేని హేతువున విధవకాంత యనవలసి వచ్చెనుగాని, లేకుండిన పోల్చినవ్వరి వశము నుగానేరదు. ఆజగన్మోహిని సుందరము వ్రాయ చిత్రలేఖకుడుగాని, వర్ణింప కవిగాని చాలడని మాయనుభవమును బట్టి మేముచెప్పగలము. ఇట్టి దివ్యసుందరిని వర్ణింప మాన నేమోయని మాపాఠకులొక

ప్పుడు మమ్మ నిందింపకుందురుగాక యని సమాధానము చెప్పటకొ
నుటమాపనిగదా? కేశములు చమరీవాలములని, ముంగురులు తుమ్మె
దపిండని, ఫాలముచంద్రఖండమని, చెక్కులు దర్పణములని, చెవులు
శ్రీకారములని, నాస తిలపుష్పమని, పెదవులుబింబఫలములని, కన్ను
లు బేడెసెలని, బొమ్ముమరువిండ్లని చూపులు తూపులని, మోము
జాబిల్లియని, కంఠము శంఖమనిపాలిండ్లు దబ్బవండ్లని,దంతములు,దాడి
మబీజములని, గెడ్డము, మూడంకెయని, ఆకుచీమలబారని, ఎళులు
తరగలని, నాభి నూయియని, వీపురంభావత్రేమని, నడుము లేదని,
పిరుదులినుకతిన్నెలని, తొడలు రాభాస్థంభములు పిక్కలు మొనళ్ళని
పాదములు తాబేళ్ళని చేతులుతూళ్ళని, నేళ్లు పెసరగాయలని, గోళ్లు
నక్షత్రములని, పయ్యంట మకుతేతనమని, పన్నించి పాడిపాట బాడు
టకూనంకల్పము గానేరదు. చిత్రలేఖకుమగాని, కవిగాని, రసికుమ
గాని జ్ఞాపకముంచుకొన తగుదివ్యసుందరి యని మాత్రము ముగించెద
ము. అట్టి దివ్యసుందరీలలామ, జగన్మోహిని, కీరవాణి, యంచయాన
నేరుచూచి యనిమిషత్వము పొందకు. అటులనే వారివలె బోవుచున్న
యొక యిరువురు సుగతులు నొక పూరుషుడు సంగు నిలువబడి
యుండిరి.

ఇటగలనిరువురు పై వాగితో జేరుకొనవలయునను సంకల్పము
గలదుగాని వారే కులమువారోయని యచుమానముచే సాహసీపతే
దుగాని పూర్వోదాహృతులగు పూర్వసువాసినులు. వీరినిగలిసికొన
ప్రయత్నించుచుండిరి. ఇక్కడనొక యనూపప్రజ్ఞానమన్వితుడితడని
చూపగల గురుతులు మొగమున ప్రతిఫలించు నొక పురుషపుంగవు
డుండుటంబట్టి వారందులకే మృత్యుకొనలేదు గాని యీపురుషునితోవచ్చి
న యొకసుందరి మాత్రమాతని మూఱానుసారముగా వ్రయత్నపూర్వక
ముగా నిట్లు సంబంధము గలిపినది. వారిరువురును గున్నమ్మ పూర్వ

మ్మలనియును పుగుషుకు సాంబళివరావనియు పాఠకులు పోల్చేయుం
 దురు. అందులో పూర్ణమ్మ యామెనుచూచి బండికొరకాచూచు
 చుంటిరి. యనుయకుగుసరికి అవునమ్మా మీరునూ అందుకేనాయని
 నంతలో పూర్ణమ్మ మేము బండికొరకుకాదు మేముబండితోడనేవచ్చి
 తిమి. బండినాడు చుట్టలకు వెళ్ళినాడు. వచ్చువరకు నీడవిగితిమి. మా
 బండిదుగో. పాపము మీకుబండికుదురుటలేదు గాబోలు నెందుపోయె
 దరు. ఆమెమీతల్లిగారా యనుసరికి కాదమ్మ మామేనత్తగారు పెను
 గొండవెళతాము. బండికుదురుటలేదు. మీరెచ్చటకు వెళ్ళెదరు. ఆమె
 మీచెల్లెలా వారేమగుదురు. మేమును పెనుగొండవెళ్ళెదము. ఆమె
 మాపినతండ్రికూతురు. అతడు మామేనల్లుడు అటువలెనావారికేదైన
 యుద్యోగమా తమరెవరు? అనుసరికి వారికేయుద్యోగములేదు. వా
 రుపత్రికానంపాదకులు. తామెవరింటికి వెళ్ళెదరు. మేము చరశ్చంద్ర
 ను వారింటికి పోయెదము. అనుసరికి నరే మేమును అచ్చటకే
 వారియింట దివసవారము ఇంకను చూచురోజులుండెను. ఇక్కడకుద
 యచేయండి పాపమొక్కయాడవారేనచ్చిరి. పురుషులెవ్వరును రాలే
 చా? లేదమ్మా; ఇంటనెవ్వరులేరు? మాయన్నగారు సబిన స్పెక్టరుగాన
 రిసీపురం రోడ్డువచుంటిరి. వాచీమేకరుగా మారెండవలన్నగారు స్లొ
 రులోనున్నారు. మానాన్నగారు స్లొరు మాచిన్నన్నయ్యగారినిచూ
 చుటకై యెనిమిది రోజులకిందట వెళ్ళియుండిరి. జ్వరము కొంచం
 వచ్చుటచేత మాసమువరకూరానని మొన్ననొక కార్డువ్రాసిరి. ఈనేళ
 నొకకార్డువచ్చినది. ఆకార్డుచూచే బయలు దేరినాము. అంటూవారి
 దగ్గకు వచ్చునింతలో రెండవబండి సాంబళివరావు తోలుకొనివచ్చి
 ఇదుగోండిబండి కూర్చోండియని చెప్పవరకండరూ ఆశ్చర్యముపడిరి.
 ఆదివ్యసుందరి కమలమని మాపాఠకులుపోల్చే యుందురు. మేలుబో
 టు పాలకొల్లునుంచి రాత్రిపన్నెండు గంటలకు మారుటకు లాగులువ

ద్దనాగిసది. వార బల్లెక్కసకి యొంటగంటకావచ్చినది. రెండుబళ్ళు దగ్గిరిగానుండి శెల్లవారజము మూడగంటక వెనుగొండచేరి. వీరువత్తురినిగాబోలు శరచ్చంద్రుడు లేలువుతెరిచి యంచెను. మేడవరండాలో పెక్కుకుర్చీలలంకరింపబడియున్నవి. పదునేనిమిదివత్తుల లైటునెలుంగుచున్నది. శరచ్చంద్రుడును సూర్యప్రకాశమును ఈజ్జెనైరుపై కూర్చొనియుండిరి. గంటలుగణగణలాడుచప్పుడై వీరువచ్చుచున్నారనిగాబోలు వారిరువు రటుమొగమగువరకు వాకిట బడ్డాగిసవి. ముందు బండి నుండి సాంబశివరావు దిగినవేటనే శరచ్చంద్రుడు విషయపూర్వక సమస్కరముచేసెను. ఇరువురు అరుగుమీద నిలువబడు నింతలో రెండుబండ్లనుండి, పూర్ణమ్మ, గున్నమ్మ, కమలమ్మ, మనలమ్మలు దిగి వరండా చేరుచున్న సమయమున కమలమ్మను మనలమ్మను ప్రకాశరావు చూచెను. వానికి ప్రపంచము తెలువలేదు. సాంబశివరావును గాని గున్నమ్మ పూర్ణమ్మలను గాని ప్రకాశరావు యెరుగడు సరేగదా వారి గ్రామములు గాని వారి వేరులు గాని విని యెరుగకపోయినను పత్రికాన్వేషణమునలన సాంబశివరావు పేరు నూత్రము ప్రకాశరావైరుగును. అప్పుడు ప్రకాశరావును కమలమ్మ మనలమ్మలు చూచిరి. అందరు లోనికిపోయిరి. సాంబశివరావు ప్రకాశరావు శరచ్చంద్రుడు వరండాలోనున్న మూడు మడతమంచములమీద పరుండిరి. లోపల సావిడిలో పరచియున్న పరువులపై నలువురు ఆడవాళ్లు పడుకొనియుండిరి. అట్టినమయమున నామేడలోనున్న స్త్రీపురుషు లేడువరు మనస్సులు మాపాఠకులు గమనింపవలయును గాని వ్రాయ మాతరముగానేరదు. ఆరాత్రి యొకరు పడుకొనిరని యొక్కరనుకొనిరిగాని మొత్తముమీద నెవ్వరికి నిద్రలేదుగదా ! కోళ్లు కొక్కుకొక్కు యని కూయసాగిసవి. కాకులు కావుకావు మని యరచుచున్నవి. తుది కార్గ్ మెట్లు గట్టెక్కునో యని సాంబశివరావును, నేను, పూర్ణమ్మ

నెంతట పెండ్లాడుదునా యని శరచ్చంద్రుడును, కమలావలొకన మె
న్నినాళ్ళకు చిక్కెనని సూర్యప్రకాశరావును మొత్తముమీద వారి
యాలోచనలు తెల్లవారకపోయినను తెల్లవారినది. మునలమ్మ తప్ప
తక్కిన మువ్వరు కాకు లరచుచున్నప్పుడు లేచిరి. లేచి యిక చేయ
వలసిన పనులేమాన్నవి. శరచ్చంద్రుని సాధమున నొకయాడుపురు
గైనను లేడు. గృహకృత్యములు నెరవేర్చుకొనునని విద్యావతులగు
నమ్మవ్వరు యవ్వనవతులదిగాదా? గావుననే వారాకార్యముల యం
దు నిమగ్నులై యుంట తటస్థించినది. సూర్యోదయమైనది. మువ్వరు
యవ్వన పూదములు కృత్యములు నెరవేర్చుకొని వకండా కుర్చీలపై
కూర్చునిరి. సాంబశివరావు అంధ్రపత్రికయు శరచ్చంద్రుడు న్వరాజ్య
ప్రకాశరావు హిందూపత్రిక చదువుచుండిరి. అంతకుముందే సాంబ
శివరావు వుత్తరములు మున్నగునవి చదివితేసెను. అప్పటికి యుదయ
మారుగంటలైనది. తనయెదుటగల గడియారము సాంబశివరావు చూ
చెను. ఇ కదిగంటవరకూ పైఁగొన్నదని భావించెను. అరగంటయెంత
వేరలోయగును అయిపోయినది సైకలుగంటవారివది. సైకలుదిగి ఒక
బాల్యాయస్విగుడు ఆమెడవద్దనిలువబడి శరచ్చంద్రుడుగారి మేడయెక్క
డ అనున-తనే శరచ్చంద్రుడును సూర్యప్రకాశము వికవీరవచ్చి ద
యచేయఁడి. ఇదేను అనున-తనే చిత్తమని లోన ప్రోశించి యూజీ
నైరుపెనున్న సాంబశివరావుగారికి నమస్కరించి నిలువబడగా నతడు
క్షేమమడిగి వేరొకకుర్చీచూప నాడిడంగు మార్పొనె యెను. రాత్రి
భోజనమెక్కడ రాజమహేంద్రవరంలోనే నాపండిత రామశాస్త్రి
గా రూరనుండిరాయమునంతనే భోజనముకూడా అక్కడేయని యాత
డు చెప్పనకి శరచ్చంద్రుని డీతనేయని చూపెను. వారిగువ్వరు హూన
భాషనే మాటలాడిరి. అందులో సూర్యప్రకాశముకూడ కలసెను.
మువ్వరు హూనభాషను మాట్లాడుచుండగా సాంబశివరావు తెలు

గు మీకురావా యనుసరికి తెలుగుమాటలాడ జొచ్చిరి. సాంబశివ
రావును శరచ్చంమ్రును సూర్యప్రకాశమును ఆదివ్యసుందరుని మ్రో
లవెలవెల బోవుచుండిరి. 23 వత్సరములను డొంపుచున్న యానూగు
మీసమును తన హాణభాషా ప్రకర్షణమును ప్రతిఫలించుచున్న
దుస్తులు తన యనూన సుగణములను పూపుచున్న మాతని సుగూఢ
మును వర్ణింప మాలేఖని జాలదు, కంతుని, జహుతుని, వనంతుని,
నిరసించు నాసుందరాకారుని రూపలావణ్యవాక్య గౌరవంబులుచూచి
భ్రమించుచున్న పుగుషులే యపారముగానుండ స్త్రీలమాట లికనడుగ
దలపనేల? నొకరుసైకలు లోపలనుంచెను. మాతః పుగుషుకు బంగారపు
చెనుతో నున్న వాచీగల నల్లనికద్దరుకోటు కొయ్యచుదగిలించి బంగా
రు గుండీలతో విరాజిల్లు పట్టుకమీజు తీసిదాని దావునుండి బంగారు
విశ్వగల పట్కాను దగిలించి నల్లపండ్ల ముచుకూడా దీనినందే జొనిపి
కాలిజోడును మేజోడును తీసివేసి అందేయుంచి గ్లాసుకోమల్లుపంచికట్టి
అల్లిక యూలబనిచునుతో తానొక యాజ్ఞచైత్రుపై కూర్చుండి అట
బడియుండు అమృత బజారునత్రికపై కవరుచిని చదునదొడంగెను.

వాని దివ్యసుందరము కాంతాలోకమునెల్ల భ్రమింపజేయు
చుండగా, పూర్నమ్మను, కమలమ్మను మాత్రము భ్రమింపజేయలేదు.
యెట్లు జేయును. సూర్యప్రకాశమును కూర్చియే వేచి యుగముకము
మన్యమొకచ ద్రబింబముల నరయపెట్టు? శరచ్చంప్ర బింబావర్తియైన
పూర్నమ యగు పూర్నమ్మ పరు నెట్లు మెచ్చుచు, గాని యాతని
యనూనసుందరము మాత్రము, గున్నమ్మక నెచిక భాగమును బ్ర
ద్దలు జేయించినది. జుట్టునుండి నడలెంపించినది. నీవి జార్పించిది. గు
న్నమ్మకు పుట్టినింటి వారు గున్నమ్మ యని పేరు బాల్యమున పెట్టి
నను అత్తింటివారు రాధ యని పిలుచుచుండిరి. ముకుందరావుచుచూచి
నప్పుడే గున్నమ్మయను పేరు గున్నమ్మకు తీసివేసి సార్వకమగు రాధ

నామము నేయింతునండి పాపము మాపని. ముకుందచరణారవిందము
 లింతనుండి గతి యగు : మృతము గున్నమ్మ కెప్పుడు గలిగెనో ఆమె
 కు అత్తవారు పెట్టిన కొత్తపేరగు రాధ నామమును మేమికవాడుట
 మాపనిగాక? ఇంత రాధయు, పూర్ణమ్మయు, కమలమును ఒకచేతి
 తో నుచ్చాళింపెను రెండవచేతితో కాపీగ్లాసును పట్టుకొనివచ్చిరి.
 పూర్ణమ్మ శరచ్చంద్రుని నద్దను, కమలము ప్రకాశరావు సన్నిధిని
 రాధ ముకుందునిచేంత నుంచినంతనే సాంబశివరావు, నవ్వుచూ నేను
 వెనుకకు బడితినిని బలుకునంతనే, కాదు కాదని సమాధానము, పూ
 రమ్మచెప్పుచూ లోనికిపోయెను. కమలము వెండిగిన్నెతో నుచ్చాళి
 చ్చి సాంబశివరావు మోలఁ గంచెను. పూర్ణమ్మ కాపీతెచ్చి అటబెట్టె
 ను. రాధ నేరొక గ్లాసుతో నీళ్లును మరియొక పళ్ళెముతో తమలపా
 కులు వక్కలు నున్నము యాశుకపండ్లు లవంగాలు జావతి తివాక్షిణి
 చక్క అంతరంగిలేఖ చుట్టినచుట్టలకట్ట అగ్నిపెట్టితెచ్చిపెట్టి లోనికివనిరి.
 అంత నామమువురును వుష్మాదిని కాపీదావి తాంబూలము వేసికొనిరి.
 సాంబశివరావు నూత్రిము తాంబూలము వేసికొనియెను. చుట్టకా
 ల్చుకొనుచు సత్రికమాత్ర మింక విడువలేదు. ఈ హాసశ్వేత్వరసంక
 ల్పమెట్లున్నది. ముకుంద శరచ్చంద్రునూర్యప్రకాశముల వలన,
 రాధా, పూర్ణిమ, కమలములు, పరమానందభరితులై సాంబునికటా
 క్షములకు పాత్యులై భావిశుభకాలములు దెల్పు మందస్మినుందర
 వదనారవిందలై తమసుధారస వాగ్ధారలచే నా మేడకుసాధ నా
 మము సార్థకపరచుట యట్లుండగా వారి కాసాధము కొత్తదిగాక
 ప్రాతదానినలె సంచరించుచూ వంటలప్రయత్నమును బూను
 కొనిరి. అట నేమి కరివుగనుక; వంటకు ముసలమ్మ పూనుకొనియెను.
 తక్కిన పనులా మువ్వరు నెరవేర్చుచుండిరి. వీరీస్థితిలో నుండగా వాగు
 వరండానువిడిచి మేడపైకి పోయిరి. భావికార్యమింత వరకు నెవ్వరికి

దెలియదు. నూత్రధారియగు సాంబశివరావుమాత్రమే స్థిరపరచు
కొనియెను.

౧౬

కళ్యాణముగానున్నది.

అంధ్రదేశమున గలుగుముఖ్య పత్తనములలో నొకటియగురా
జమహేంద్రవరము నుప్రసిద్ధమగు పట్టణము. సావనాకారయగు గోదా
వారి ఈపత్తనమువద్దనుండియే పోవహించుచుండును. వేయినత్సరముల
కిందట నీపట్టణము నన్నయ్యభట్టారకుడనుభారతగ్రంథకర్తలలో ప్రధ
ముని తమయాస్థానపండితునిగానుంచిపూర్వోదాహృతమగుభారతమున
కు శృతినొందిన రాజరాజనరేంద్రునికి రాజధాని. చిత్రాంగియొనరించిన
మామోసాయంబులకు వశీకరుడు గాక భగవద్భక్తులలో నొకఁడైన
సారంగధరుని తత్వమరయక వాని శుభచేతులు నరికించినప్రదేశము
గు సారంగధరుని మెట్టనుమాగురైదు మయల్లుమూరముగా నున్నది.
ఈపట్టణము నమస్తజాతిప్రజలతోడను, విశాలమగు వీధులతోడను పె
క్కుసాధములతోడను, మిగులవర్తకులతోడను, కావలసినందఱు ధన
వంతులతోడను వన్నెకెక్కిన నుందరులతోడను ప్రతిలేనినుందరీజం
బుతోడను, అనల్పకల్పనాయుతులగు శిల్పిలతోడను సామ్రాజ్యతిగలిగి
నపండితులతోను, గణనీయులగు కవులతోడను, నిరంకుశులగు తనం
స్కర్తలతోడను విరాజిల్లుచున్నది. అభాగమట్లుండగా రాజమహేంద్ర
వరము బాలబాలికాపాఠశాలలతోను, పెక్కుకాటకశాలలతోడను,
సాధనశాలలతోడను, వ్యాయామశాలలతోడను, వైద్యశాలలతోడను

దీనరక్షణశాలలతోడను, ఆలయములతోడను గ్రాంథాలయములతోడను, అనాధరక్షణాలయములతోడను, దీక్షజనావనాలయములతోడను, పెక్కుకచ్చేరీలతోడను, కిన్నులకు పండువునై నకలజనవానయోగ్యమై యున్నదనుట కావంతయు నందియములేదు. రాజమహేంద్రవరమున గల కచ్చేరీలన్నియును జనసమూహముచేతనున్నతోడ్యోగులచే వర్తిం చిన వయ్యపు సబ్బలక్ష్యగుకచేరీ మరియుత శోభాయమానమైవర్తిం చుట సర్వజనవిదితము. ఆకచ్చేరీ ప్రహరలోన నన్నియో విశాలమగు తిరువులుగలవు గాని మట్టిచెట్టుమరింత విశాలమైనదిగలదు. ఆచెట్టికింద నొకచక్కని తివాస్సినెండితో తయారుచేయబడిన చుట్టలడబ్బా, అగ్గిపెట్టి తాంబూలపుపెట్టె, పట్టుజూలు వినకణ్ణిలు రావు బహుదూరుకంఠుకూరు వీరేశలి గంపంతులగారి పరచితమగు నుపన్యాసముల ప్రధమభాగము అందుస్ఫటికలుచుండెను. చెట్టునకు చేరవేసిన పెద్ద ముఖమయిజూలు బాలీనుననొక కళాసమన్వితుడగు నుందరపురుషుడు కూర్చొని యుండెను. దక్షిణాది అంచునన్ననికద్దరుపంచ నొకదానినికట్టుకొనియెను. నల్లనిసారలు తెల్లనికద్దరుచొక్కాయని తొడుగుకొనియెను. ఆచొక్కాయితేబున బంగారుగొలుసుతో నొకవాలీయమర్పబడినది. గోధుమవన్నెగల జరీసిల్కుకంఠువా వాగాచుట్టెను. నరసనున్నవానితో నిట్లుప్రసంగించెను.

ప్రకాశరావు! శరచ్చంద్రు డింతవరకూ ఊదా తేలేదే. అనునరికి దుగ్గో తెచ్చుచుండెను. అనునంతలో సాంబశివరావు ఇంతసేపేమి యనునరికి శరచ్చంద్రుడు వెల్లెమాత్రము వచ్చితిని, మధ్య నెచటజాలము చేయలేదు. అనునంతనే యొకసీసా కొట్టి తానుద్రావినంతనే శరచ్చంద్రుడును ప్రకాశరావు తక్కిన రెండుసీసాలు ద్రావిరి. శరచ్చంద్రా! మాకుందగావు రేపటికి సంభారములన్నియును ప్రోగుజేసియుంచును గదూ; కొంతవాడు! చెప్పితివా యనునంతనే మా మా చెప్పితినిని

యత్తరపు జెప్పెను. ఇంతలో కచ్చేరీనుండి యెవ్వరో సాంబశివరావు గారి సమక్షమునకువచ్చి నంతలో వారిగువర కీసంభాషణము జరిగినది.

సా—సంతోలుగామా! నవ్వుచూదయచేసిరేదో సంగతున్నది.

ప—నవ్వవలసిన వారమైతిమి గనుక నవ్వువచ్చినది.

సా—పర్యవసానమేమైనది.

ప—నేరస్తుని విడిచినట్లు కలకత్తరుగారుచుడివిరి.

సా—ఇక మేము పోవలసినదేనా?

ప—అహా !

సా—మంచివకీలువయ్యా ! న్యాయవాదులన నిట్టివారుగదా!

ప—మీరు సామాన్యుని నగు నన్ను పొగడుట లజ్జాకరము.

సా—ప్రాజ్ఞులట్లే భావింతురు. తుదకేది పర్యవసానము.

ప—పర్యవసానమేవో తరువాత చెప్పతారు.

సా—అగుచో శేలపు.

ప—చిత్తము.

మేలుబోటునెక్కి పోవుచుండిరి. అందరు ఒకగడివేరుగా తీసికొనిరి. గాన నొకచోటకూర్చుని యుండిరి. అదేదియో ప్రస్తావనవేసుకొనునంతనే యొక పూరుషుడు సాంబశివరావు కంటబడెను. వాని పట్టుబట్ట వేషము ఆబెట్టునరి కబురులుచూచి ఈతడు నవ్వుకునుడని భావించిగాబోలు వానివద్దకు పిలిచెను. వాడు వచ్చెను. వారిగువర కీసంభాషణము జరిగినది.

సా—తమదే వూరండి.

పు—కూది గుంటూరు.

సా—మీ పేరు రామానుజాచారి కదండీ.

పు—అవును.

సా—పండితమండలిలో మీ యత్తవారేనా యున్నారు.

పు—అవును.

సా—ఇప్పుడక్కడ కేనా.

పు—అవును.

సా—గున్నమ్మ నీభార్యయే గదా.

పు—అవును.

సా—మల్లసిగ్గులేక యెందుకు వెళ్లుచుంటివి బంగారమునకా.

పు—అనగా;

సా—నీకింతవరకూ దెలియదు.

పు—తెలియదు.

సా—నీకు పుంసత్వమున్నదా.

పు—ఎందుకు అట్లు అడుగుచుంటివి.

సా—లేదని నీభార్య అన్నదిగనుక.

వెట్టివెధవ నీకుబెండ్లిజేసిన వెధవలననవలసియున్నది, సిగ్గులేకా వెళుతున్నాడు. అదిఒక రంకుమగనితో లేచిపోవే పదిమందినీకేమి పోయికాలమే ముండా అనగా నామగనికి పుంసత్వములేదు. నన్నేమిజేయమందువని గోలకెత్తింది. ఈలాటివెధవలు ప్రపంచమున నెందరుండిరోగదా ఆబెట్టునరిచూ దాగుంటూరు, దర్జా, వెధవదర్జా తన్నేవాళ్ళులేక అని సాంబశివరావు లోనికిపోయెను.

భయకంపితశరీరుడై మగుడనచ్చటకు పోవుటధర్మేతరముగా నెంచి, ముందులాకునమెల్లగ దిగిపోయినాడు. అక్కడనుండి తనగుంటూరే పోయియుండవచ్చును. లేకున్ననేమగును. వానితోమనకధక విధమగు పనిలేదు. తెల్లవారిఆరుగంటలకు శరచ్చంద్రుడును సూర్య ప్రకాశమును, సాంబశివరావు పెనుగొండచేరుకున్నారు. ఆదినమేముసలమ్మ దివసవారమగుకతమున చుట్టుపట్టులబంధువులు వుత్తరములప్రకారం దియచేయించిరి. గ్రామస్తులకందర కంతకముందే చెప్పిరి. ము

కుందరావు యాజమానియై నమస్తనంభారములు తెచ్చిపడివేసెను. మొత్తముమీద పదకొండు గంటలకు మహేశ్వరాధనమైనది. బంధువులందరు లేచువరకు రెండుగంటలు కావలశివచ్చెను. మూడుగంటల కెల్లవారుచనిరి. తరువార ముసలమ్మ వడ్డించినది. అన్నపూర్ణమ్మ, రాధ, కమలం, భోజనముచేసుకొన్నారు. సామాయిలు నొఖరీలుతో ముచుండిరి. ముసలమ్మ నిమునములమీద ఇల్లు సరిదివేసినది. అప్పటికి మధ్యాహ్నము నాలుగుగంటలకాలముకావచ్చెను. ఆదినము అందరు నలిగిపోయిరి. ఆరాత్రిభోజనములులేవు. త్రేయవేలుగుమండెను. మయిమరచి అందరూ బంతుకొనిరి. సూర్యోదయమైనది గాని పురుషులెవ్వరు లేగలేదు. రాధా, అన్నపూర్ణలు, కమలమ్మ, స్వహితేకనడవతో బడియుండిరి. ఉదయములగాయతుసాయంత్రం గంటలవరకూ పనియే. ఆరాత్రిభోజనములు మానివేశారు. పనివాండ్లు అట్లే నిలబడియుండిరి. అంతసూర్యోదయమైనది.

౧౭

టిలిగ్రాము చూచి ప్రయాణము.

మధ్యాహ్నము మూడుగంటలైనది. వేనవికాలము, తొలగివర్షకాలముచేరువయ్యెనను నట్లు అప్పుడే కొంచము వర్షముగురిసి వెలిసికతమున గుమాయంపు విశేషముగా నుండెను. వర్షకాలానిర్భావమున కాగ్రామమున కదియే ప్రధమవర్షము. ఒకవాడిచుండి గుమాయంపు. వేరొకవాడినుండి ప్రయాణయానము. ఇంకొకవాడినుండి నిన్ననమారాధనాయానము, మూడూ యేకీభవించు కతమున కాబోలు ముతిదెలియక స్త్రీపురుషులు పడుకొనిరిగాని ముసలమ్మ అప్పుడే లేచి

మోము గడిగొని మేడపైకివచ్చెను. శరచ్చంద్రుడు సాంబశివరావు నూర్యప్రకాశము ముకుందరావు పడుకొనియుండిరి. ముసలమ్మవచ్చు చప్పుడునుండి గావలయును సాంబశివరావునకు తెలివినచ్చినది. ఏమ మ్మాయని సాంబశివరావు ప్రశ్నింపగా నేమిలేదునాయనా ఇంటికి వెళదామని వచ్చితిని చెప్పటకుగాను. అనగా సాంబశివరావు తక్కిన వారినిలేపివేసెను. అందరులేచిరి. ఈచప్పుడులలో మువ్వరు కాంతలు లేచిరి. లేచివారి కేమిపని యున్నది. గోధుమనూక బాగుచేయుట కొక తెయు నిప్పురాజవేయటకు వేరొక తెయు, గిన్నెలుపల్చెములుదోముట కొక తెయు, గడంగిరి. ఇంతలో ముసలమ్మయేమి నాయనా యూర కుంటివి. యనిబలుకునంతనే సాంబశివరావు మెల్లిగా అమ్మా యేమి యులేదు. ఈసాధమ వీడి. ఈతనికెల్లిదండ్రులుచిన్నతనముననే మృతి పొందిరి. మనర్థ యీతనిసంతకం నేటివరకూ జేయచుండెను. ఆమె మృతినొందినది. చిన్నజరిగిన సమారాధనమోమెను గూర్చియే ?

వీని సంబంధమునకే మొన్న రాజమహేంద్రవరము వెళ్లి ప్రధానము జేసి వచ్చితిమి. 10 రోజులుమాత్రమే వై వాహికమున్నది. కార్యము మీరు నెరవేర్చుకుండిన నెవరు నెరవేర్తురు ! వదిరోజులు ఉండుమని చెప్పిన పాలకొల్లు దొంగలపట్నము అదియచిక్కేను వెళ్లుమనిచెప్పెను. అప్పుడనులు, వడియనులు, ఇచి యచి యచ నేల, బోలెడు పనులున్నవిగదా యచి భయము, మీరే ఆలోచించి మాకేదైనా దారి చూపవలెనను, నంతనే ముసలమ్మ నాయనా గూ మాటలు తోయ నాకంతయిష్టములేదు. నేను మూత్రము వెళతాను. పిల్లఉంటుంది అమ్మాయిలందరూ నుంటిరిగనుక సరదాగానే యుంటుంది ! వై వాహికము నాటికి నే వచ్చెదను ! నేను వెళతాను అనునంతనే సాంబశివరావు అమ్మో ఒక్కరు వెళ్లనేల ? ముకుంద రావు ! అమ్మగారిని పాలకొల్లుతీసుకొనిపోయి మళ్ళివచ్చే మేలుగో

టులో పన్నెండు గంటలకు వెళ్ళిపోరావలయు ననునది కామునామ్మ పర
వాలేదు నాయనా నాయనా! అయిదు గంటలకు సుఖంగా నేను
వెళ్ళిపోతాను. అనువెంటనే శరచ్చంద్రుడు తన స్వంతబండిని తయారు
చేసి ముసలమ్మకొర కుంచెను. పెద్దవాళ్లు చాచిస్తూ గదా వరసపేరు
లనందరితో జెప్పి ప్రకాశం వెళ్ళాడు. పాప ఆపద తొలిగిపోయినది.
నాకదే సంతోషము. మళ్ళీ శ్రీమతా చూచాను. పెండ్లివరకూడంటావు.
గదూ కమలం ఉంటుంది అని చెప్పి అన్నపూర్ణతోను ఆ వెలుక రాధ
తోను చెప్పి కమలంతో చెప్పి బండినెక్కి ముసలమ్మ వెడలిపోయినది.
ఉన్న వారికమువ్వురు యవ్వనవతులే. 'సాంబశివరావునకు మొన్న వచ్చిన
చారిసిలు' విప్పెను. అందుమూడుజతల ఇడియములు ! మూడుజతల
గొలుసులు , మూడు మంగళసూత్రములు గలవి ! అవి మొక పెండ్లి
పళ్ళెరములో నుంచి అందుపై నొకరుగూలుకొని టేబిల్ పై జెట్టెను.
శరచ్చంద్రముకుగదప్రకాశరావులు మిగుల నిలువగలవగు వలువలు
ధరించి యీజ్జెన్నెపైని కూర్చుండిరి. సాంబశివరావు లేచి మరిమూ
డుచెల్లు టేబిల్ పద్దను వైచెను. తానొకనెరుపై వేరుగ నుండునంత
నే పూర్ణమ్మ నాలుగు పెండిపళ్ళెములతో నల్వాయును ! నాలుగు
గ్లాసులతో కాపీయును తెచ్చి బల్లపయి నుంచునంతనే సాంబశివరావు
మీమాట యను ప్రశ్నకు పూర్ణమ్మ తెచ్చుకొనవలయు నా యన
హా హా యనునంతనే తిక్కిన మూడుపళ్ళెములతో చుక్కాము గ్లాసు
లతో కాపీయు దెచ్చిపెట్టినంత తిక్కిన యిరువురు నుదతులతోగూ
డి పూర్ణమ్మ మూడుకుర్చీలపై కూర్చున్నంతనే సాంబశివరావు ము
వ్వురు పురుషులకు మువ్వురుకాంతలకు మధ్యకున నలంకరించి
వారితోసాటు తానునూ అల్పా హాసము జనుకొనుచుండ నాపని
దీరునంతనే పళ్ళెమునగరి లమాయి తీసివైచి అందరును ఈకడియములు
ను గొలుసును ధరించుమని నుదతులముంగున కాన్దెగగనెట్టివేయ

మారుమాటాడక వారా క్రియములు గొలుసులును కాళ్ళకుధరియిం
చికొనిరి. కరున జ్ఞానచూచి శరచ్చంద్రుడు అన్నపూర్ణకు ముకుం
దుడు రాధకు సూర్యప్రకాశము. కమలకు మంగళనూత్రములగట్టి
వెచిరి.

పంచభూతములు తీర్థమూర్తులు నంతసించి యాశీర్వదించి రా
మును స్వాగతంబులు మని గడియార మెనిమిది గంటలు గొట్టినది.
ఆద పక్షము లేచి సాంబశివునికి మొక్కు భాతిని సాంబశివరావు పాద
పరకజములకు నమస్కరించిరి. సాంబశివుండు వారికి జన్నిదములు వేసె
ను. ఈవిధాన మంతయు అన్యులనడుకగనే సాంబశివుని సంవ్రాజ్ఞనమ
ర్థతను జేయుకృత్యములన్నియు నెరింగినవాడగుటచే సూర్యప్రకాశరా
వు సింహాసనవలె నీవిధముగా నాసమయమున మాటలాడ నుపక్రమిం
చెను. మన సంఘదురాచారపర్వతపరంపర యే మహనీయుని విజ్ఞానవ
జ్రాముధధారచే నురుమాడబడెనో మృత్యుముగమున చిక్కు నానాలి
టనేవిజ్ఞాని భిషగ్వరుడై తమ పరిజ్ఞానోషధంబులు బ్రయోగించి సాంబ
శివరాములు సార్థకము జేసికొనియెనో ఎవ్వని సంస్కారబీజాభివృద్ధి
నియుద్ధనము. కల్పవృక్షముల నీడను కుక్షింభరులై దరిద్రానలమున
మానుచున్న స్వసంఘము చల్లనిపిల్లవాయువులు బీలిచి సుఖముగా
మనుటకు ప్రయత్నించుచుండెనో ఏ మేధావి పవిత్రచరిత్ర భావికాల
చరిత్రాగ్రంగమున ప్రధమస్థానమున చెడిని దివ్యాక్షరములచే విరాజి
లుచున్నదో అట్టియూతని దివ్యోపదేశమున గావింపబడిన మామూడు
వైవాహికముల మూలమున సనంఘమున పువర్వవాహ ధర్మము వృ
ద్ధి నొందు తమని సర్వేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను. అని యూరకొను
సంతనే శరచ్చంద్రుడు సాంబశివుని కర్పూర మాలాలంకృతుని జేసిన
వెనుక మువ్వగు సుదతులు కర్పూరహారతి బట్టి పాడజొచ్చిరి. ఆవేడు
క ముగిసిన 9-6 దినములలో పెనుగొండయందే నూతనముగా స్థాపిం

చిన బాలవితంతు అనుపత్రికకు ప్రకాశరావు సంపాదకుడుగాను ఆ రెండవవాడు ముకుందరావు సహాయసంపాదకుడుగా నుండునంతనే శరచ్చంద్రుడు కష్టరుబట్టల వ్యాపారము పెట్టుకొని వేరువేరుబనలలో నుండిరి.

సాంబశివరావుగారు రెండురోజులక్రిందటనే శరచ్చంద్రుడు గారిమేడనుండి ప్రకాశరావుగారి భవనమునకు గొంపోబడి యుండినను ఆదినము ముకుందరావుగారి కోరిక ప్రకారము వారిలోనికిపోయి ఆదినము మధ్యాహ్న మటభోజనముజేసి పడుకొని రెండుగంటలన్నరకు లేచి గున్నమ్మచేత లేబడు వున్నా దిని కాపీగ్లాసు దుకొను ననంతరము తమిళులో వెల్వడిన నూతనమానప్రతిక చదువుచున్నంతలో సైకలు తోనొక టపాలబుట్లోతువచ్చి టిలిగ్రావు దుచ్చుకొనే నీ సవిప్పి చదువుకొని చిరియ్యవోయిన ముఖముతో ముకుందరావునకా తింతి వార్తనుచూపి తనట్రంకులను పరువును నెలునంచి నడుమగొని ఆగ్రతి పదిగంటల మేలుబోటునకు శరచ్చంద్రునిన్నపూర్ణలచేయు ప్రకాశరావు కమలలతోడను ముకుందరావు గున్నమ్మలచేత నమస్కారము ర్వకముగా సంపబడి కోరుతో చనెను.

౧౮

రావుగారి స్వగృహప్రవేశము.

రాజమండినుంచి వచ్చినమేలు టిలిగ్రాము చీపురుపల్లిస్టేషనున ద్ద మధ్యాహ్నము నాలుగున్నరకు నిలువబడును. చీపురుపల్లిగోపుము నకు స్టేషనునకు మూడుఫగ్లాంగుండును. చీపురుపల్లి సామూహ్యముగు గ్రామమైనను మనకథాకాలమునకుతాలూకాగా మారియున్నది. చీపు

రుపల్లి తాలూకాలో సంస్కృతకవులు సామాన్యముగా నుండినను నుప్రసిద్ధులగు ఆంధ్రకవులు విశేషముగా నుండిరనుట కావంతయు సందియములేదు. చీపురుపల్లికి కోటచీపురుపల్లియను పేరుకలదు. అందునుబట్టి ఈ గ్రామమున కోటయొడుగలదను సంతమాత్రమునేగాక నేటికిని కోటగురువులు కలిపించుచున్నవి. సుమారు 150 సంవత్సరములక్రిందట విజయనగరమును పరిపాలించిన నృపాదులలో నొకరగు విజయరామరాజుగారి కొక విధముగు అన్నగారైన సీతారామరాజుగారు ధ్వజమువేయగలగి యు. ఆకాలముననే సంబంధించి బొండ్లపల్లి పాలకొండ తీరభుట్టును మున్నగు కోటలుపోయినట్లు స్పష్టముగా తెలియవచ్చుచున్నది. కోటపోయినదన్న కోటమాత్రముకట్టితప్ప గ్రామమున కెవ్విధముగునోవము కేనుకల్పించలేదు చీపురుపల్లి నన్నివిధములైన జాతులవారును కలరు. ప్రస్తుతకాలమున తక్కినవారు సామాన్యముగానున్నను కళింగదేశవాసులగు కళింగవైశ్యులుమాత్రము ప్రబలులుగా నున్నారు గాని గ్రామము కావులచేతను, వర్తకులచేతను పండితులచేతను మిక్కిలి పేరుసంపాదించలేదుగాని పూర్వకవులలో లెఖ్యంపదగిన వాడ నొప్పు ఆడిదము నూరకవి ఈ గ్రామవాస్తవ్యుడగుట నాతనిపేరు మీదుగా నుప్రసిద్ధమగు కీర్తిని చీపురుపల్లిపొందినది. చీపురుపల్లి పాలకొండ తాలూకాలలో నుప్రసిద్ధులగు నాంధ్రకవులు గలరు.

వారినెల్లరనిందు పేర్కొనుటకిది తరుణముగాదు. గాని నూరకని కాలమునకు నమకాలికులగు కొమ్మూరి సోమనాథకవి గారు. (సోమనాథరామాయణము) విచిత్రరామాయణ గ్రంథకర్తయు విజయరామచరిత్రవాసిన చాటరాతిలక్ష్మీనరుసుగారును మున్నగువారు సుమారు 40మంది చీపురుపల్లితాలూకాలోనుగలరు. గరుడాచలమహాత్యమును వ్రాసిన బలరామకవిగారును నలచరిత్రమున్నగు ననేకప్ర

బంధములు వ్రాసిన పక్కిలప్పలనరనయ్యకవిగారును, సుప్రసిద్ధమగు గ్రంథములకు కర్తలగు కుప్పిలి వాస్తవ్యకవులును, సుమారు 50 మంది కవులు పాలకొండతాలూకాలోనుండెను. వారు మొత్తమువైభాగ మండలములో నాకాలమున సరిగా 400 నాలుగువందలమంది కవులు కన్పించుచున్నారు.

ఇందుకు నొకకథ నిందు పొందుపరచుట మాధర్మమై యున్నది. చీపురుపల్లికి సుమారు మూడుమైళ్ళదూరముగానున్న నాళబొండపల్లి అడిదము సూరకవిగారు వెళ్లుట తటస్థించినదట ! ఈబొండపల్లి సామాన్యమగుపల్లెటూరు. దీనిని కోటబొండపల్లియని కూడా యందు రని ప్రార్థన ఉదహరించుచున్న భాగము మాపాఠకులు చదివితే యుందురు. అట్టి బొండపల్లెలోనున్న పెద్దభవనములలో నొకటియగు కొమ్మూరు వీరేశలింగంగారి భవనమునకు ముందు వాకిలిలోనున్న గన్నేరుచెట్టు ప్రక్కనుండి రచ్చరాయిమీద సూరకవి కూర్చొని యుండగా సుమారు 40 మంది కవులు పోగువడి వచ్చిరి. ప్రస్తావన వశమున ధూర్తకవియగు మన అడిదము సూరకవి, నేనడిదము శూరుడనునుమా యనువరకు, చాటరాతి లక్ష్మీనరసు,

చం. అడిదము దీసి,

అనునంత కొమ్మూరి వీరేశలింగముగారు

వ్యర్థునిగ నాపయి జేసి,

అనునంత, తుమ్మలపల్లి పెద్దప్పన్న,

గలట్టి శూరతక,

అనునంత, అరిగొగ రామకృష్ణయ్య,

వడి పడద్రోసి,

అనునంత, చాటరాతి అనంతరామకవి,

గర్వమును వారక దీసి,

అనునంత, కొమ్మూరి సోమనాథకవి,

నిజం బడెంతయో,

అనునంత, చిన్నప్పన్నకవి,

యడిగి తృణీకరించి,

అనునంత, కొండూరు మహమ్మాయి,

నిజమైన మదీయ,

అనునంత, రామదానకవి,

కవిత్వధారయన్

అనునంత, సూర్యనారాయణకవి,

విజువని శృంఖలంబులను,

అనునంత కొమ్మూరి తారకబ్రహ్మకవి,

వీనిని బద్ధునిచేతు నిత్తరిన్.

చం. అడిదముఁ దీసి వ్యర్థునిగ నావయిజేసి గల్పి శూరత

వడిఁబడదొససి గర్వమున వారకదీసి నిజంబడెంతయో

యడిగి తృణీకరించి, నిజమైన మదీయ కవిత్వధారయన్

విజువని శృంఖలంబులను వీనిని బద్ధునిచేతు నిత్తరిన్.

అని పన్నెండుమంది ఒక్కపద్యమును పూరించువరకు భయకంపితశరీ
రుడై సూరికవి లేచిపోవుచుండగా నొకగాడిద పరుగున మార్గము
ననుసరించి పోవుచుండుట కవిగారు దానినిచూచి,

ఉ. గాడిద నీవునుం గవివిగావుగదా యనుమానమయ్యెడి

అనుపాదము చెప్పినంతనే అగాడిదకొఱకు బరువెత్తు చాకలి,

ఉ. పాడిదొలంగి తొకతెగి బారిన గాడిదరీతి నెవ్వఁడో

జాడనుతప్పి బాంధవము చక్కగ చేతురెనంచు వేడ్కచే

జాడ నెటుంగిజెప్పెదని చయ్యస నిన్నని పల్కు నిట్టులన్

గాడిద నీవునుం గవివిగావుగదా యనుమానమయ్యెడి.

చెప్పరావడమేమియచగా తుదికి చాకలికూడా కవిత్రము చెప్పగలయా
కాలములో నున్న గ్రామము లట్టిస్థితిలో నుంచుచుండుననుట యీం
ధ్రులకు నేటిస్థితిగాంచిన తలవంపులుగ నా గావుననేగాబోయి చీపురు
పల్లి నయిల్వేస్తేవనువద్ద నాలుగుగంటలన్నరకు మధ్యాహ్నకాలమునందు
నాగినమేలు ట్రీయనులోనుండి దిగిన యొకచూతఃపురుషుడు తొంటి
గొరనమును దూరముగా చేసికొనిన చీపురుపల్లి బొండ్లవల్లెలలో నె
వ్వెన్నెన కథలుండకపోవనియో త్రాగువాయుమున్న ఆంధ్రకవుల జీ
విత చరిత్రమునకు సంబంధించినకవుల విషయము లెరుంగుటకు నేమో
రెండురోజులుండి పోవలయునని ప్రయత్నించెనుగాని తనకువచ్చిన తం
తివార్త యందుగల జరుగురువాని నటనాపక ధూమశకటముననుండి
దిగిన వారిని పాలకొండలాంగ్లనదివరకు గొంపోవగాచియున్న మోటా
రుకారు నమీషమునకు గొంపోయెను. వానిచూచిన వెంటనే యా
మోటారుకారుపై నెక్కిన వారికి చీటీలనొసంగెను అధికారి తమనొఖ
రునిచూచి సాంబశివరావుగారిని చూచి యేమోచెప్పితాను. మాత్ర
ము ఒకస్థలము నామోటారు నడుపువాని ప్రక్కకుకాళీజేసి ఇటరెం
డవవారు కూర్చొన కూడదని జాసింది సాంబశివరావుగారివద్దకుపోయి
నమాస్కరించి తమసామానులు లోనపెట్టివేయించి రాయని అడిగి
వాని బదులు వాక్యము వినియొన దయచేయమని తానానియమించిన
స్థలమున వానికూర్పునువరకుగాచి అనంతరము జేబునున్న నొకబూ
రా నూది నుజ్జచేయునంతనే కారువిడిచి పెట్టిరి. కారుమధ్యలోన
లో మరమ్మత్తువచ్చుటచేత నాగిపోయి రాత్రి 9 గంటలకు కోటిపల్లి
చేరుకున్నది. దీనినాదిని కోటపల్లియగు నాచారమున్నదిగాని నేడట్లు
వాడకు కోటరాజామని వాడుచుండును. ఇదిసుప్రసిద్ధపట్టణములలో
నొక్కటి. సుప్రసిద్ధనూర్యకులవంశ సంజనితుడగు పూసపాటి విజయ
రామ మహీపాలునకును అసృతిహత పౌరుషోదార ప్రభావిభాసితుల

గు రావు శ్వేతాచలపతిరంగారావు వెంగళరావులకు గలిగిన యుద్ధము లో మధ్యను పనిగలుగజేసుకొని తనవాడి శరమున విజయనగర ప్రభువును నురుమాడి తనపేరు జగత్తున స్థిరపరచుకొనిన తాండ్రపాపారా యణంగారి నివాసభూమి. ఈగ్రామమే అన్నికచ్చేరీలతోడను అన్ని రకముల విద్యాశాలలతోను పండితులతోను కార్మికులతోను కాపులతోను తృణకాష్టజలనమ్మగ్ధితోనున్న [కోటపల్లి] రాజానుచేరువు సమీపమున నొకభవనము యెదుట కా రాగినది. కూలివాడు రెండు ట్రాంకులు అరుగుపైజేర్చెను. పరువు వేరొకమచేర్చెను. పెద్దది మరి యొక పెట్టివేరొకమను చేర్చిరి. కారు విడిచిపెట్టబడినది. సాంబశివ రావుఅరుగుపై నిలువబడెను. చీకటిగానున్నది ఆ లోపలనిట్టి సుభాషణము జరుగుచున్నది.

ఒకటి—అమ్మాయి మనవాకిట కారాగినట్లున్నది బాబు దిగి యుండెనేమో?

రెండు—నేను వినుచుంటిని దిగిన పిలవగా?

ఒకటి—విజమేగాని అరుగుపై చచ్చిపడినది.

రెండు—ఏదోకుక్కనై యుండవచ్చును.

ఒకటి—కాదమ్మాయి తలుపుతీయుచురా;

రెండు—తయ్యి నేరులేవపీయలేను. పిల్లకుమళ్ళీబ్రహ్మ వచ్చినది. పిన్నీ! ఆపిల్లపడుకున్నదా.

ఒకటి—ఇది పడుకున్నది.

సాంబ—తలుపు తియ్యండి అనుగేసి వేయునంతనే ఆయింట మాటలాడిన యిరువురులో నొకయూమే అనుగో బాబేయని తలుపు తీసినది.

౧౯

గదిలో ముచ్చటలు.

సాంబశివరావు వేరుగదిలో పడుకొని యుండెను. రోడ్డుమీద
కూతునెత్తుకొని ఆగడిం బ్రవేశించెను. భావతెలివి మైమున్నది.
భావ నమ్మాయని సాంబశివరావు పిలచెను. నాన్న ! జ్వరమువచ్చు
చున్నదని భావ పలికెను. శేషకి పోగలదమ్మ యని బదులుచెప్పు
చు నాబిడ్డ నెత్తుకొనెను. ట్రింకునుం గల నాడు కాకితముతో చుట్ట
పెట్టిన గోవామూమిడిపండు తీసెను. అది కుళ్ళిపోయినది. నిన్నటికప్పు
టియట్లే యుండి యీదినమునకు కుళ్ళిపోవుటకు కారణమేమో యని
దూరముగా నాలోచించెను. ఆలోచించి తనుచేయవలసిన దేమున్నది.
పోవగా మిగిలిన ఈబిడ్డకు ఏమి ప్రమాదము వచ్చునోయను భయము
వాని హృదయమున నావెంటనే నాటినది. ఎందుకు తీసితివి నాన్న.
పెట్టెను ! అని ఆబిడ్డ యడిగెను. నీకు చిన్న త్తునిచ్చుట నమ్మాయని
యతడు బదులుసెప్పి వేరొక నీసానుంగలపాల చిన్నత్తు యిచ్చెను.
అట్లే యాపిల్లతినుచుండ భుజముపై నిద్రి పట్టినది. యిత తల్లికట్టిన
ఉయ్యలలో తానాబిడ్డను పరుండబెట్టెను. తల్లి కొంతనేవనరకు యు
య్యల యూపినది. మాని భర్తను సమీపింప తాను కగగ్రహణ
ముచేసి తన చేరువగూర్చుండ బెట్టెను. ఆవెరుక మాబాప్ప నిన్ను
ముద్దుపెట్టుమనె నని చెప్పినది యనుచు తానామె చంద్రబింబో
పమానమగు మోము రెండుచేతులతో బట్టుకొని రెండుబుగ్గలపై
ముద్దుపెట్టచూపెను. వెంటనే ప్రతిఫలము గ్రహించి యామెనానంద
పారవశ్యురాలుగా జేయు నాదంపతులకు నిద్రయేమూలమండి రా
గలదు. జరిగినది అప్పటికి 11 గంటలు కావచ్చెను. మనోహరమృదు
మధురవాక్కులతో నిట్లుబలికినది. తాముయింట బయలుదేరి నిడద

వోలున పోతేకి చునకును గల విషయములు ప్రతికాముఖమున న
మగ్గిముగా చదివియుంటిని మరి చెప్పనక్కరలేదు గాని తాము నమ
దర్శనీపత్రికా ముఖమున,, నంస్కరణము,, అను శీర్షికతో వ్రాసిన
వ్యాసమే జరిగిన కథయని పోల్పగలిగితిని. ఆకథలో నాకు కొన్నిసంది
యములున్నవి. అవి తీర్చుపార్చించుచున్నాను. అను వెంటనేయబలాశి
రోమణి ! నీవు గ్రహించుటకే నేనావత్రికాముఖమున ఆవ్యాసము
వ్రాయగలిగితిని. అటులేగ్రహించితివి. పిన్నికూడాగ్రహించెనా నీకు
గల సందియములు గలచోటులేవియో దెలుపుమన యామె యిట్లున
లికింది. ఈసందేహములు నావికావు. మీపిన్నివే! చెప్పెదనాలింపుడు.

ఒకటి—వస్తామభార్యకును సాంబశివరావునకును సంబంధము
న్నట్లు ఆకథయందొప్పించెనుగదా; వానినై తికప్రజ్ఞకుభంగముకాదా?

రెండు—పాలవొల్లులో మృతిబొందిన కుర్రవానినెవరుచంపిరి?

మూడు—కత్తియురక్కవుగుడ్డలును వస్తాదింటనుండుటకు హే
తువేమి?

నాలుగు—ఆనూతనదంపతు లార్వరును కులమునకు సంబం
ధించి యుండరా?

అసయింత! నీమొదటిప్రశ్నవినుము. దానికి సాంబశివరావుమీ
ద ప్రేమయుండియే లోనకుఁప్పించినది. పరస్మీపరాజ్ముఖుడగు నాత
డు దానిని హర్షించెననుట న్యష్టవృత్తాంతము. కత్తియురక్కవు గుడ్డలు
దానింట సంధించుటకే యాతడు మైశ్రీచేసుకొనగలిగెను.

నీరెండవ ప్రశ్నఁజెల్పెనవినుము. ప్రకాశరావును చంపుటకు
వారు సిద్ధాంతపడిరి. రావుగారి యుత్తరమువలన వాడు తప్పకొనెను.
కళాములు ఒకనిని చంపబోయి వేరొకనిని చంపిరి. ఆచంపుటకు కార
ణము ఎక్కడప్రకాశరావు పరుండెనో యక్కడికి ముందుచంపబడిన
వాడొచ్చిచూచెను. లేకపోవుటకు కారణమేమని తర్కించెను. వచ్చు

వరకు నటనుండి వచ్చిన వెనుక పోయెదనని నిశ్చయించెను. అట్లునిద్ర పట్టిపోగలిగినాడు. తానేచంపబడినాడు.

యిక మూడవప్రశ్నకు మొదటిప్రశ్నలోనే సమాధానమువచ్చెనుగదా? యిక నాల్గవప్రశ్నకు సమాధానమును మొదలు. వారొంతవరకు సంఘములో నేకీభవించి యుండలేదు. నెలకె నూరురూప్యములవేతనముతో కమలాపాణివల్లభుడగు ప్రకాశము రాధా మనోహరుడగు మన మకుందుడు కలరు. శరశ్చంద్రుడు ఖడ్గకపావు పెట్టుకొని యున్నాడు. సుందరీ; సాంబశివుడట్లు పస్తామసుదరాంగిని ప్రేమించునని నీవెట్లు తలచితివి. జగన్మోహినియగు నన్నపూర్ణుడు తిమ్మోకసుందరియగు రాధను తిమ్మభవన మోహినియగు కమలను చేజిక్కి ను విడచుకొనిన సాంబశివునిపై నీకట్టియునుమానమేల గలిగెను. యివిమీ పిన్ని ప్రశ్నలంటివి. నీ సంగతియ మెక్కడ! చస్తాదుచేసి నా దినమున రివాల్యరును కత్తియుచుండుటకు హేతు నేమి. అదిచెప్పినకథ సమగ్రముగా బోధబడినది.

యింత; విను తానాదినమున శరశ్చంద్రునితోగూడి పాలకొల్లు సరసాపురములు పోయెనని చదివితివి. యింటినద్దమాత్రము పెనుగొండవెళ్ళి వత్తునని యాతడు చెప్పెను. ఒంటరిగా నేను పచ్చెనకనియు నన్ను జంపవచ్చుననియు నాడు తలచి అమ్మమ్మగ గూరుచుండెను. తక్కినకథ నీకు సమగ్రముగా బోధపడె సంటివి. మను సంతనే యానుగుణముల వొంటి మనో నాయకా! నిష్కారణముగా మృత్యుముఖమున జిక్కియున్న నిన్ను సాంబశివుడా చేరితివాడ వగుడచేత రక్షించెను గాబోలు నని మరొకమారు కౌగిలిం జేర్చి ముద్దుపెట్టుకొనినది. కొక్కుతో కో యని కోర్టుకూసినవి. వారికౌగిలిత లింకను విడలేదు. కాకులరున దొడగెను. తలుపుదీయు సరిపఁ తెల్లనార యుండెను. ప్రభాకరుడు సహస్రకిరణములతో నరుడెంచెను. సాంబశివుడు

కాల్యక్రత్యముల నెరవేర్చుకొని కాఫీకర్ణునకు బోయి వచ్చువరకు శారదలేచి యున్నది. జ్వరము తగ్గలేదు. జ్వరము పిల్లకువచ్చి యాది సమునకు మూడవరోజువఱకు మూడునోయని మాత్రమే విచారించుచునే యుండెను. బాలికశరీరము పరీక్షించెను. వేపపువ్వు దొడగెనా యని భావించెను. నాల్గవదినమునకు స్ఫోటక ముండురొచ్చినది. అయిదవ దినమున శారద జనయిత్రీ బైట బడినది. తదాదినండి మరునాటి వరకు రత్నమ్మ పితల్లియు సాంబశివరావునకు మేనత్తయునగు చంద్రానన తన పిల్లవలె మనుమరాలిని కాపాడెను. గాని ఏమి నేయగలదు. తానాదినండికి రాకపోయెను. తండ్రియు తనమేనమామయు పిల్లతాతయు నాల్గు దినములు కాపాడగలిగినారు. స్ఫోటకము ఘనీభవించినది. తల్లి స్నానముచేసి శారద నెత్తుకొనినది. మరునటిదినము రత్నమ్మ పితల్లి యగు చంద్రానన స్నానముచేసి చేరుకున్నది. అప్పటికి శారద బ్రతుకునని తండ్రికిఁ జూపలేదు. ఎప్పుడు గోవాకుళ్ళినదో అప్పుడే తను నందేహించెను. ఆనందేహప్రకారముగానే ముద్దుల మూట ఎల్లవారిచే నిజముగా నేది శారద యనిపించుకొనినదో ఏసాం దిర్యరాశిపై సాంబశివరావునకు సంపూర్ణాభిమానమో తల్లికిని మేనమామలకును నేబాలికపై సాపూర్ణ ప్రేమమో యట్టి శాగదజ్వరము దగిలిన పండ్రెండవనాటిరాత్రి 1 గంటకాలమున యిహమును విడిచి పెట్టినది. ఆహా ! పుట్టినబిడ్డలు నోగామిగిలిన యీ ఆడుశిశువేమగది డ్డయని నమ్ముకొని ఆవత్సరమే నై వాహికము నేయ సంకల్పముతో నన్న జనసేవనకుల విచారమేమని చెప్పవచ్చును. సంఘసంస్కరణ ధురీణులకేగదా యాపదలు. బాలిక మృతిచొందిన దినమున నాసాంబశివుడు సగార్యభగవానుని చేయెత్తి సమస్కరించి ఓనత్పథగామి;

సూర్యభగవానుడా; నాబిడ్డను నాకు ఈవత్సరముననేఈయనిచో సాంబశివరావునుగూడ నీదివ్యతేజమున గలిపికొందువునుమా యని మొక్కిన ఫలమే గావలయునని రత్నమ్మకా నెల తప్పినది. నేడు మానములట; సంఘసంస్కరణధురీణుల కాపదలు శాశ్వతములా?

౨౦

స మా ప్త ము.

సాంబశివరావు పర్యటనమును గూర్చియు నాతని మధ్యతొలివలె జరిగిన కథను గూర్చియు తరువాత టిలిగ్రాఫు నఱసి స్వీయమందిరమునకు వచ్చువెంటనే జరిగినయాపదను గూర్చియు, తరువాత తనకుసంతాన ప్రాప్తినిగురించియు మాపాఠకులు సమగ్రముగా చదివియుండిరి. ఆరేయి తనభార్యయేచేసిన ప్రసంగమువల్ల సందియములన్నియు తీర్చికొనియుందురు. నరసాపురమున శంచ్చంద్రు నుంచి రాజమహేంద్రవరమువెళ్ళి వచ్చిసింహగిరితోకూడ పండితమండలికి వచ్చెను. పాఠకులు చదివియుంటిరి. కలక్టరుచేత జామీనుపై విడుదలచేయింపగలప్రయత్నమున కనిపోల్పగల పాఠకుల కందునుగూర్చి ఇకచెప్ప నక్కరలేదు. ఆరుమాసములు మాత్రమే న్యగ్రామమున నుండెను. తరువాత నాతడు న్యజాతికి స్త్రీపునర్వివాహమును నెలకొల్పవలయుననుపట్టుదలకలిగి ప్రతిపల్లెయందు ప్రతిపట్టణముననుపన్యసింపవలయుననుసంకల్పముతో నట్లుజేయ పై నమైపోయినాడు. అప్పటికి తనయుపన్యా

సములు ముగిసినవి. నేటికి సుమారు 100 పెండ్లిండ్లు జేయగలిగినాడు. ఇట్టిసంస్కర్త జీవితమును మాత్రము మాపాఠకులకు పరిచయముచేసి ఈకథనింతతో ముగించుచున్నాము.

సాంబశివరావు 15 వ సంవత్సరం అష్టోబరు 15 వ తేదీ సోమవారం సూర్యోదయకాలమున జననము నొందెను. ఈతడు పుట్టి నది పల్లె. అప్పటి కితని పెంపుడు తండ్రి కాలధర్మమునొందెను. అతని భార్య మన సాంబశివరావును అభిమాన పుత్రునిగా దీసికొని పెంచు చుండెను. ఆవెనుక కన్నతల్లి మరియొక మగశిశువును కనినది. అటు లనే వారు ఏనుగురు సోదరులు. వా రందరును న్వతంత్రితకలవార గుటచేత తండ్రితాలూకు యాస్తియంతయు కొలదికాలములో పోయి నది. దత్తతశిల్లివద్దనున్న యాస్తిని మన సాంబశివరా వొక వత్సరము నకే సంపూర్ణముగా వ్యయపరచెను. కాని మేనమామ భాగ్యవంతు డగుటచేత నభిమానముతో మాత్రము వేరువిధముగా తలంపక చిడి పోవునని జేరదీసి కుమార్తె నిడి వివాహము చేసినాడు. భార్యకు చిన్న వయస్సు. ఆమె పదివత్సరముల ప్రియములోనున్న యాసమయమున సాంబశివరావున కుడు నిల్లులేదు. భార్య పుట్టినింటనే యుండెను. ఆ సమయమున సాంబశివరావునకు పేరు ప్రతిష్టలేదు నరేగదా బంధు వ్రలుకూడా పలకరించువారుకారు. కబ్బుగుడ్డలులేవు. తినతిండిలేదు. వుండనిల్లులేదు. భార్య రజన్వలయైనది. సాంబశివరావునకు కార్డు చేరి నది. రంగూనునుండి తిన్నగా బయిరాగివేషమున వచ్చెను. బరంపుర ములో దిగుట తటస్థించినది. అప్పటికి బరంపురములో రాజమండల మహాసభ జరుగుచుండెను. రావుగారు చూడబోయెను. అక్కడ కా బయిరాగిగుడ్డలతో వానిని గొనిచ్చువా రెవ్వరు? వానివద్ద నొక

పన్నెండు అణాలు మాత్ర మున్నది. ఒక చాకలి కా గొక్కమిచ్చి బట్టలు తెచ్చుకొనియెను. బట్టలు కట్టుకొనుసరికి ఆతఁడు జమీందారాయని లోకు లనుకొనజొచ్చిరి. నభలో ప్రవేశించెను.

ఉపన్యసించుటకు అగ్రాసనాధిపతి యాజ్ఞను తీసుకొనియెను. రాజకీయపరిస్థితులను గురించి అరగంట సేపు మాటలాడెను. సభ్యుల చేతను అగ్రాసనాధి పతిచేతను, ఆరాజులతో నందరిచేతను ప్రోత్సహింపబడి రెండుగంటలసేపు మరునా డుపన్యసించెను. వాని వాగ్ధాటికి, సమయ నూర్చికి, అనన్యసామాన్య పాండిత్యమునకు, వాగ్గొంపునకు, నిరంకుశత్వమునకు నచటివా రబ్బురము నొందుట యట్లుండ నే రాజధికముగా తన్నుమగుడ నుపన్యసించ ప్రోత్సాహపరచెనో ఆ తనికడ నాస్థానపండితుడుగా కుదిరెను. అంతనుండి మానమునకు వాగొసగు నూరు రూప్యముల వేతనమట్లుండ ప్రస్తుతము వేయినూరులు బహుమానమందెను. ఆసొమ్ముతో స్వగ్రామమునచ్చి కార్యముజేసికొని ఆనెలకువచ్చు నూరురూప్యములతో కాలక్షేపము నేయుచుండెను. అంతనెల్ల పత్రికలతోను, ఎల్లప్రభువులతోను, నెల్లపట్టణములతోను పరిచయమేర్పడెను. పంథొమ్మిది వందలయిరువదవ వత్సరముననే అసహాయోద్యమమున ప్రవేశించి భారతదేశమంత దిమ్మరిగినాయకులలో నొకడుగా పరిగణింపబడెను. అప్పటికి మువ్వరుపిల్లలు పుట్టి కాలధర్మ మందిరి. పంథొమ్మిదివందలయిరువదవ సంవత్సరమునకు తనకు మొన్న మరణించిన భాషయే పుత్రిక. ఈ సమయములో భారతదేశమంతయు దిరిగెను. పత్రికానంపాదకుడు, సంస్కర్త జాతీయనాయకుడు, కవి, పండితుడు, శతావధాని చారిత్రకుడు, రూపవంతుడు, యవ్వనుడు, ధనవంతుడు, మహావక్త, మేధావి, పరకాంతాపగా

జుఘుడు, కార్యసాధకుడు, అట్టివానిపేరు అంధ్రదేశము మరులదాశితానెన్నో పొత్తకములు వ్రాసెను. వ్రాయుచుండెను. వ్రాసెనుండెను. సావనపురుషుల చరిత్రములు దాగియుండవు. ధనవిద్యాయుదార యశోభరితుడగు మనసాంబశివరావు పాటుప్రస్తుతకాలమున స్త్రీపునర్వివాహముల కొరకు. అదికదాముందు భారతభూమికి కావలసినముఖ్యసంస్కరణము. అప్పుడుకదా భారతభూమి కృతార్థురాలు. ఇట్టిసంస్కర్తలెందరోకలరు. అందునొకడగు మనసాంబశివరాయులు ఆయుహారోగ్యైశ్వర్యవంతుడగుటయేగాక పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిలో నుండునట్లు శంకరుడు దీవించుగాక. ఆమహామహుడు భారతదేశోద్ధరణదీక్షాబద్ధకంకణులలో నొక్కడై పట్టువిడువక దేశసేవసేయుగాత !

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

శ్రీ సీతారామాంజనేయ ప్రెస్, రాజమండ్రి.

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనావట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TOLA 10TB (85)
పుస్తకం పేరు	గ్రామీణులు
కారీఖు	25/10/24
ముందు అర్థ	NO
వెనుక అర్థ	NO
మొత్తం పేజీలు	151
విద్య సైజు పేజీలు	NO
భాష పేజీలు	2, 12
లేఖ పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	గ్రామీణులు
పేజీలు విడదీసినది	Telesh
హ్యాన్డ్ చేసినది	Hasreena
పరీక్ష చేసినది	RAMYA
పేజీలు పరిశీలించినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
హ్యాన్డ్ చెయ్యబడింది	
తప్పులు	NO
పరిస్థితి	Good